

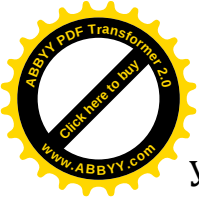

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ÁÂÇ Ĭ ÂÊÀ Â ÒÓÐÈÇ Ì Í

Êóďň ěăêöÍé

Суми
Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
2012

УДК 379.8

ББК 75.8

Б 40

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка (протокол № 7 від 30.01.2012 року)

Укладач:

старший викладач кафедри спортивно-гуманітарних дисциплін,
економіки та туризму ІФК СумДПУ ім. А. С. Макаренка **В. М. Зігунов**,

Рецензенти:

В. А. Соколов – Віце-Президент федерації спортивного туризму
України, кандидат технічних наук, майстер спорту зі спортивного
туризму, заслужений працівник фізичної культури України;

М. О. Лянной – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
ТМФК СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Б 40 Безпека в туризмі: курс лекцій / В. М. Зігунов – Суми : Вид-во
СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 204 с.

В навчальному посібнику зібрано та структуровано основні
засади безпеки у сфері туристської діяльності в Україні.

Навчальне видання побудовано як курс лекцій з навчальної
дисципліни «Безпека в туризмі», яка викладається на спеціальності
«Туризмознавство».

Курс лекцій складається з дев'яти розділів (тем лекцій) в яких
розкриваються основні засади безпеки в складових сфери туризму.

Навчальний посібник буде в нагоді студентам п'ятого курсу та
магістрантам спеціальності «Туризмознавство».

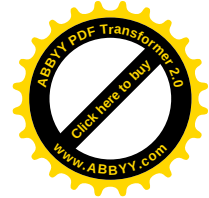
УДК 379.8

ББК 75.8

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ЛЕКЦІЯ № 1. Правові основи безпеки життєдіяльності в туризмі	7
1. Основні поняття безпеки життєдіяльності в туризмі	7
2. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності в туризмі	12
3. Права, обов'язки і свободи у сфері безпеки життєдіяльності туриста	17
Рекомендована література.....	27
ЛЕКЦІЯ № 2. Організаційні питання забезпечення безпеки у сфері туризму в Україні	29
1. Система управління безпекою життєдіяльності в Україні	29
2. Система державної безпеки в Україні.....	30
3. Державні інструменти забезпечення безпеки туристів.....	32
Рекомендована література.....	41
ЛЕКЦІЯ № 3. Небезпека та фактори ризику в туризмі	42
1. Поняття небезпеки. Небезпечні і шкідливі фактори	42
2. Концепція прийняттого (допустимого) ризику в туризмі	48
3. Класифікація факторів ризику в туризмі	53
Рекомендована література.....	60
ЛЕКЦІЯ № 4. Надзвичайні ситуації та забезпечення захисту населення.....	61
1. Поняття і класифікація надзвичайних ситуацій	61
2. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій	66
3. Захист населення в умовах НС	75
4. Ліквідація наслідків НС	81
Рекомендована література.....	84
ЛЕКЦІЯ № 5. Безпека міжнародного туризму	85
1. Міжнародна співпраця з питань захисту безпеки життєдіяльності.....	88
2. Міжнародний досвід з питань розробки заходів безпеки міжнародного туризму.....	90

3. Санітарно-епідеміологічні правила в міжнародному туризмі.....	97
4. Тероризм як загроза розвитку міжнародного туризму.....	100
Рекомендована література.....	106
ЛЕКЦІЯ № 6. Забезпечення безпеки життєдіяльності на підприємствах сфери туризму.....	
1. Загальні вимоги до забезпечення безпеки туризму з боку туристичних організацій.....	108
2. Безпека життєдіяльності в закладах розміщення	111
3. Безпека життєдіяльності в закладах громадського харчування	119
Рекомендована література.....	126
ЛЕКЦІЯ № 7. Безпека туристів на транспорті.....	
1. Безпека туристів на автотранспорті	128
2. Безпека туристів на залізничному транспорті	135
3. Безпека туристів на повітряному транспорті	140
4. Безпека туристів на водному транспорті	146
Рекомендована література.....	152
ЛЕКЦІЯ № 8. Безпека життєдіяльності в місцях масового скупчення людей	
1. Прийоми психологічного опору паніці	153
2. Безпека життєдіяльності в закритому приміщенні.....	156
3. Виживання у вуличному натовпі	160
Рекомендована література.....	165
ЛЕКЦІЯ № 9. Безпека у рекреаційному маршрутному туризмі.....	
1. Безпека у туристських спортивно-оздоровчих походах	169
2. Безпека туристів на воді та льоду.....	182
3. Безпека туристів біля вогнища та поводження з гострими предметами.....	186
4. Безпека туристів під час взаємодії з флорою та фауною	191
Рекомендована література.....	196
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ	197
ЛІТЕРАТУРА ДО ВСЬОГО КУРСУ	201

ВСТУП

Сьогодні туризм в Україні є важливою складовою економіки, фізичної культури та спорту, який спрямований на патріотичне та духовного виховання молоді, зміцнення здоров'я, розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей українського суспільства. Сучасні тенденції розвитку неперервності освіти, інтенсифікація життєдіяльності, нові соціально-економічні умови, зміни на ринку праці спонукають до розробки перспективних моделей підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечувати прогресивний поступ української держави.

Принципово нова політична, економічна і соціальна спрямованість України на сучасному етапі, її вихід як самостійного суб'єкта на міжнародний туристський ринок, створення рекреаційно-туристських зон для відпочинку, організація туристських заходів у державі та за її межами потребує якісно нового підходу до підготовки фахівців туристської галузі. Велике значення у вирішенні питань туризму в Україні та формуванні у населення стійкої зацікавленості до туризму має якість професійної підготовки фахівців з туризму. Враховуючи це, постає питання професійної підготовки майбутніх фахівців з туризму та забезпечення студентів напряму підготовки «Туризмознавство» навчально-методичною літературою за обраним фахом, що дозволить їм отримати відповідні знання, оволодіти арсеналом засобів та методик з проведення різноманітних туристських подорожей.

Сьогодні безпека туристської подорожі головна запорука вдалої туристської подорожі та активного розвитку туристської індустрії.

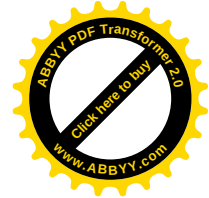
Навчальний посібник «Безпека в туризмі» представляє собою курс лекцій згідно навчального плану підготовки спеціалістів та магістрів з «Туризмознавства» у СумДПУ імені А. С. Макаренка.

У посібнику ґрунтовно розкриваються особливості організації безпеки у сфері туризму в Україні. Особливу увагу звернено на безпеку життєдіяльності туристів та складових туристської індустрії.

За своєю структурою і змістом дане навчальне видання побудовано як курс лекцій та може бути використаний як навчальний посібник для майбутніх фахівців галузі туризму.

Даний посібник є вдалим і зручним для студентів під час вивчення навчальної дисципліни «Безпека в туризмі», він складається з дев'яти розділів (лекцій), в розділах відображені питання, структура і висновки лекцій також вказана літератури до кожного розділу (лекції).

ЛЕКЦІЯ № 1

ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИЗМІ

Мета – вивчення основних положень правових документів у сфері безпеки життєдіяльності в туризмі.

План:

1. Основні поняття безпеки життєдіяльності в туризмі
2. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності в туризмі
3. Права, обов'язки і свободи у сфері безпеки життєдіяльності туриста

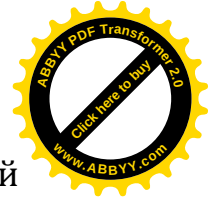
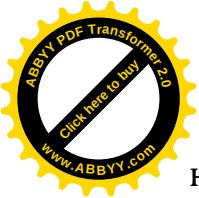
Ключові поняття: Безпека туристичних послуг, безпека життєдіяльності, БЖД в туристичній індустрії, загальне законодавство, спеціальне законодавство.

1. Основні поняття безпеки життєдіяльності в туризмі

Вступ

Проблема захисту людини від небезпек виникла з появою на землі людства. Первісним людям загрожувала небезпека природних явищ, дикі тварини та інші організми. Тому наші предки не просто поклонялися рослинам, звірам, птахам, сонцю, вітрові, воді й іншим явищам, а застосовували свої знання про них для життя в єдності з природою, оскільки самі природні небезпеки являли головну загрозу існуванню.

Згодом творцем небезпек стала сама людина, яка шукала способи захисту від цих небезпек. Тим часом безперервно змінювалися природні умови, змінювався клімат, з'являлися нові представники біологічного світу. Тому процес еволюції людини став процесом забезпечення власної безпеки в умовах, що склалися. Людина, створюючи власне середовище перебування, не встигала пристосовуватися до нових умов, та забезпечувати свій захист. Так відбувається і в даний час, коли людина більш за все страждає від

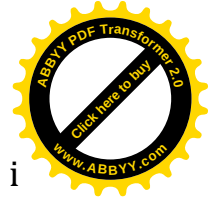
небезпек, створених нею. Наприклад, величезна кількість людей отримує інвалідність, хворіють, гинуть у дорожньо-транспортних пригодах, на виробництві.

Отже, можна виділити **три групи небезпек**, що оточують людину:

- 1 група – природні небезпеки;
- 2 група – дії інших людей (війни, збройні конфлікти, убивства, грабежі, терористичні й інші акти насильства супроводжували і, на жаль, зараз супроводжують розвиток суспільства),
- 3 група – об'єкти господарської діяльності (ОГД), що створені людиною і привели до появи антропогенного фактора. Ці небезпеки пов'язані з бажанням глибше пізнати самого себе і навколишній світ, створити матеріальні блага і, як не парадоксально, приводять до появи ще більших небезпек.

Розглядаючи питання появи небезпек **на території нашої держави**, потрібно звернути увагу на той факт, що економіка України розвивалася десятиліттями без урахування об'єктивної потреби й інтересів її народу, без належної оцінки екологічної можливості окремих регіонів. Сьогоднішня структура економіки не відповідає потребам людини, не забезпечує нормальних умов життя. Висока матеріалоємність і енергоємність виробництва привели до безконтрольного видобутку корисних копалин, їх переробки і спалюванню. Це породило появу відвалів порожньої породи, золи, шлаків, шкідливих викидів у воду й атмосферу. На сьогоднішній день нагромадження відходів різних галузей промисловості на території нашої держави перевищує 17 млн. тонн.

Усе це посилене ще й радіоактивним зараженням території в результаті найбільшої на планеті техногенної катастрофи – аварії на Чорнобильській АЕС, що у підсумку привело до появи величезних територій, непридатних для проживання людей. Такий стан негативно позначається на економіці нашої держави, роботі промислових об'єктів і, як свідчить статистика, рівень смертності, травматизму, аварій і катастроф в Україні перевищує аналогічні показники розвинутих країн.

Отже, з метою забезпечення безпеки у виробничому і невиробничому середовищі проблема захисту людини від негативних факторів виділилася в окремий **науковий напрям**, названий **безпекою життєдіяльності**.

В структурі цієї системи знань обґрунтоване місце займає вивчення **безпеки життєдіяльності у сфері туризму**. Це обумовлено тим, що життя сучасної людини, яка здійснює туристичну подорож, відпочиває чи споживає послуги туристичних підприємств, евентуально пов'язане з небезпеками. У сфері туризму (на транспорті, в готельно-курортних комплексах, в навколишньому середовищі) завжди відбуваються події, які спричиняють або можуть спричинити шкідливий вплив на здоров'я людини і навіть можуть стати причиною її смерті. Тому життя без небезпек неможливе.

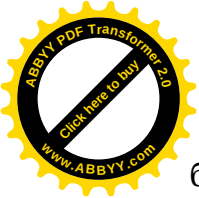
Безпека – це система заходів щодо захисту від небезпек, а також можливість управління небезпеками, уміння попереджати і запобігати небезпечним ситуаціям.

Поняття «**безпека**» тісно пов'язане з різними видами втрат, з можливими шкідливими наслідками і аваріями. Основний вид втрат – втрата здоров'я, життя і матеріального майна персоналу та туристів. Звичайно, значущі також інші види збитку – економічні втрати від руйнування технічних систем і споруд, збитки від втрати важковідновлюваних джерел енергопостачання, втрати від забруднення територій, водних систем, лісів. Не менш важлива і екологічна шкода – незворотні зміни в екосистемах, втрати цінних видів живої природи внаслідок недбалого поводження з природою, організації сафарі-туризму тощо.

Безпека туристичних послуг – це відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна туристів і оточуючого природного середовища за звичних умов їх виробництва і споживання.

Безпека життєдіяльності (БЖД) – це система знань, спрямованих на забезпечення безпеки у виробничому і невиробничому середовищі з урахуванням впливу людини на життєве середовище.

Життєве середовище – середовище навколо людини, обумовлене в даний момент сукупністю факторів (фізичних, хімічних,

біологічних, соціальних), здатних прямо або непрямо, негайно або віддалено впливати на діяльність людини, її здоров'я і потомство.

Виробниче середовище – це сукупність факторів, що впливають на людину в процесі трудової діяльності.

Побутове середовище – це вся сума факторів, що впливають на людину в побуті.

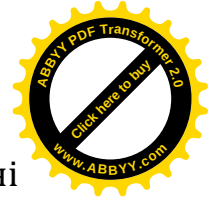
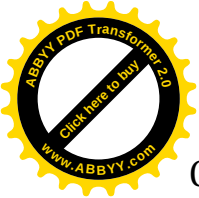
Основні положення комплексної наукової дисципліни «Безпека життєдіяльності» базуються на тому, що діяльність людини потенційно небезпечна; небезпеки, реалізуючись у просторі і в часі, завдають шкоди людині, що виявляється в нервових потрясіннях, хворобах, травмах, інвалідних і летальних випадках тощо; захист від небезпеки – актуальна гуманна і соціально-економічна проблема державної значущості. БЖД вирішує проблеми ідентифікації (розпізнавання) небезпек (вид, просторові і часові координати, величина, можлива шкода, вірогідність тощо); профілактики (на основі зіставлення витрат і зиску); дії в умовах надзвичайних ситуацій (у зв'язку із залишковим ризиком частина небезпек може реалізуватися з певною вірогідністю).

«Безпека життєдіяльності» передбачає процес пізнання складних зв'язків людського організму і середовища перебування. Дія людини на довкілля, (згідно законів фізики), викликає у відповідь протидію всіх її компонентів. Організм людини безболісно переносить ті чи інші дії доти, поки вони не перевищують межі адаптації.

БЖД розглядає:

- безпеку в побутовому середовищі;
- безпеку у виробничій сфері (охорона праці);
- безпеку життєдіяльності в міському середовищі (селітебній зоні);
- безпеку в навколишньому природному середовищі;
- надзвичайні ситуації мирного і військового часу.

БЖД в туристичній індустрії – невід'ємна частина і загальна освітня складова підготовки всебічно розвиненого професіонала туристичної сфери, саме тому ця дисципліна повинна вивчатися і засвоюватися студентами всіх туристичних спеціальностей вузів.

Стосовно туристичних спеціальностей особлива увага при вивченні надається системі законодавчих актів, організаційних, інженерно-технічних, соціально-економічних, гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, що забезпечують безпеку, збереження здоров'я і працездатності людини.

Мета дисципліни «Безпека в туризмі» – теоретична і практична підготовка студентів до забезпечення здорових і безпечних умов життєдіяльності туристів, безпечних умов праці тощо.

Завдання дисципліни «Безпека в туризмі» – навчити майбутніх фахівців туристичної галузі застосовувати перераховані заходи, а також досягнення сучасної науки і передової практики для профілактики травматизму.

Фахівці туризму повинні уміти управляти заходами безпеки життєдіяльності в туристичній індустрії, тобто організовано впливати на систему «людина-середовище».

Управляти БЖД – значить свідомо переводити об'єкт з небезпечного стану в менш небезпечний або безпечний при дотриманні умов економічної і технічної доцільності на основі порівняння витрат і одержаного зиску. В управлінні важливий системний підхід, що полягає в урахуванні необхідності і достатності числа компонентів, якими визначається безпека. Управління БЖД включає аналіз і оцінку стану об'єкта, прогнозування і планування заходів, організацію, тобто безпосереднє формування керованої і керуючої систем, контроль за ходом організації управління, визначення ефективності заходу, стимулювання роботи.

При виборі засобів управління БЖД виділяють світоглядний, фізіологічний, психологічний, соціальний, виховний, ергономічний, екологічний, медичний, технічний, організаційно-оперативний, правовий і економічний аспекти. Відповідно до перерахованих аспектів існує гама засобів управління БЖД, до яких відносяться навчання туристів, виховання культури безпечної поведінки, інші види психологічної дії на суб'єкти управління, професійна освіта і відбір фахівців туризму, раціоналізація режимів праці і відпочинку, технічні та організаційні засоби колективного захисту (ЗКЗ), засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), система пільг і компенсацій тощо.

БЖД – це більш універсальна дисципліна, ніж охорона праці або цивільна оборона, оскільки вони розглядають лише окремі випадки безпеки в конкретних ситуаціях. Охорона праці цікавиться людиною, яка знаходиться в умовах виробництва, цивільна оборона – в надзвичайних ситуаціях, а безпека життєдіяльності – у всіх життєвих обставинах.

2. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності в туризмі

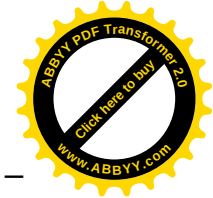
В міру інтенсифікації взаємодії людини з усіма компонентами навколишнього середовища усе більшого значення набувають правові фактори забезпечення безпеки життєдіяльності. Надання безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку пересування туристів територією держави, їх перебування, збереження їх здоров'я, життя і майна.

Головним законодавчим актом держави, що визначає основні гарантії і права громадян на безпеку, є **Конституція України**. Прийнято Конституцію Верховною Радою 28 червня 1996 р. Конституція, Основний Закон, – це фундамент законодавства, що регулює взаємини громадян між собою і з державою. Конституція встановлює межу і характер державного регулювання у всіх сферах суспільного розвитку, взаємини держави з людиною.

Положення Конституції є первинними. Всі інші правові акти повинні їй відповідати. Відзначимо ті її положення, що прямо пов'язані з забезпеченням безпечної життєдіяльності.

Людина, її життя і здоров'я, честь і достоїнство, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Встановлення і забезпечення прав і волі людини є головним обов'язком держави (ст. 3).

Забезпечення екологічної безпеки і підтримка екологічної рівноваги на території України, ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави (ст. 16).

Важливе місце в Конституції України займає другий розділ – «Права, воля й обов'язки людини і громадянина», у якому сформульовані норми всіх аспектів життєдіяльності.

Зокрема:

– Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути насильно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожний має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних зазіхань (ст. 27).

– Кожний має право на належні, безпечні і здорові умови роботи, на заробітну плату, не нижче визначеної законом.

– Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення компенсації у випадку повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з обставин, що не залежать від них, а також у старості (ст. 46).

– Кожний має право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище і на відшкодування заподіяної порушенням цього права шкоди (ст. 50).

Конституція України передбачає **«забезпечення прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я»**.

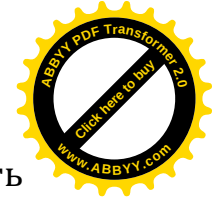
Розвитком і конкретизацією основних положень Конституції є закони, кодекси, інші нормативні документи.

Питання безпеки у сфері туризму регулюються нормами як **загального**, так і **спеціального** законодавства, що спираються на положення Конституції.

Так, **загальне законодавство** складається із блоку законодавчих актів, що відносяться як до туризму, так і до інших галузей економіки.

До **спеціального законодавства** належать нормативно-правові акти, що безпосередньо регулюють туристську діяльність. Сюди відносяться перш за все відповідні закони (наприклад, в Україні – Закон «Про внесення змін до закону України «Про туризм»).

Загальне законодавство визначає основні права громадян, в тому числі й туристів, на безпеку.

Серед них найважливішими законами є такі, що регулюють питання безпеки:

1. **Закон «Про охорону здоров'я»**. Прийнятий Верховною Радою 19 листопада 1992 р.

У законі:

– говориться, що держава і суспільство відповідальні перед нинішнім і майбутнім поколінням за стан здоров'я і генофонд України, за поліпшення умов при навчанні, у побуті і під час відпочинку населення, своєчасне надання медичної допомоги;

– викладені права громадян на охорону здоров'я.

Основний Закон «Про охорону здоров'я» доповнений **Законом «Про забезпечення санітарного й епідеміологічного благополуччя населення»** від 24 лютого 1994 р. і **Законом «Про заходи щодо попередження захворювань СНІДом і соціальний захист населення»** від 3 березня 1998 р.

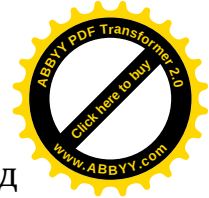
2. Друга редакція **Закону «Про охорону праці»** прийнята Верховною Радою 21 листопада 2002 р.

У ньому розглядаються основні положення конституційного права кожного громадянина на охорону життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, викладена відповідальність керівників підприємств, організацій і установ незалежно від форм власності, у питаннях безпеки, гігієни праці і робітничого середовища і встановлений єдиний порядок організації охорони праці на Україні. Викладено основні принципи державної політики в області охорони праці.

3. **Закон «Про охорону навколишнього середовища»** прийнятий Верховною Радою 25 червня 1991 р.

У ньому розглянуто заходи, задачі, принципи і механізм забезпечення ефективного природокористування, охорони навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки. Закон також розглядає права й обов'язки громадян України на безпечний для проживання і здоров'я стан навколишнього середовища.

4. **Закон «Про захист людей від впливу іонізуючих випромінювань»** прийнятий Верховною Радою 14 січня 1998 р.

У Законі викладено права громадян України на захист від впливу іонізуючих випромінювань, а також визначені напрямки на забезпечення захисту життя, здоров'я і майна людей від шкідливого впливу іонізуючих випромінювань, заподіяних практичній діяльності, а також у випадку радіаційних аварій або при проведенні рятувальних робіт.

5. Закон «Про цивільну оборону» прийнятий Верховною Радою 3 лютого 1993 р. Зі змінами і доповненнями Закон був прийнятий Верховною Радою повторно 24 березня 1999 р.

У Законі викладено права громадян на захист життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж і стихійних лих. Вказані завдання цивільної оборони України, визначено сили цивільної оборони, шляхи і способи її фінансування, а також викладено питання міжнародного співробітництва України у сфері цивільної оборони.

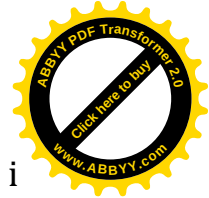
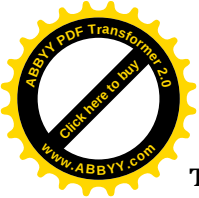
У травні 1994 р. за №299 Кабінетом Міністрів України затверджено **«Положення про цивільну оборону»**. У Положенні зафіксовано завдання цивільної оборони і заходи для його виконання, викладено систему цивільної оборони й організацію її діяльності, визначено повноваження й обов'язки посадових осіб з питань цивільної оборони, визначено матеріальне і фінансове забезпечення, а також технічне і транспортне забезпечення ЦО.

6. Закон «Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» прийнято Верховною Радою 6 травня 2000 р.

Цей Закон визначає організаційні і правові основи захисту громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, що перебувають на території України, захисту об'єктів виробничого і соціального значення, навколишнього середовища від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

7. Закон України «Про надзвичайний стан» прийнято 26 червня 1992 р.

Цей закон установлює, що **надзвичайний стан** – це особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, що

тимчасово допускає обмеження в здійсненні конституційних прав і волі громадян, а також прав юридичних осіб і покладає на них додаткові обов'язки.

Правовий режим надзвичайного стану спрямований на забезпечення безпеки громадян у випадку стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій і епізоотій, а також на захист прав і волі громадян, конституційного порядку при масових порушеннях правопорядку, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади або зміни конституційного порядку України шляхом насильства.

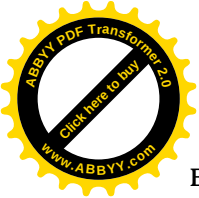
Метою надзвичайного стану є якнайшвидша нормалізація обстановки, відновлення конституційних прав і волі громадян, а також прав юридичних осіб, нормального функціонування конституційних органів влади, органів місцевого і регіонального самоврядування й інших інститутів цивільного суспільства.

Надзвичайний стан вводиться лише при наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якого іншими способами є неможливим.

8. У Законі України «Про захист прав споживачів» (№ 1024-XII від 12 травня 1991 р. зі змінами), який регулює відносини між споживачами товарів і послуг, зокрема туристичних послуг, і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлено права споживачів та визначено механізм реалізації державного захисту їх прав.

Спеціальне законодавство визначає основні вимоги щодо забезпечення безпеки в туризмі. На даний час правову основу туристичної діяльності, захисту прав і інтересів туристів складає Закон України «Про туризм».

9. Закон України «Про туризм» прийнято 15 вересня 1995 р. Другу редакцію його прийнято у 2003 р. У Законі передбачена безпека туризму, захист прав і законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав і законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель і споруд, збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне

використання, охорона культурної спадщини і навколишнього середовища, врахування державних і суспільних інтересів при плануванні і забудові територій, створення сприятливих умов для розвитку туристичної індустрії, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

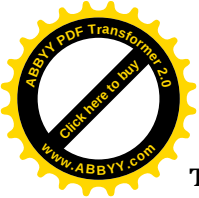
Закон визначає відносини між виробником і споживачем туристичних послуг, перераховує основні права і обов'язки продавця і покупця, передбачені договором. Закон регламентує відповідальність продавця за достовірність інформації про туристичну послугу та її якість. Також цей Закон передбачає ліцензування і стандартизацію туроператорської і турагентської діяльності, сертифікацію туристичних послуг, забезпечуючи цим захист прав і інтересів туристів.

У ст. 13 Закону України «Про туризм» зазначається, що **безпека в галузі туризму** – це сукупність чинників, які характеризують соціальний, економічний, правовий і інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави в галузі туризму.

До спеціального законодавства також відносяться ***положення про здійснення туристської діяльності, ліцензування, нормативно-технічні документи по стандартизації й сертифікації, правила надання готельних послуг*** та інше. Однією з головних завдань цих правових документів виступає забезпечення надання якісних та безпечних послуг.

3. Права, обов'язки і свободи у сфері безпеки життєдіяльності туриста

Закон України «Про туризм» у розділі VIII надає гарантії безпечного перебування туристів на території України і зобов'язує органи влади та суб'єктів туристичної діяльності розробити комплекс заходів з безпеки туристів. Зокрема, в статті 26 сказано: «Місцеві органи державної виконавчої влади в галузі туризму розробляють і організовують виконання регіональних програм забезпечення захисту та безпеки туристів, особливо в місцях туристичної активності. Суб'єкти

туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях, запобігання травматизму та нещасним випадкам і несуть відповідальність за їх виконання».

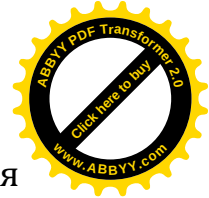
Туристичні підприємства мають не тільки забезпечити високий рівень та якість обслуговування туристів, але й подбати про їх безпеку.

Підприємство або заклад сфери туризму повинні мати комплект діючих нормативних документів по забезпеченню безпеки туристів у туристичних готелях, базах, кемпінгах, закладах харчування, при використанні транспортних засобів і керуватись ними у своїй діяльності.

Туроператор повинен мати ліцензію на здійснення туристичної діяльності та сертифікат відповідності туристичних послуг, що надається державою у відповідності з вимогами до безпеки для життя, здоров'я туристів, збереження їх майна та охорони навколишнього середовища відповідно до чинного законодавства.

Особи, які організовують експлуатацію туристичних ресурсів, зобов'язані забезпечувати виконання вимог щодо охорони навколишнього середовища і охорони культурної спадщини, а також вживати заходи щодо забезпечення мінімізації або припинення шкідливого впливу на навколишнє та соціально-культурне середовище і компенсувати вчинені їм при цьому збитки.

Туристські підприємства, як основні елементи системи туризму, зобов'язані в першу чергу піклуватися про безпеку своїх клієнтів. Акцентуючи увагу на забезпечення заходів безпеки туристичним підприємством, слід сказати про те, що більшість з них здійснюється на стадії організації. Вибираючи партнерів, місце призначення, плануючи побудову маршруту, засоби транспорту і інші елементи туру, туристичне підприємство не повинне забувати про забезпечення особистої безпеки і збереження майна туристів. Абсолютно недопустимим є розробка турів до місць ведення бойових дій або прилеглих до них районів, в країни, де відчутно розвинена діяльність терористичних організацій, в місця, де існує небезпека захворювання гострими епідемічними захворюваннями або введений медичний карантин.

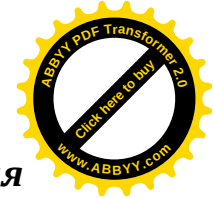

Згідно із Законом України «Про туризм» із метою забезпечення безпеки туристів **суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані** здійснювати:

1) інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог і запобіжних або попереджували них заходів (медичних щеплень тощо). Інформація, що необхідна для туристів з метою охорони їх життя та здоров'я, надається заздалегідь, до початку відпочинку та в процесі обслуговування. Якщо для безпечного споживання туристичних послуг необхідно дотримуватися спеціальних правил, їх виробник зобов'язаний розробити такі правила і довести їх до відома туристів.

Якщо туристична поїздка передбачає великі фізичні навантаження, слід будувати програму з урахуванням її регулювання адекватно можливостям учасників. В окремих випадках необхідно надати висновок лікаря, що дозволяє здійснення туристичної подорожі, яка вимагає значних фізичних навантажень. Це, зокрема, відноситься до вагітних жінок, для яких не рекомендується або взагалі не дозволяється участь у турах або переїзд в транспорті. Також є обмеження для осіб старшого віку. Наприклад, велика частина страхових компаній не страхує осіб старших 70 років.

Під час організації поїздок в держави, де існує небезпека захворювання епідемічними хворобами, туристичне підприємство повинне дотримуватися встановленого порядку вакцинації (щеплень) з видачею відповідних медичних сертифікатів. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) розробила «Вимоги до свідоцтва про щеплення при поїзді за кордон», які є практичним керівництвом для туристичних підприємств і самих туристів. ВООЗ випускає також «Епідеміологічний щорічник» і рекомендації, покликані зменшити можливість розповсюдження небезпечних інфекцій, зокрема через туризм. До числа карантинних захворювань міжнародної значущості відносяться: чума, віспа, холера, жовта лихоманка. Існують певні медико-санітарні правила, що дозволяють уникнути небезпечних інфекційних захворювань у дорозі. Ці правила повинні в обов'язковому порядку видаватися у вигляді інформаційного листка клієнтам до початку подорожі.

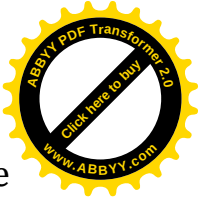
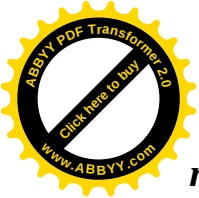
2) створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо. Туристська компанія, створюючи нову туристичну послугу, повинна подати документацію відповідному органу для проведення державної експертизи на її відповідність вимогам щодо безпеки життя, здоров'я і майна туристів, а також оточуючого природного середовища.

Контроль безпеки обслуговування туристів здійснюється за допомогою таких методів як візуальне спостереження, соціологічні дослідження, аналітичні методи та методи з використанням засобів вимірювання. Контроль здійснюється на початку сезону – при перевірці готовності підприємства та траси до експлуатації, а також у ході поточних перевірок органами державного нагляду у відповідності з їх компетенцією. Туристське спорядження та інвентар, що застосовується при обслуговуванні туристів, повинні відповідати вимогам, що визначені діючою нормативною документацією на це спорядження.

3) забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм тощо).

4) забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, справним транспортом, спеціальним спорядженням й інвентарем. При виборі транспортних засобів туристична компанія повинна забезпечити безпеку транспортування туристів, надаючи для цього технічно справний транспорт, кваліфікованих водіїв, а у разі пересування колоною, забезпечити її супровід дорожньою поліцією. При організації групових турів дуже часто забезпечується супровід групи представником туристичного підприємства. Його завдання в основному зводяться до забезпечення повноти виконання передбаченої програми. Разом з тим наявність супроводжуючого або представника туристичного підприємства в групі повинне розглядатися як дотримання вимог безпеки.

5) забезпечувати навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм, попередження нещасних випадків з наданням

першої медичної допомоги. Для ряду спеціалізованих турів, перш за все в активному туризмі, підприємство зобов'язане забезпечити належний контроль за станом здоров'я туристів. До таких турів відносяться альпінізм, спуски гірськими річками, екстремальний туризм, туристичні походи тощо. Певні медико-санітарні правила, що дозволяють уникнути небезпечних інфекційних захворювань у дорозі, повинні в обов'язковому порядку видаватися у вигляді інформаційного листка клієнтам до початку подорожі.

6) забезпечувати надання оперативної допомоги особам, які постраждали під час подорожі, транспортування постраждалих. На кожному підприємстві або закладі сфери туризму повинні бути розроблені та затверджені плани дій персоналу в надзвичайних ситуаціях з урахуванням взаємодії з місцевими органами управління, які беруть участь у рятувальних роботах. Керівник підприємства або закладу сфери туризму несе відповідальність за підготовленість персоналу до дій у надзвичайних ситуаціях.

Надання необхідної допомоги туристам, які опинилися в надзвичайній ситуації в межах території України, здійснюється спеціалізованими державними, комунальними і приватними службами, а також рятувальними командами, які працюють відповідно до законодавства. Туристичні підприємства, що спеціалізуються на організації туристичних подорожей з використанням активних форм пересування туристів, створюють пошуково-рятувальні служби або укладають угоди на обслуговування з відповідними службами. Пошуково-рятувальна служба повинна мати повну взаємодію з органами охорони здоров'я, зв'язку, внутрішніх справ, цивільної авіації, лісового та водного господарства, гідрометеорологічної служби. Організація рятувальних команд і порядок здійснення рятувальних заходів визначаються Кабінетом Міністрів України.

7) оперативно інформувати органи місцевої влади і відповідальних осіб про надзвичайні ситуації, в яких опинилися туристи, подавати відомості про зниклих осіб.

Держава забезпечує захист законних прав й інтересів іноземних туристів відповідно до законодавства і міжнародних договорів України.

Органи державної влади і органи місцевого самоврядування,

їх посадовці в межах своїх повноважень повинні вживати заходи, направлені на:

– *забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я, навколишнє середовище при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами.*

У разі відсутності нормативних документів, що містять обов'язкові вимоги до туристичної послуги, споживання якої може завдати шкоди життю та здоров'ю туриста, довкіллю, а також майну туриста, відповідні органи виконавчої влади, що здійснюють державний захист прав споживачів, зобов'язані негайно заборонити розробку та реалізацію цих туристичних послуг.

– *забезпечення особистої безпеки туристів, збереження їх майна, не завдання шкоди навколишньому середовищу.*

– *інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування.*

Виконавча влада у сфері туризму має надавати інформацію туроператорам, турагентам і туристам про загрозу безпеки туристів у країні або місці тимчасового перебування. Поширювати ці відомості повинні засоби масової інформації, засновниками (співзасновниками) яких виступають державні органи.

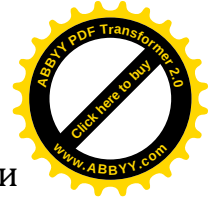
– *надання необхідної допомоги туристам, які опинилися в надзвичайній ситуації;*

– *забезпечення туристам можливості безперешкодного отримання: медичної, правової і інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;*

– *заборона використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової і інших видів експлуатації громадян;*

– *охорону туристичних ресурсів України, встановлення допустимих меж навантажень на об'єкти культурної спадщини і навколишнього середовища;*

– *забезпечення безпеки об'єктів туристичного відвідування з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф і інших надзвичайних ситуацій тощо.*

Адміністрація туристичних центрів зобов'язана забезпечити у своїй діяльності заходи безпеки туристів і відпочиваючих, що знаходяться в цих центрах. Заходи безпеки повинні бути передбачені на випадок виникнення пожежі, стихійних лих, масових захворювань і бути достатніми, щоб запобігти або звести до мінімуму результати виникнення таких небезпек, аж до екстреної евакуації туристів. Туристські центри повинні мати систему внутрішньої безпеки, що запобігає посяганням на життя, здоров'я і майно туристів. Крім цього адміністрація туристичних центрів повинна інформувати туристів про порядок їх дій у разі виникнення небезпеки.

Діяльність місцевих органів влади направлена на забезпечення належної безпеки туристів, що знаходяться в регіоні. Здебільшого, за винятком особливих випадків, заходи безпеки, що вживаються на рівні місцевих органів влади, полягають у координації діяльності відповідних служб (поліції, медичної допомоги, пожежної служби тощо). В заходах щодо забезпечення належної безпеки туристів також беруть участь відповідні туристичні організації цих регіонів, інформуючи туристів, сприяючи їм у врегулюванні збитку, заподіяного посяганням на їх життя, здоров'я або майно.

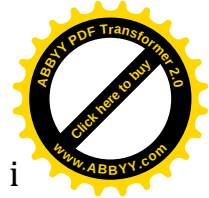
Обов'язки туриста. Під час здійснення подорожі, включаючи транзит, турист зобов'язаний:

- *дотримуватися законодавства країни (місця) тимчасового перебування;*
- *зберігати навколишнє середовище, дбайливо відноситися до пам'ятників природи, історії і культури в країні (місці) тимчасового перебування.*

Поведінка туристів не повинна ображати релігійні традиції і відчуття віруючих. Це особливо важливо при відвідуванні ісламських країн, культових об'єктів – де обмеження відносно жінок дещо жорсткіші.

- *дотримуватися правил в'їзду і перебування в країні (місці) тимчасового перебування, а також виїзду з країни (місця) тимчасового перебування і в країнах транзитного проїзду;*

- *дотримуватися під час подорожі правил особистої безпеки, та інших обов'язків туристів, які визначаються законодавством країни (місця) перебування.*

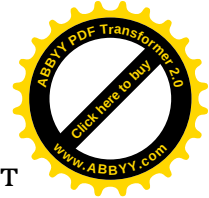
Права туристів зазначені в Законі України «Про туризм» і Законі України «Про захист прав споживачів»:

– **право на інформацію.** Це право туриста на одержання від туристичного підприємства інформацію про режим його роботи, пропоновані ним туристичні послуги тощо. Право на інформацію включає також можливість вимог надання відомостей про країну або місцевість, до якої планується здійснити туристичну подорож, місцеві звичаї та традиції, можливі небезпеки. Якщо турист придбав у фірми путівку, остання повинна надати інформацію про країну (місце перебування) і несе відповідальність за її повноту і достовірність. Необхідна інформація повинна бути включена в договір. Найчастіше туристу на додаток до договору видаються пам'ятки, брошури, інструкції, що містять основні відомості про правила поведінки, особливі вимоги безпеки в певних місцях, номери телефонів і адреси служб, куди турист може звернутися за наданням йому допомоги в тій або іншій критичній ситуації. У випадку виїзного туризму, клієнту повинні роз'яснюватися правила проходження прикордонного і митного контролю, особливості ввезення і вивезення певних речей.

Право туристів на інформацію про туристичну послугу закріплено у статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів», де сказано, що споживач має право на отримання необхідної, доступної, достовірної і своєчасної інформації про туристичні послуги, що забезпечує можливість їх свідомого і компетентного вибору. Щодо туристичних послуг, які підлягають обов'язковій сертифікації, туристам повинна надаватися інформація про їх сертифікацію.

Якщо надання недостовірної, неповної або невчасної інформації про туристичну послугу та її виробника спричинило:

- придбання туристичних послуг, які не мають потрібних властивостей, – споживач має право розірвати договір і вимагати відшкодування нанесених йому збитків;
- неможливість споживання придбаних туристичних послуг – споживач має право вимагати надання в розумно короткий, але не більше місяця, термін належної інформації.

Якщо інформація в обумовлений термін не буде надана, турист має право розірвати договір і вимагати відшкодування збитків.

– **право на відшкодування збитків і компенсацію моральної шкоди** виникає у туриста у разі невиконання умов договору про надання туристичних послуг туроператором або турагентом. Відшкодування збитків, заподіяних туристу порушенням договору, проводиться за загальними правилами, передбаченими цивільним законодавством. Збитки, завдані споживачу туристичною послугою, придбаною в результаті недобросовісної реклами, підлягає відшкодуванню винуватою особою в повному обсязі.

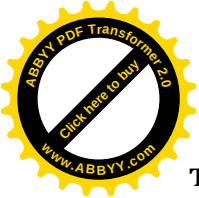
Розглядаючи вимоги туриста про відшкодування збитків, нанесених недостовірною або неповною інформацією про туристичну послугу, або недобросовісною рекламою, необхідно виходити з припущення, що у туриста немає спеціальних знань про властивості і характеристику туристичних послуг, які він придбав.

Право вимагати відшкодування заподіяної шкоди признається за кожним потерпілим туристом незалежно від того, знаходився він чи не знаходився в договірних відносинах з виробником туристичних послуг.

Туристська компанія несе відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю або майну туриста у зв'язку з використанням матеріалів, устаткування, приладів, інструментів і інших засобів, необхідних для виробництва туристичних послуг.

– **право на сприяння органів влади** (органів місцевого самоврядування) **країни** (місця) **тимчасового перебування** в отриманні правової та інших видів невідкладної допомоги. Можливість його реалізації тісно пов'язана із станом законності, відношенням до прав людини і громадянина в країні перебування, а також з участю держави, громадянином якої є турист, і приймаючої держави в міжнародних угодах, що гарантують права туриста.

Ще одним напрямом по забезпеченню належної безпеки в туризмі на національному рівні є **захист власних громадян**, що вирушають у туристичні подорожі за кордон. Реалізація цього напряму здійснюється прийняттям відповідних правових актів, що гарантують громадянам своєї країни захист як на національній

території, так і за її межами. Крім правових актів до цього напрямку необхідно віднести міжнародні угоди про правовий і інший захист громадян, що передбачають ухвалення сторонами взаємних гарантій щодо забезпечення безпеки громадян сторін на своїх національних територіях. І, нарешті, у виняткових випадках держави можуть застосовувати спеціальні сили і засоби для порятунку або евакуації своїх громадян за кордоном. Звичайно застосування таких сил пов'язане з протидією терористичним організаціям, що захопили і утримують у заручниках іноземних громадян, або у випадках крупних катастроф, воєн і природних катаклізмів (наприклад здійснення такого роду діяльності покладено на МНС).

Отже, у відповідності із ст. 3. Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі, які знаходяться на території України, під час придбання, замовлення або споживання туристичних послуг мають право на: державний захист своїх прав, належну якість туристичних послуг, торгового та інших видів обслуговування, безпеку туристичних послуг, необхідну, доступну, достовірну і своєчасну інформацію про туристичні послуги, їх кількість, якість, асортимент, а також про їх створювача, відшкодування збитків тощо.

Резюме (висновки):

1. Проблема захисту людини від небезпек виникла з появою на землі людства. Можна виділити три групи небезпек, що оточують людину:

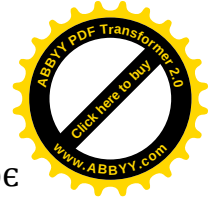
1 група – природні небезпеки;

2 група – дії інших людей (війни, збройні конфлікти, убивства, грабежі, терористичні й інші акти насильства супроводжували і, на жаль, зараз супроводжують розвиток суспільства);

3 група – об'єкти господарської діяльності (ОГД), що створені людиною і привели до появи антропогенного фактора.

Безпека туристичних послуг – це відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна туристів і оточуючого природного середовища за звичних умов їх виробництва і споживання.

2. Головним законодавчим актом держави, що визначає основні гарантії і права громадян на безпеку, є Конституція України. Прийнято Конституцію Верховною Радою 28 червня 1996 р. Конституція,

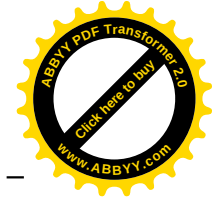

Основний Закон – це фундамент законодавства, що регулює взаємини громадян між собою і з державою. Загальне законодавство визначає основні права громадян, в тому числі й туристів, на безпеку: Закон «Про охорону здоров'я», Закон «Про забезпечення санітарного й епідеміологічного благополуччя населення», Закон «Про заходи щодо попередження захворювань СНІДом і соціальний захист населення», Закон «Про охорону праці», Закон «Про охорону навколишнього середовища», Закон «Про захист людей від впливу іонізуючих випромінювань» тощо.

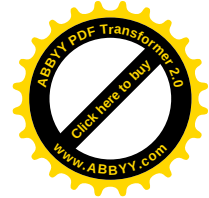
3. Згідно із Законом України «Про туризм» із метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати: інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог і запобіжних або попереджували них заходів (медичних щеплень тощо); створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм тощо); забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, справним транспортом, спеціальним спорядженням й інвентарем. забезпечувати навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм, попередження нещасних випадків з наданням першої медичної допомоги тощо.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / упоряд. Малюга Л. та ін.; за заг. ред. Федорченка В.; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.

4. Конституція України від 26.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>
5. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» від 21.11.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=229-15>
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Туризм» № 1282-IV від 18.11.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1?OpenAgent&id=T031282
7. Закон «Про охорону здоров'я» № 2802-XII від 19 листопада 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12>
8. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26 червня 1991 р. № 1268- XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>
9. Закон «Про захист людей від впливу іонізуючих випромінювань» № 2397-III (2397-14) від 26.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=15%2F98-%E2%F0>
10. Закон «Про цивільну оборону» 2975-XII (2975-12) від 03.02.93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2974-12>
11. Закон «Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» № 1809-III від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1809-14>

ЛЕКЦІЯ № 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Мета – ознайомлення з системою управління безпекою життєдіяльності та системою державної безпеки в Україні.

План:

1. Система управління безпекою життєдіяльності в Україні
2. Система державної безпеки в Україні
3. Державні інструменти забезпечення безпеки туристів

Ключові поняття: об'єкт управління БЖД, міліція, служба безпеки, державна митна служба.

1. Система управління безпекою життєдіяльності в Україні

Різноманіття небезпек, в умовах яких здійснюється життєдіяльність і об'єктивна можливість впливу на причини, що їх викликають, висувають на одне з перших місць питання методики і техніки управління безпекою життєдіяльності.

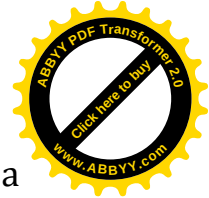
Система управління безпекою життєдіяльності являє собою сукупність органів управління державної влади і громадських організацій, що виконують функції, пов'язані з забезпеченням безпеки і захистом населення і територій, попередженням, реагуванням і діями в небезпечних і надзвичайних ситуаціях.

Об'єктом управління БЖД є стан умов, параметрів і норм життєдіяльності на визначеній території або області.

Головний напрямок в управлінні БЖД – створення безпечних умов життєдіяльності на всіх стадіях повного циклу функціонування системи «людина-середовище-діяльність».

Система управління БЖД в Україні будується за такими рівнями:

- державним;
- соціальним;
- індивідуальним.

На державному рівні система управління БЖД формується на рівнях відповідних комісій Верховної Ради України й органів при Президенті України, що діють через місцеві органи влади. Безпосередньо виконавчі функції виконує Кабінет Міністрів України і відповідні міністерства:

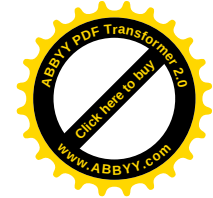
- Державний комітет України з нагляду за охороною праці;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Міністерство охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки;
- Міністерство праці та соціальної політики України;
- Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;
- Держкомстатистики України;
- Держстандарт України.
- При Кабінеті Міністрів України створено Національну Раду з питань безпеки життєдіяльності населення.

На соціальному рівні питаннями БЖД займаються міліція, місцеві правові і виконавчі органи влади, середні спеціальні і державні навчальні заклади, керівники підприємств, громадські організації. Значна роль у цьому приділяється родині. Дуже багато у вирішенні питань БЖД на соціальному рівні залежить від культури сімейних відносин, освіти і виховання. Засоби масової інформації на місцевому та регіональному рівнях допомагають у вирішенні цих важливих завдань.

На індивідуальному рівні вирішення питань БЖД цілком визначається знаннями і досвідом індивідуума, а тому управління БЖД здійснюється людиною. Якість управління діями і вчинками людини багато в чому визначається станом її здоров'я, включаючи і психіку.

2. Система державної безпеки України

Україна, досягнувши повної державної незалежності, опинилася перед необхідністю розробки власної концепції національної безпеки, формування такої концепції завершується, хоча, навколо цього питання не припиняється наукова дискусія й у наші дні.

Структурними частинами *системи державної безпеки* є:

- Збройні сили (ЗС) України;
- Рада національної безпеки й оборони України;
- Служба безпеки України (СБУ);
- Державна адміністрація прикордонних служб України;
- Державна митна служба;
- Система забезпечення громадської безпеки (міліція, війська МВС);
- Єдина державна система попередження та реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру.

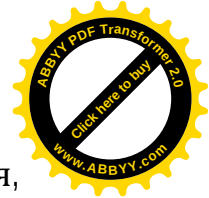
Збройні сили призначені для захисту суверенітету України. Її територіальної цілісності і стримування джерел військової небезпеки від проведення збройного конфлікту проти України.

Рада національної безпеки й оборони України здійснює вище керівництво обороною країни і Збройних Сил. Безпосереднє керівництво здійснює Міністерство оборони України.

Державна адміністрація прикордонних служб України здійснює керівництво прикордонними військами, призначеними для охорони сухопутних, морських і річкових (озерних) кордонів держави. Прикордонні війська є складовою частиною Збройних Сил України.

Державна митна служба контролює провіз вантажів (у тому числі багажу і поштових відправлень) через кордон; бере мито й інші збори з вантажів, що провозяться.

Служба безпеки України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує безпеку України. СБУ підпорядкована президенту України і підконтрольна Верховній Раді України. Завданням СБУ в межах визначеної законодавством компетенції є захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань СБУ також входить запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Міліція – орган, покликаний забезпечувати охорону громадського порядку, державної власності, прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ від злочинних зазіхань і інших антигромадських дій.

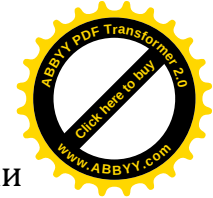
Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного характеру призначена для захисту населення і навколишнього середовища і зменшення матеріальних втрат у надзвичайних ситуаціях. До складу системи входять військові, спеціальні і спеціалізовані підрозділи з їх оснащенням. Координуючими органами єдиної державної системи є Державна Комісія з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій; Національна Рада з питань безпеки життєдіяльності населення.

3. Державні інструменти забезпечення безпеки туристів

В багатьох країнах світу, в тому числі в Україні, держава здійснює цілеспрямований вплив на розвиток туристської галузі (державна туристська політика, державне регулювання розвитку туризму). Головною метою цього процесу є забезпечення нормальних умов стійкого функціонування туристської галузі країни.

Згідно Закону України Про внесення змін до Закону України «Про туризм» однією з цілей державного регулювання туризму в нашій країні виступає **безпека туризму**, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристської діяльності та їх об'єднань.

При проведенні національної туристської політики держава використовує деякі інструменти державного регулювання. Інструменти державного регулювання – це певні механізми впливу держави на розвиток національної туристської галузі.

Держава впроваджує такі інструменти забезпечення безпеки туристів:

- законодавча база у сфері туризму;
- ліцензування туроператорської діяльності;
- сертифікація туристичних послуг;
- стандартизація;
- страхування;
- митне регулювання;
- встановлення правил в'їзду, виїзду і перебування на території держави з урахуванням інтересів розвитку туризму.

Законодавча база у сфері туризму. Забезпечення безпеки у сфері туризму здійснюється на державному рівні шляхом створення законодавчої бази туризму, яка регламентує туристську діяльність і включає статті й положення стосовно безпеки туризму (див. Лекція 1).

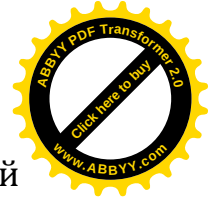
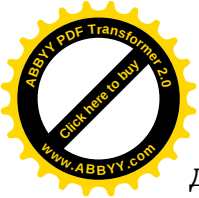
Ліцензування туроператорської діяльності. З метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг і забезпечення безпеки, захисту прав і законних інтересів туристів, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування, здійснюється ліцензування туроператорської діяльності (ст. 17 Закону України «Про туризм»).

Ліцензування туристичної діяльності – дієвий захід з попередження проникнення на туристичний ринок несумлінних підприємців, а також певні заходи по захисту прав та інтересів туристів і створенню умов для дотримання законодавства.

Ліцензування передбачає видачу спеціального ліцензії на здійснення туристської діяльності.

Ліцензія – це дозвіл, що видається державним органом юридичній або фізичній особі на здійснення певного виду діяльності протягом певного терміну при дотриманні ряду умов.

Перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, розрізняється в різних країнах. Так, діяльність засобів розміщення практично ніде, за винятком Іспанії, не ліцензується. Засоби розміщення частіше стають об'єктами сертифікації або стандартизації. А ось

діяльність туристських фірм, які організовують подорожі, зазвичай підлягає ліцензуванню, але не стає об'єктом сертифікації.

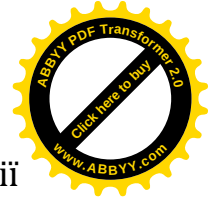
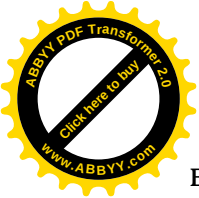
У нашій країні ліцензуванню підлягає діяльність туроператорів, які мають надавати сертифіковані туристські послуги. Контроль за дотриманням фірмами Ліцензійних умов здійснюється Міністерством інфраструктури України і місцевими органами державної виконавчої влади в галузі туризму. У разі порушення викладених у документі вимог до суб'єкта турпідприємства можуть бути застосовані санкції – від розпорядження про усунення порушень до анулювання ліцензії.

Сертифікація туристичних послуг в будь-якій країні світу, здійснюється в цілях попередження реалізації послуг, небезпечних для життя, здоров'я і майна людини і довкілля. Вона є загальноприйнятим механізмом регулювання стосунків в області забезпечення якісного обслуговування населення.

Сертифікація – сукупність дій і процедур, проведених з метою підтвердження того, що продукт або послуга відповідають певним стандартам чи технічним умовам.

Як і в інших галузях, в туризмі сертифікація може бути обов'язковою і добровільною. Туристичні послуги, на які актами законодавства або іншими нормативними документами встановлені обов'язкові вимоги щодо забезпечення безпеки життя, здоров'я споживачів, їх майна, навколишнього природного середовища, підлягають обов'язковій сертифікації згідно з чинним законодавством. У відповідності зі статтею 15 Закону України «Про туризм» туристської послуги і послуги готелів, а також харчових підприємств підлягають **обов'язковій сертифікації** на їх відповідність вимогам нормативних документів та відповідність вимогам міжнародних стандартів ІСО серії 9000. Реалізація та надання таких туристичних послуг без сертифіката відповідності забороняється.

Мета **добровільної сертифікації** полягає у створенні умов для підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається, або виконуваної роботи. Добровільна сертифікація може проводитись з ініціативи самих суб'єктів господарювання на відповідність продукції

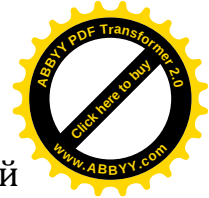
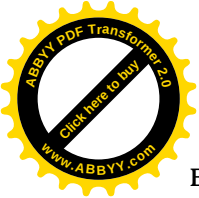
вимогам, які не є обов'язковими. Правила обов'язкової сертифікації готельних послуг та Правила обов'язкової сертифікації послуг по харчуванню затверджені наказом Держкомстандарту України від 27.01.99 р. № 37. Держстандарт України визначив термін введення обов'язкової сертифікації вказаних послуг – з 01.10.99 р.

Якість туристичних послуг підтверджується перевіркою на відповідність встановленим стандартам, правилам, показникам і вимогам для певного класу обслуговування. Причому найголовнішою вимогою завжди є безпека. Контролем якості послуг і відповідності стандартам і правилам займається система сертифікації товарів і послуг, зокрема туристичних послуг і послуг готелів, транспортних послуг з різних видів транспортування, а також громадського харчування.

Обов'язкова або добровільна сертифікація товару або послуги проводиться на підставі зведення вимог до конкретного виду товару або послуги. Таким зведенням правил є стандарт, правила, вимоги, упорядковані й установлені в належному порядку. Найжорсткішим є стандарт (державний, галузевий, відомчий стандарт підприємства або системи підприємств). Також існують правила, вимоги, рекомендації та інші нормативи, встановлені як у порядку державного регулювання, так і в порядку саморегулювання. Системи саморегулювання (асоціації, союзи, гільдії, інші громадські організації і господарські об'єднання), наприклад, готельні ланцюги, встановлюють свої власні стандарти обслуговування, які розповсюджуються тільки на учасників цього об'єднання.

Сертифікація товарів, робіт, послуг у сфері туристичної діяльності здійснюється з метою:

- запобігання реалізації товарів, робіт, послуг, небезпечних для життя, здоров'я людей, майна і навколишнього середовища;
- сприяння споживачам у свідомому виборі товарів, робіт, послуг;
- забезпечення дотримання обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки;
- гармонізації стандартів, норм і правил з міжнародними стандартами, рекомендаціями, нормами і правилами, які стосуються

вимог до об'єктів відвідання і туристичних послуг, взаємодій туроператорів, використання обмежених туристичних ресурсів, якості і видів туристичних послуг.

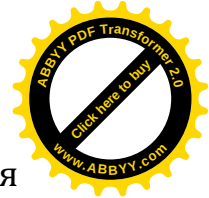
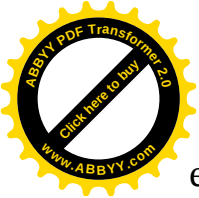
Суб'єкт туристичної діяльності, який порушив законодавство в цій галузі, надаючи туристичну послугу, що завдало шкоди, зобов'язаний відшкодувати туристу збитки в повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування в меншому або більшому розмірі.

Сертифікація захищає як клієнта, так і туристичне підприємство: клієнта – змушуючи підприємство чітко і в повному обсязі виконувати всі встановлені законами та іншими нормативними актами правила і норми надання послуг з тим, щоб клієнт за свої кошти одержував якісне обслуговування; а туристичне підприємство – шляхом дотримання тих же законів і нормативних актів, що не дають туристу можливості знайти недоліки в обслуговуванні, висунути проти туристичного підприємства обґрунтовані претензії.

Стандартизація. Стандарт являє собою певний зразок, що приймається за початковий для зіставлення з ним інших об'єктів. А стандартизація – це процес встановлення і вживання стандартів. Іншими словами, стандартизація – це діяльність, направлена на розробку і встановлення вимог, норм, правил та характеристик, яка забезпечує право споживача на придбання послуг належної якості за прийнятну ціну, а також право на безпеку і комфортність праці.

Стандартизації підлягають всі об'єкти туристської індустрії: готелі та інші засоби розміщення, засоби транспорту, об'єкти громадського харчування, засоби розваги, об'єкти пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного призначення, а також діяльність всіх туристських організацій. Об'єктами стандартизації також є туристські послуги і процеси туристсько-екскурсійного обслуговування.

В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) «Туристично-екскурсійне обслуговування», який передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, які можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну. Вимоги до туристичних й

екскурсійних послуг, що забезпечують безпеку життя та здоров'я туристів та екскурсантів, методи їх контролю встановлені ГОСТом 28681.3-95 «Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов».

Страхування. В цілях безпеки життя і здоров'я подорожуючих та збереження їх майна держава впроваджує обов'язкове страхування туристів (найчастіше це медичне страхування та від нещасного випадку), що забезпечується суб'єктами туристської діяльності на основі страхових угод. Договором страхування має передбачатися надання медичної допомоги туристам і відшкодування їх витрат при настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

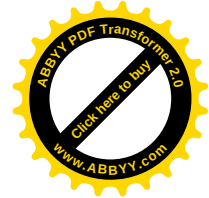
Багато держав світу (країни Шенгенської групи) не видають туристських віз, якщо у туриста відсутня медична страховка. Але низка країн доки цього не вимагає, перш за все тому, що не можуть повною мірою забезпечити кваліфікованою медичною допомогою, що гарантується, в будь-якому місці і у будь-який час.

Слід пам'ятати, що в разі, якщо у туриста відсутній потрібний у відвідуванні країні поліс медичного страхування, всі витрати за надання медичної допомоги він має оплачувати сам.

Страховку для тих, що виїжджають за кордон в країни масового напряму туристичні оператори часто включають у вартість туру, не надаючи вибору. Турист має право відмовитися від страховки, включеної в турпутівку і купити її самостійно.

Страховка виплачується в наступних випадках:

- медична допомога при захворюванні або нещасному випадку;
- екстрена стоматологічна допомога;
- транспортування при захворюванні або нещасному випадку;
- репатріація на батьківщину при захворюванні або нещасному випадку;
- репатріація останків;
- передача термінових повідомлень;
- приїзд родича;
- дострокове повернення;
- пересилка ліків.

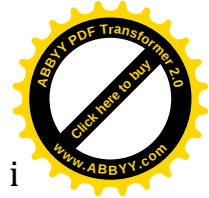
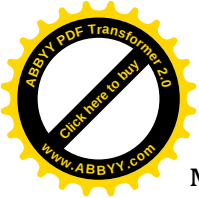
Страховими випадками не визнаються:

- захворювання і травми, отримані в результаті здійснення протиправних дій або в стані будь-якого (наркотичного, алкогольного, токсичного) сп'яніння;
- загострення хронічних, психічних захворювань, спроби самогубства;
- витрати на лікування в санаторіях;
- косметичні і пластичні хірургічні операції;
- вся стоматологічна допомога за винятком екстреної допомоги (якщо захворів зуб і тому подібне).

Страхова компанія може сама включити в поліс ряд інших випадків, за які страховка не виплачуватиметься. Поліс для тих, що виїжджають за кордон не діє в країні постійного мешкання.

Митне регулювання. При перетині кордону кожен турист повинен пройти митний контроль, який впроваджується для забезпечення державної і суспільної безпеки і захисту мандрівних осіб. У різних країнах світу уряди затверджують постанови, або інші нормативні документи, в яких чітко прописаний порядок переміщення туристами через кордон товарів для особистих потреб, та вказано, що і як можна ввозити і вивозити туристам. Практично у всіх державах існує порядок, що товари особистого користування, які ввозяться і вивозяться туристами, звільняються від митних платежів.

Встановлення правил в'їзду, виїзду і перебування на території держави з урахуванням інтересів розвитку туризму. Порядок в'їзду, виїзду і перебування іноземних громадян в тій або іншій країні, як і сама міжнародна туристська діяльність, знаходиться під строгим державним контролем. В більшості країн світу даний порядок передбачає наявність закордонного паспорту, візи, зворотного квитка і ваучера турфірми, грошових коштів, достатніх для цивілізованої поїздки, а також передбачає проходження прикордонного контролю і митниці і так далі. Ця жорстка поліцейсько-адміністративна система захищає країну від незаконних переселенців, міжнародного тероризму та інших негараздів. Наприклад, в міжнародній практиці існують обмеження на в'їзд

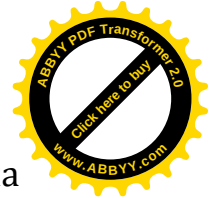
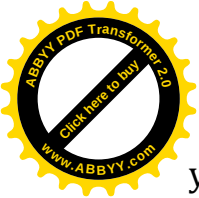
молодих жінок, що їдуть наодинці в туристичну поїздку, до Австралії і Арабських Еміратів. Ці обмеження викликані масовою нелегальною еміграцією або участю окремих жінок в проституції.

Але для розвитку туризму бажане спрощення туристських формальностей. Так, низкою європейських країн укладена Шенгенська угода про єдиний туристський простір. Завдяки цій угоді на кордонах країн спрощені контрольні процедури та туристські формальності.

Особливої уваги заслуговує існуючий **візово-реєстраційний режим** між Україною та Європою. На даний час з боку української держави скасована процедура отримання візи для громадян країн Європи, які в'їжджають на нашу територію. Це пов'язано із залученням іноземних в'їзних туристів в Україну. В той же час питання видачі віз українським громадянам посольствами європейських країн є однією з найбільш істотних проблем, що стримують розвиток виїзного туризму в нашій країні. Із більшістю країн Європи Україна уклала угоди за рівні консульств про спрощення візового режиму і питання регулювання видачі віз знаходяться у правовій площині. Ці угоди зобов'язують сторони оформляти візи «з максимальною ефективністю і в розумні строки». До того ж країна, що відмовляється відкрити візу для українського туриста, має надати офіційне роз'яснення із цього приводу. Однак європейські країни часто відмовляються видати візу громадянам України, не роз'яснивши підстави такого рішення. Цікаво, що багато громадян країн «третього світу» (включаючи країни Латинської Америки і Африки) можуть в'їжджати до Євросоюзу без отримання віз. А ось для України діє досить жорсткий візовий режим, хоча наша країна є невід'ємною частиною Європи.

Окрім візової політики європейських держав, розвиток виїзного туризму в нашій країні стримує недосконалий порядок оформлення віз консульствами цих країн. Основна проблема з цього приводу полягає у різниці підходів до оформлення документів з боку консульств країн Шенгенської зони.

Однак існують деякі затримки і перепони для іноземців і з боку України. Наприклад, діючі на даний час правила для іноземців, які перебувають на Україні більш ніж два дні, вимагають їхньої реєстрації

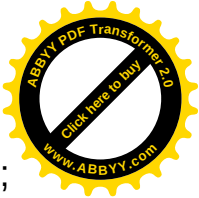
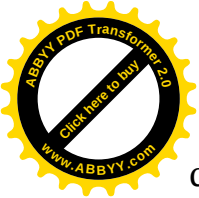
у відділі віз і реєстрації Міністерством внутрішніх справ. З особи, яка не зареєструвалась, працівники міліції при виявленні можуть стягнути штраф. Головною проблемою тут є те, що більшість іноземних гостей не повідомлені про таке правило заздалегідь.

Резюме (висновки):

1. Система управління безпекою життєдіяльності являє собою сукупність органів управління державної влади і громадських організацій, що виконують функції, пов'язані з забезпеченням безпеки і захистом населення і територій, попередженням, реагуванням і діями в небезпечних і надзвичайних ситуаціях. Безпосередньо виконавчі функції виконує Кабінет Міністрів України і відповідні міністерства: Державний комітет України з нагляду за охороною праці; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки; Міністерство праці та соціальної політики України; Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; Держкомстат України; Держстандарт України. При Кабінеті Міністрів України створено Національну Раду з питань безпеки життєдіяльності населення.

2. Структурними частинами системи державної безпеки є: Збройні сили (ЗС) України; Рада національної безпеки й оборони України; Служба безпеки України (СБУ); Державна адміністрація прикордонних служб України; Державна митна служба; Система забезпечення громадської безпеки (міліція, війська МВС); Єдина державна система попередження та реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру.

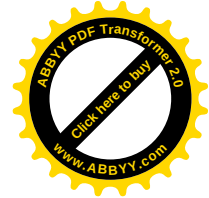
3. Держава здійснює цілеспрямований вплив на розвиток туристської галузі (державна туристська політика, державне регулювання розвитку туризму). Головною метою цього процесу є забезпечення нормальних умов стійкого функціонування туристської галузі країни. – законодавча база у сфері туризму. Держава впроваджує такі інструменти забезпечення безпеки туристів: ліцензування туроператорської та турагентської діяльності;

сертифікація туристичних послуг; стандартизація; страхування; митне регулювання; встановлення правил в'їзду, виїзду і перебування на території держави з урахуванням інтересів розвитку туризму.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / упоряд. Малюга Л. та ін.; за заг. ред. Федорченка В.; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.
4. Конституція України від 26.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Туризм» № 1282-IV від 18.11.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1?OpenAgent&id=T031282

ЛЕКЦІЯ № 3

НЕБЕЗПЕКА ТА ФАКТОРИ РИЗИКУ В ТУРИЗМІ

Мета – вивчення сутності поняття «небезпека», ознайомлення з основними факторами ризику в туризмі.

План:

1. Поняття небезпеки. Небезпечні і шкідливі фактори
2. Концепція прийнятного (допустимого) ризику в туризмі
3. Класифікація факторів ризику в туризмі

Ключові поняття: небезпека, потенційна небезпека, небезпечні фактори, шкідливі фактори, травмонебезпечність.

1. Поняття небезпеки.

Небезпечні і шкідливі фактори

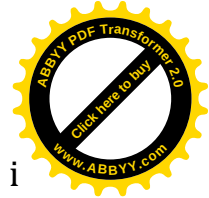
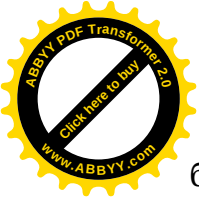
Поняття небезпеки. Проблема захисту людини від небезпек у різних умовах його життя виникла одночасно з появою на Землі наших предків. У даний час людина більш за все страждає від нею ж самою створених небезпек.

Джерелами (носіями) небезпек є природні процеси і явища, техногенне середовище і дія людей.

Небезпека – центральне поняття БЖД, під яким розуміються будь-які явища, що загрожують життю і здоров'ю людини. **Ознаками, що визначають небезпеку** є:

- загроза для життя;
- можливість завдання збитку здоров'ю;
- порушення умов нормального функціонування органів і систем людини.

В умовах туристичних підприємств до небезпечних факторів може призводити порушення меж експлуатаційної можливості технічних пристроїв, інженерних споруд і конструкцій, що іноді призводить до аварій з вивільненням небезпечних і шкідливих факторів – речовин або енергії в кількостях і дозах, що представляють

безпосередню загрозу здоров'ю і життю працюючих, туристів і населення в цілому.

Одним з головних понять безпеки життєдіяльності є так звана «аксіома про потенційну небезпеку»: будь-яка діяльність потенційно небезпечна.

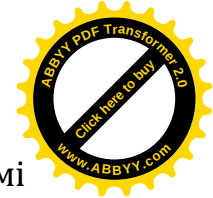
Потенційна небезпека – це можливість дії на людину несприятливих або несумісних з життям факторів. Потенційна небезпека полягає в прихованому, неявному характері прояву небезпек. Наприклад, людина не відчуває до певного моменту збільшення концентрації вуглекислого газу в повітрі. В нормі атмосферне повітря повинне містити не більше 0,05% вуглекислого газу. В не-провітрюваному приміщенні концентрація вуглекислого газу постійно збільшується. Він не має кольору, запаху і наростання його концентрації проявляється появою стомленості, млявості, зниженням працездатності. Але в цілому організм людини, що перебуває систематично в таких умовах, відреагує складними фізіологічними процесами: зміною частоти, глибини і ритму дихання (задишкою), збільшенням частоти серцевих скорочень, зміною артеріального тиску. Цей стан (гіпоксія) може спричинити собою зниження уваги, що в певних областях туристичної діяльності може призвести до травматизму тощо.

Небезпечні і шкідливі фактори

За ступенем і характером дії на організм всі несприятливі або несумісні з життям фактори умовно поділяють на шкідливі і небезпечні.

До шкідливих відносяться ті фактори, які за певних умов стають причиною захворювань або зниження працездатності. Мається на увазі зниження працездатності, що зникає після відпочинку або перерви в активній діяльності. Приклад шкідливих факторів: запилення і загазованість повітря; шум; іонізуючі випромінювання; монотонність діяльності, важка фізична праця; токсичні речовини; забруднення води і продуктів харчування; неправильне освітлення тощо.

Небезпечними називають ті фактори, які за певних умов призводять до травматичних пошкоджень або раптового і різкого погіршення здоров'я.

Приклад небезпечних факторів: вогонь, транспортні засоби і рухомі частини машин, отруйні речовини, гострі і падаючі предмети тощо.

Класифікацію небезпечних і шкідливих факторів (небезпек) здебільшого проводять за такими ознаками:

- **Походження:** природні, екологічні, техногенні, антропогенні, біологічні, соціальні, політичні, військові та змішані.
- **Структура (будова):** прості і похідні (складні) або породжувані взаємодією простих, виробничі.
- **Наслідки:** втома, захворювання, травми, аварії, пожежі, летальні випадки тощо.
- **Характер впливу на людину:** механічні, фізичні, хімічні, біологічні, психофізіологічні; всі вони поділяють на активні і пасивні. До пасивних відносяться небезпеки, що активізуються завдяки енергії, носієм якої є сама людина. До них відносять (гострі речі, що колються і ріжуться) нерухомі елементи; нерівності поверхні, по якій переміщається людина; ухили підйоми; незначні тертя між поверхнями, що стикаються. Активні небезпеки – всі інші, що виявляють активність при впливі на людину.
- **Збиток:** соціальний, технічний, екологічний тощо.
- **Локалізація:** пов'язані з атмосферою, літосферою, гідросферою, космосом.
- **Час дії негативних наслідків:** імпульсні і кумулятивні. (наприклад, концентрація енергії вибуху у визначеному напрямку).
- **Сфера прояву:** побутові, спортивні, дорожньо-транспортні, виробничі, військові тощо.

Як природні, так і антропогенні фактори (чинники) можуть бути фізичними, хімічними, біологічними, і психофізичними.

Фізичні чинники:

- **природні:** всі кліматичні показники (температура повітря, вогкість, швидкість вітру, атмосферний тиск, сонячна радіація), можуть бути представлені стихійними лихами: землетрус, водойми, пожежа, гроза, спека, сильний снігопад, повінь, сильний зливовий дощ, ураган, холод, інші;

– **антропогенні**: різні види енергії, що генеруються людиною: іонізуюче випромінювання, електричний струм, шуми, вібрація, штучне освітлення, зброя масового ураження.

Хімічні чинники:

– **природні**: хімічні речовини, що поступають до організму людини з повітрям, водою, їжею (амінокислоти, вітаміни, білки, жири, вуглеводи, мікроелементи);

– **антропогенні**: надходження речовин з різних підприємств і транспорту (наприклад, хімічна зброя).

Протягом свого життя людина постійно зіштовхується з великою кількістю шкідливих речовин, що викликають різні види захворювань, а також травми як у момент контакту, так і через визначений проміжок часу.

У залежності від характеру дії на організм людини **хімічні речовини** поділяються на: токсичні, подразнюючі, мутагенні, канцерогенні, наркотичні, задушливі, тобто які впливають на репродуктивну функцію, сенсibilізатори.

Токсичні речовини – це речовини, що викликають отруєння всього організму людини або впливають на окремі системи людського організму (наприклад, на центральну нервову систему). Ці речовини можуть викликати патологічні зміни визначених органів, наприклад, нирок, печінки. До таких речовин відносяться такі з'єднання, як чадний газ, селітра, концентровані розчини кислот або лугів.

Пдрознюючі речовини – викликають подразнення слизових оболонок, дихальних шляхів, очей, легень, шкіри (наприклад, пари кислот, лугів, аміак).

Мутагенні речовини – приводять до порушення генетичного коду. Це – свинець, радіоактивні речовини.

Канцерогенні речовини – викликають, як правило, злоякісні новоутворення – пухлини (азбест, нікель, хром).

Наркотичні речовини – впливають на центральну нервову систему (спирти, ароматичні вуглеводи).

Задушливі речовини – приводять до токсичного набряку легень (оксид азоту, оксид вуглецю).

Прикладом **речовин, що впливають на репродуктивну функцію**, можуть бути радіоактивні ізотопи, ртуть, свинець.

Сенсибілізатори – це речовини, що діють як алергени. Серед них формалін, лаки на основі нітросполук.

Отруйними називаються речовини, що призводять до поразки всіх живих організмів, особливо людей і тварин.

Біологічні чинники:

- **природні**: мікроорганізми (бактерії, віруси, грибки);
- **антропогенні**: біологічні засоби захисту рослин, викиди промислових підприємств, ферм, підприємств з виробництва білків, сироваток, вакцин, біологічна зброя.

Одним з видів небезпеки є **біологічні речовини**, до яких відносяться мікроорганізми (рослини і тварини) і патогенні мікроорганізми, збудники інфекційних захворювань (бактерії, віруси, грибки).

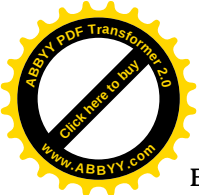
Отруйні рослини. Близько 700 видів рослин можуть викликати важкі або смертельні отруєння людей. Токсичними речовинами отруйних рослин є різні з'єднання, що відносяться переважно до алкалоїдів, кислот, смол і т.д.

За ступенем токсичності рослини поділяються на:

- отруйні (біла акація, бузина, плющ і т.д.);
- дуже отруйні (олеандр);
- смертельно отруйні (білена чорна, беладона, дурман звичайний).

Отруйні тварини. Серед тваринних організмів отруйні форми зустрічаються частіше, ніж у рослинних організмах. Отрути, вироблювані тими або іншими організмами, є хімічними чинниками, що беруть участь у міжвидових взаємодіях.

Приклади використання хімічних речовин для нападу або захисту можна знайти на всіх ступенях еволюційного розвитку. Наведемо приклад деяких небезпечних тварин. Основними інфекційними захворюваннями в наш час вважають чуму, сибірку, холеру, лихоманку, віспу, ботулізм, грип. Проникаючи у внутрішні органи людини, збудники інфекційних захворювань можуть

викликати різні розлади як клінічного, так і анатомічного характеру. Деякі із збудників захворювань можуть викликати інфекційні хвороби через їжу (вода, молоко, продукти), уживаючи яку людина занедужує. Поширенню багатьох інфекційних захворювань сприяють комахи, а також недотримання особистої безпеки. Хворих, уражених інфекцією зовнішніх покривів, необхідно ізолювати, зробити родичам і близьким потерпілого відповідні щеплення.

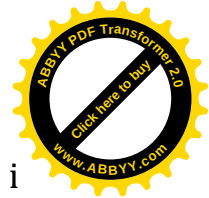
Біологічна зброя. Це дуже небезпечний вид зброї, призначений для масового ураження живих організмів (людей, тварин, рослин), а також для пошкодження військових об'єктів. В основі такої зброї патогенні організми (бактерії, віруси, грибки) і токсини, що виробляються бактеріями. Біологічна (або бактеріологічна) зброя – це смертельний вид зброї, заряджений біологічними засобами. Особливих методів захисту від негативної дії отрутних рослин і тварин не існує. Треба лише досконально знати їх, симптоми їхньої дії, уміти відрізнити їх від інших і якомога рідше з ними «зустрічатися».

Психофізичні чинники складаються з різного роду фізичних та психологічних перевантажень. У процесі своєї діяльності людина використовує не тільки свої фізичні можливості, але і витрачає значні психологічні зусилля, такі як особливості характеру, волю, розумові здібності й інші. Небезпечні фактори, обумовлені особливостями фізіології і психології людини, називаються **психофізіологічними**.

Психофізіологічні небезпеки в сучасному світі є наслідком цілісності або розладу, стійкості або дисгармонії, спокою або тривоги, успіху або невдач, фізичного і морального благополуччя. На сьогодні не існує жодного фактора психофізіологічних небезпек, який би не впливав на людину. Кожний з цих факторів у залежності від тривалості дії можна віднести до постійних або тимчасових.

Психофізіологічними факторами потенційної небезпеки (потенційної дії) варто вважати:

- недоліки органів почуттів (дефекти зору, слуху й ін.);
- порушення зв'язків між сенсорними і моторними центрами, унаслідок чого людина не здатна реагувати адекватно на ті або інші зміни, що сприймаються органами почуттів;

- дефекти координації рухів (особливо складних рухів і операцій, прийомів і т.п.);
- підвищена емоційність;
- відсутність мотивації до трудової діяльності (незацікавленість у досягненні цілей, незадоволення оплатою праці, монотонність праці, відсутність пізнавального моменту, тобто нецікава робота і т.п.).

Психофізіологічними факторами потенційної небезпеки (тимчасової дії) варто вважати:

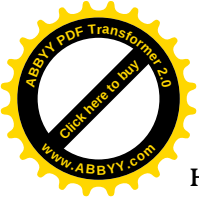
- нестача досвіду (поява ймовірної помилки, неправильні дії, напруга нервово-психічної системи, страх припуститися помилки;
- необережність (може призвести до поразки не тільки окремої людини, але і всього колективу);
- стомлення (розрізняють фізіологічне і психологічне стомлення);
- емоційні явища (особливо конфліктні ситуації, стреси, пов'язані побутом, родиною, друзями, керівництвом).

2. Концепція прийнятного (допустимого) ризику в туризмі

Аксіома про потенційну небезпеку передбачає кількісну оцінку негативної дії, яка оцінюється ризиком нанесення того або іншого збитку здоров'ю і життю. **Ризик** – це частота реалізації небезпеки, її кількісна оцінка. Він визначається як відношення тих чи інших небажаних наслідків в одиницю часу до можливого числа подій.

Існують наступні **критерії ризику**:

- **неприпустимий (надмірний)** характеризується винятково високим рівнем ризику, що у більшості випадків приводить до негативних наслідків;
- **небажаний (гранично допустимий)** – це максимальний ризик, що не повинний перевищуватися, незалежно від очікуваного результату;
- **прийнятний з перевіркою (допустимий ризик)** – це такий рівень ризику, який суспільство може прийняти (дозволити), з огляду

на техніко-економічні і соціальні можливості на даному етапі свого розвитку. Він поєднує технічні, економічні, соціальні і політичні аспекти і є визначеним компромісом між рівнем безпеки і можливостями його досягнення. Суть концепції прийнятного ризику полягає в бажанні створити настільки незначні небезпеки, які у даний момент може сприйняти суспільство;

– **прийнятний без перевірки (знехтуваний)** – ризик має настільки низький рівень, що він знаходиться в межах припустимих відхилень природного рівня.

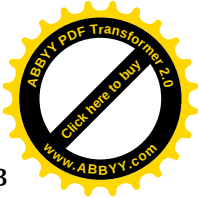
Безпека життєдіяльності базується на концепції не абсолютної безпеки, досягнення якої майже неможливе, а на **концепції прийнятного (допустимого) ризику**, при якому захисні заходи дозволяють підтримувати певний рівень безпеки.

Згідно аксіоми про потенційну небезпеку людської діяльності, в жодному виді діяльності неможливо досягти абсолютної безпеки. Отже – будь-яка діяльність потенційно небезпечна.

На думку фахівців, використання ризику для оцінки небезпек переважне, ніж використання традиційних показників. Прийнятний ризик поєднує в собі технічні, економічні, соціальні і політичні аспекти і є певним компромісом між рівнем безпеки і можливостями її досягнення.

Перш за все потрібно мати на увазі, що економічні можливості підвищення безпеки технічних систем безмежні. Витрачаючи надмірні кошти на підвищення безпеки, можна завдати збитку соціальній сфері, наприклад погіршити медичну допомогу. У вимогах досягнення нульового ризику ситуація може обернутися до людей соціальною трагедією з безробіттям. За умови збільшення витрат технічний ризик знижується, але зростає соціальний. Сумарний ризик має мінімум при певному співвідношенні між інвестиціями в технічній і соціальній сферах.

Незаперечним є те, що всі дії людини і всі компоненти довкілля, перш за все технічні засоби і технології, окрім позитивних властивостей і результатів, здатні генерувати травмуючі і шкідливі чинники. При цьому будь-яка нова позитивна дія або результат неминуче супроводжуються виникненням додаткових негативних чинників.

У даним час перелік реально діючих негативних чинників значний і налічує більше 100 видів. До найпоширеніших і таких, що мають достатньо високі концентрації або енергетичні рівні відносяться шкідливі виробничі чинники: запиленість і загазованість повітря, шум, вібрації, електромагнітні поля, іонізуючі випромінювання, підвищені або понижені параметри атмосфери (температури, вологості, рухливості повітря, тиску), недостатнє і неправильне освітлення, монотонність діяльності, важка фізична праця тощо.

Негативна дія на туриста, на жаль, не обмежується природними небезпеками. Людина, вирішуючи завдання свого відпочинку, оздоровлення чи розваги, безперервно впливає на довкілля своєю діяльністю і продуктами діяльності, генеруючи в довкіллі антропогенні небезпеки. Чим вище перетворююча діяльність людини, тим вище рівень і число антропогенних небезпек – шкідливих і травмуючих чинників, що негативно впливають на людину і середовище, що її оточує.

Небезпечними є всі системи, що мають енергію, хімічно або біологічно активні компоненти, а також характеристики, що несумісні з умовами життєдіяльності людини.

Небезпеки часто носять потенційний характер. Актуалізація небезпек відбувається за певних умов, що називаються причинами. Ознаками, що визначають небезпеку, є: загроза для життя, можливість нанесення збитку здоров'ю, порушення умов нормального функціонування органів і систем людини.

Ідентифікація небезпек

Під ідентифікацією розуміється процес виявлення і встановлення кількісних, часових, просторових і інших характеристик, необхідних і достатніх для розробки профілактичних і оперативних заходів, направлених на забезпечення безпеки життєдіяльності.

У процесі ідентифікації виявляються номенклатура небезпек, вірогідність їх прояву, просторова локалізація (координати), можливий збиток і інші параметри, необхідні для вирішення конкретного завдання, – забезпечення належної безпеки туриста.

Головне полягає у встановленні можливих причин прояву небезпеки. Повністю ідентифікувати небезпеку дуже важко. Наприклад, причини деяких аварій і катастроф залишаються невиясненими довгі роки або назавжди. Можна говорити про різний ступінь ідентифікації: більш менш повний, наближений, орієнтовний тощо.

Причини і наслідки небезпек

Умови, при яких реалізуються потенційні небезпеки, називаються їх причинами. Причини характеризують сукупність обставин, завдяки яким небезпеки виявляються і викликають ті або інші небажані наслідки. Форми небажаних наслідків, або збитку, різноманітні: травми різної важкості, захворювання, шкода навколишньому середовищу тощо.

Небезпека, причини і наслідки є основними характеристиками таких подій, як нещасний випадок, надзвичайна ситуація, пожежа тощо. Тріада «небезпека-причини-небажані наслідки» – це логічний процес розвитку, що реалізовує потенційну небезпеку в реальний збиток (результат). Здебільшого, цей процес включає декілька причин. Одна і та сама небезпека може реалізовуватися в небажану подію завдяки причині. В основі профілактики нещасних випадків лежить пошук причин.

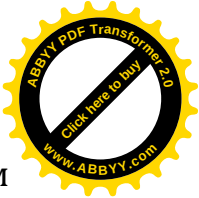
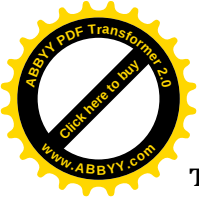
Види ризиків

Розрізняють *індивідуальний і колективний* (соціальний, груповий) ризик (по кількості постраждалих).

Індивідуальний ризик характеризує реалізацію небезпеки відповідного виду діяльності для конкретного індивіда.

Колективний ризик – це травмування або загибель двох чи більше людей під впливом небезпечних і шкідливих виробничих чинників.

Важливо розрізняти ризик за наявності джерела небезпеки і ризик за наявності джерела, що справляє шкідливу дію на здоров'я. *Джерело небезпеки* потенційно володіє шкідливими чинниками, які впливають на організм, майно або навколишнє середовище протягом відносно короткого відрізка часу. Що стосується *джерела, яке характеризується шкідливими чинниками*,

то прийнято вважати, що воно впливає на об'єкт протягом достатньо довгого часу.

Мотивований (обґрунтований) і немотивований (необґрунтований) ризик. У випадках виробничих аварій, пожеж з метою рятування постраждалих, а також цінного устаткування або господарчих споруд доводиться йти на вмотивований ризик. Невиконання працівниками правил безпеки, технологічних процесів, невикористання засобів захисту тощо формують необґрунтований ризик, який, як правило, складає передумови виникнення травм і аварій на виробництві.

Управління ризиком. Проблема підвищення рівня безпеки – це основне питання теорії і практики безпеки. Очевидно, що для цієї мети засоби можна витратити за трьома напрямками:

- удосконалення технічних систем і об'єктів;
- підготовка персоналу;
- ліквідація наслідків.

В основі управління ризиком лежить методика порівняння витрат і отриманих вигод від зниження ризику.

Послідовність вивчення небезпек:

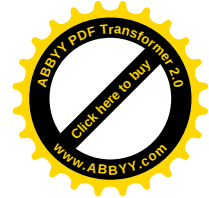
Стадія 1 – попередній аналіз небезпек (виявлення джерел небезпеки і значення частини системи, що можуть викликати ці небезпеки, а також ввести обмеження на аналіз, тобто виключити небезпеки, що не будуть вивчатися).

Стадія 2 – виявлення послідовності небезпечних ситуацій.

Стадія 3 – аналіз наслідків.

Системний аналіз безпеки. **Системний аналіз** – це сукупність методологічних засобів, що використовуються для підготовки і обґрунтування рішень за складних проблем безпеки.

Мета системного аналізу безпеки життєдіяльності полягає у виявленні причин, що впливають на виникнення небажаних подій (аварій, катастроф, пожеж, травм тощо), і розробки попереджувальних заходів, що зменшують вірогідність їх виникнення.

3. Класифікація факторів ризику в туризмі

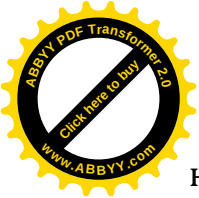
Відправляючись у подорож, турист стикається з рядом проблем, які за збігом обставин можуть призвести до непередбачуваних наслідків для його здоров'я і майна, зробити туристичну поїздку неможливою або негативно вплинути на враження від неї.

Турист постійно знаходиться під впливом обставин підвищеної небезпеки і, загалом, перебуває в незнайомому середовищі, відмінному від звичного середовища його мешкання. Він не знає досконало звичаїв, мови, традицій, типових побутових небезпек, не має імунітету від хвороб, поширених у цій місцевості, не пристосований до перебування та інтенсивних навантажень у високогірних районах.

В багатьох випадках туристи самі порушують регламентовані правила поведінки і потрапляють в складні ситуації, відстають через неувважність від груп на екскурсіях, відправляються в райони, не рекомендовані для відвідування туристів, беруть участь у ризикових заходах, купаються у заборонених місцях, відвідують сумнівні розважальні заклади та ін.

Безпека в туризмі залежить від багатьох чинників (політичної обстановки, стану навколишнього середовища тощо), які необхідно враховувати при плануванні туристичного обслуговування. В систему заходів із забезпечення безпеки туристів входять: запобігання ризикам для туристів, пов'язаних з природними і техногенними катастрофами в туристичних центрах; попередження епідеміологічних, бактеріологічних і інших медичних ризиків і дотримання відповідних формальностей; організація безпеки туристів на транспорті; страхування туристів у подорожі, а також страхування відповідальності туристичних організацій; створення служб та систем безпеки. Важливим, при цьому є повне інформування туристів про можливі ризики, правила їх попередження, а також гарантії їх безпеки.

У загальному вигляді безпека людини – це такий її стан, при якому немає загрози її життю, здоров'ю та майну. Небезпека розглядається як можливість дії на людину несприятливих або

несумісних з її життям факторів. Потенційна небезпека полягає у прихованому, неявному характері прояву небезпек.

Несприятливі, небезпечні і шкідливі чинники можуть безпосередньо впливати на організм людини або затруднювати здійснення її фізіологічних функцій – дихання, кровообігу, органів травлення тощо.

В умовах туристичних підприємств до появи небезпечних факторів може призвести порушення меж експлуатаційної можливості технічних пристроїв, інженерних споруд і конструкцій, що іноді призводить до аварій з вивільненням небезпечних і шкідливих чинників – речовин або енергії в кількостях і дозах, що представляють безпосередню загрозу здоров'ю та життю як працюючих, так туристів і населення в цілому.

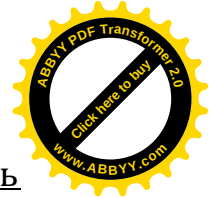
Розглядати безпеку можливо тільки з точки зору системного підходу: людина як потенційна жертва – загроза як носій небезпеки. Загрозами вважається все, що перешкоджає задоволенню важливих для людини індивідуальних, соціальних і духовних потреб. Безпека людини досягається лише за умов відхилення, захищення або захисту від усіх загроз.

На жаль, абсолютної безпеки не буває, оскільки завжди залишається хоча і незначний, але в той же час вірогідний ризик. Ризик фактично служить мірою небезпеки для життя та діяльності людини, що нею усвідомлюється. Він є найбільш ємним інтегральним поняттям, яке дає можливість оцінити в повному обсязі всі загрози.

При наданні туристичних послуг необхідно визначити допустимий рівень ризику для життя та здоров'я туристів як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях.

Ризик для життя та здоров'я людини під час туристично-екскурсійного обслуговування виникає за умов:

- існування джерел ризику;
- дії такого джерела на небезпечному для людини рівні;
- здатності людини наражатися на дію джерел небезпеки.

У туризмі фактори ризику або небезпечні фактори класифікують таким чином:

- травмонебезпечність;
- вплив довкілля;
- пожежонебезпечність;
- біологічний вплив;
- психофізіологічні навантаження;
- небезпека випромінювань;
- хімічна дія;
- підвищений рівень запиленості та загазованості;
- специфічні фактори ризику;
- інші фактори.

Травмонебезпечність може виникнути в результаті переміщення механізмів і предметів, тіл, безпосередньо туристів, складного рельєфу місцевості, переміщення гірських порід (при зсувах, сходженні лавин та інших природних явищах), небезпечних атмосферних явищ, несприятливих ергономічних характеристик туристського спорядження, що використовується туристами.

Для зниження травмонебезпечності підприємство або заклад зобов'язане:

а) забезпечити захисними пристроями та огороженнями рухомі механізми, предмети, небезпечні ділянки території. Цей засіб забезпечення безпеки людини ґрунтується на одному з технічних принципів «Захисту відстанню». Сутність цього принципу полягає в тому, що необхідно встановити таку відстань між людиною та джерелом небезпеки, при якій створюється належний рівень безпеки за рахунок послаблення або повного зникнення дії шкідливих факторів. З метою запобігання травматизму використовуються захисні облаштування, огороження туристичних стежок і маршрутів, захисне обладнання канатних доріг, гірськолижних трас, підйомників, індивідуальні страхові мотузки, шлеми тощо.

б) проінформувати туристів щодо факторів ризику та заходів запобігання травм;

в) дотримуватись вимог нормативних документів щодо технічного стану та експлуатації будівель, транспортних засобів, інвентарю та обладнання тощо;

г) забезпечити туристів засобами індивідуального захисту; спорядженням та інвентарем, які відповідають всім ергономічним вимогам. Важливими у запобіганні травматизму є справне туристичне та спортивне спорядження, одяг, взуття тощо.

Ергономічні вимоги враховують антропометричні, психофізичні та психологічні особливості людини. Їх дотримання не тільки сприяють створенню належного рівня безпеки, а й покращають комфорт туристів і екскурсантів.

Один з небезпечних етапів подорожі – етап перевезення (проїзд до місця відпочинку та зворотний проїзд, транспортування під час подорожування та інші). Оскільки транспортні засоби є джерелами підвищеної небезпеки, питання безпеки туристів повинні бути центральними у всіх варіантах перевезень.

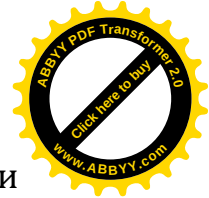
Вплив довкілля (навколишнього середовища) обумовлений основними факторами: висока або низька температура повітря, вологість і рухомість повітряних мас, опади, перепади тиску, недостатність кисню у зоні обслуговування туристів та ін.

Результатом впливу довкілля може бути відмороження, тепловий удар, загострення хронічних захворювань тощо.

Показники мікроклімату в приміщеннях обслуговування туристів, а також у транспортних засобах повинні відповідати санітарно-гігієнічним вимогам.

Для попередження шкідливого впливу цього фактору ризику обов'язками підприємства або закладу сфери туризму є:

- вибір сприятливої пори року, часу доби для проведення туристичного заходу;
- раціональне проектування траси туристичного маршруту;
- врахування погодних умов району;
- спорудження на трасах туристичних маршрутів захисних споруд від непогоди;

- обладнання приміщень та транспортних засобів пристроями кондиціонування, опалення, дезодорації повітря, а також системами автоматичного контролю та сигналізації;

- забезпечення відповідної екіпіровки туристів, що містить засоби індивідуального захисту;

- своєчасне інформування туристів про реальні та прогнозовані умови на маршруті.

Для подолання такого фактору ризику як **пожежонебезпечність** підприємство або заклад сфери туризму повинно забезпечити експлуатацію об'єктів обслуговування туристів у суворій відповідності з вимогами існуючих нормативних документів.

Біологічні фактори ризику викликають опіки, алергії та інші токсичні реакції у людини. До них належать патогенні мікроорганізми, отруйні рослини, комахи, плазуни, які переносять інфекційні захворювання.

Узагальнено біологічні фактори – це сукупність впливу життєдіяльності одних організмів на інші.

Вони поділяються на:

- зоогенні (дія тварин);
- фітогенні (дія рослин);
- мікробіогенні (дія мікроорганізмів).

Кожну з цих дій може відчувати на собі турист, коли знаходиться на екскурсії, в дорозі або в місці проживання.

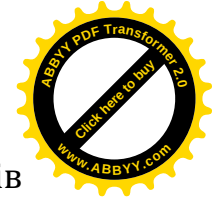
Вплив цих факторів ризику на туристів попереджається:

- попереднім інформуванням туристів про небезпечних тварин, плазунів, рослини тощо, а також про те, як уникнути небажаних контактів і які екстрені заходи вжити у випадку отримання травми (контакту);

- дотриманням встановлених санітарних норм і правил обслуговування;

- застосуванням обладнання та препаратів для дезінфекції, стерилізації, дератизації, а також автоматизації виробничих процесів;

- використанням знаків безпеки та необхідного маркування на предметах оснащення та спорудах, що застосовуються при обслуговуванні туристів;

– проведенням попередніх і періодичних медичних оглядів обслуговуючого персоналу.

Для виключення або зниження впливу **психофізичних** (фізичних і нервово-психічних перевантажень) **факторів ризику** керівництво підприємств або закладів сфери туризму зобов'язано:

- при формуванні туристичної групи враховувати психофізіологічні особливості туристів – членів групи;
- раціонально побудувати програму обслуговування туристів, графіки пересування по маршруту; передбачити достатні умови для нормальної життєдіяльності людини (сну, прийому їжі, задоволення санітарних і побутових потреб);
- дотримуватись ергономічних вимог до туристського спорядження та інвентаря, транспортних засобів, меблів тощо.

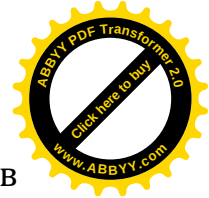
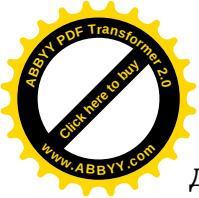
До **небезпечних випромінювань** належать підвищений рівень ультрафіолетового та радіологічного випромінювання.

Туристичні маршрути допускається прокладати та експлуатувати тільки в місцевостях з сприятливими характеристиками радіологічного стану.

Для попередження небезпеки ультрафіолетової радіації на туристичних маршрутах необхідно проінформувати туристів про вплив ультрафіолетового випромінювання на людину та порекомендувати застосувати під час перебування на маршруті засоби індивідуального захисту, такі як захисні маски, креми, сонцезахисні окуляри, що закривають тіло, руки, голову, ноги туристів.

Токсичні, подразнюючі, сенсibilізуючі фактори – це **хімічні фактори ризику**.

При обслуговуванні туристів для запобігання дії цих факторів адміністрація туристичного підприємства не повинна здійснювати будівництво та розміщення об'єктів для обслуговування туристів у несприятливій з точки зору дії хімічних факторів місцевості; здійснювати регулярний контроль за вмістом шкідливих хімічних речовин у повітрі, воді, ґрунті, продуктах харчування тощо. Якщо на підприємстві необхідно здійснити дезінфекцію та дезінсекцію, то застосовують відповідні препарати з суворим

дотриманням правил безпеки, виключивши можливість контактів туристів з цими засобами.

Вимоги щодо допустимого рівня шкідливих речовин у повітрі (*підвищена запиленість та загазованість*) зони обслуговування туристів, приміщень, транспортних засобів визначені відповідними санітарними нормами та правилами. Допустимий рівень шкідливих речовин у повітрі забезпечується дотриманням вимог до оснащення приміщень, транспортних засобів вентиляцією з очищенням повітря.

Специфічні фактори ризику в туризмі обумовлені:

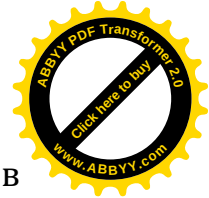
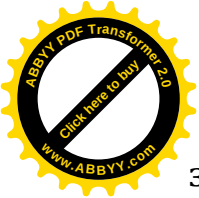
- можливістю виникнення природних і техногенних катастроф у зоні розміщення підприємства сфери туризму або маршруту, а також інших надзвичайних ситуацій (у тому числі пов'язаних з станом громадського порядку в районі обслуговування туристів);
- технічним станом об'єктів матеріально-технічної бази, що використовується (готелі, бази, кемпінги тощо);
- складним рельєфом місцевості;
- рівнем професійної підготовленості обслуговуючого персоналу;
- підготовкою туристів до переміщення за маршрутом певного виду та категорії складності;
- інформаційним забезпеченням (гідрометеорологічні прогнози, маркіровка трас туристичних маршрутів).

До ***інших факторів ризику*** належать небезпечності, що пов'язані з відсутністю необхідної інформації про послугу та її номінальні (запроектовані) характеристики.

Для подолання такого ризику підприємство або заклад сфери туризму повинно надавати туристам інформацію про послугу у повному обсязі та у відповідності з вимогами, встановленими діючою нормативною документацією, а також проводити для туристів необхідні інструктажі з безпеки, що враховують специфіку виду туристичного маршруту.

Резюме (висновки):

1. **Небезпека** – центральне поняття БЖД, під яким розуміються будь-які явища, що загрожують життю і здоров'ю людини. Ознаками, що визначають небезпеку є: загроза для життя; можливість завдання

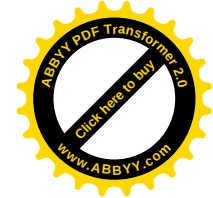
збитку здоров'ю; порушення умов нормального функціонування органів і систем людини. До шкідливих відносяться ті фактори, які за певних умов стають причиною захворювань або зниження працездатності. Мається на увазі зниження працездатності, що зникає після відпочинку або перерви в активній діяльності. Небезпечними називають ті фактори, які за певних умов призводять до травматичних пошкоджень або раптового і різкого погіршення здоров'я.

2. Безпека життєдіяльності базується на концепції не абсолютної безпеки, досягнення якої майже неможливе, а на концепції прийняттого (допустимого) ризику, при якому захисні заходи дозволяють підтримувати певний рівень безпеки. Згідно аксіоми про потенційну небезпеку людської діяльності, в жодному виді діяльності неможливо досягти абсолютної безпеки. Отже – будь-яка діяльність потенційно небезпечна. На думку фахівців, використання ризику для оцінки небезпек переважне, ніж використання традиційних показників. Прийнятний ризик поєднує в собі технічні, економічні, соціальні і політичні аспекти і є певним компромісом між рівнем безпеки і можливостями її досягнення.

3. В туризмі фактори ризику або небезпечні фактори класифікують так: травмонебезпечність; вплив довкілля; пожежонебезпечність; біологічний вплив; психофізіологічні навантаження; небезпека випромінювань; хімічна дія; підвищений рівень запиленості та загазованості; специфічні фактори ризику; інші фактори.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме / М. М. Маринин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.: ил.
4. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / упоряд. Малюга Л. та ін.; за заг. ред. Федорченка В.; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.
5. ГОСТ 28681.3-95 «Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов»

ЛЕКЦІЯ № 4

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Мета – засвоєння студентами класифікації надзвичайних ситуацій, системи запобігання виникненню та ліквідації наслідків НС.

План:

1. Поняття і класифікація надзвичайних ситуацій
2. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій
3. Захист населення в умовах НС
4. Ліквідація наслідків НС

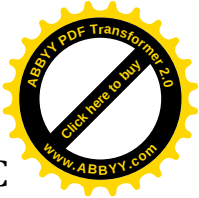
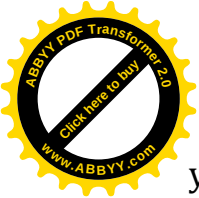
Ключові поняття: надзвичайна ситуація, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, надзвичайна ситуація загальнодержавного рівня, надзвичайна ситуація регіонального рівня, надзвичайна ситуація місцевого рівня.

1. Поняття і класифікація надзвичайних ситуацій

Надзвичайна ситуація (НС) – це обстановка на певній території, що склалася в результаті аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного або інших лих, які можуть спричинити або спричинили собою людські жертви, збиток здоров'ю людей або навколишньому природному середовищу, значні матеріальні втрати і порушення умов життєдіяльності людей.

Попередження НС – це комплекс заходів, що мають проводитись завчасно і бути направлені на максимально можливе зменшення ризику виникнення НС, а також на збереження здоров'я людей, зниження розмірів збитку навколишньому природному середовищу і матеріальних втрат, а також на локалізацію зон НС, припинення дії характерних для них небезпечних чинників.

Надзвичайно високі потоки негативних дій створюють надзвичайні ситуації (НС), які змінюють комфортний або допустимий стан населеного середовища і переводять життєдіяльність в якісно інший стан – стан взаємодії людини з населеним середовищем в

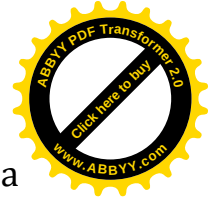
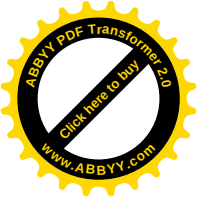
умовах високої травмонебезпеки або загибелі. Перехід в НС принципово змінює пріоритети завдань забезпечення життєдіяльності: замість завдань, що забезпечують не перевищення допустимих рівнів негативної дії і завдань зниження ризику дії небезпек, на перше місце виходять завдання захисту від надзвичайно високих рівнів негативної дії, ліквідації наслідків НС, реабілітації постраждалих в НС і відновлення повсякденної життєдіяльності.

Надзвичайні ситуації можуть бути класифіковані за значним числом ознак, – за типами і видами подій, що лежать в основі цих ситуацій, за масштабом розповсюдження, за складністю обстановки, важкістю наслідків.

Надзвичайні ситуації мають різні масштаби за кількістю жертв, кількістю людей, що стали хворими чи каліками, кількістю людей, яким завдано моральної шкоди, за розмірами економічних збитків, площею території, на якій вони розвивались тощо.

Вагомість надзвичайної ситуації визначається передусім **кількістю жертв та ступенем впливу на оточуюче життєве середовище**, тобто рівнем системи «людина-життєве середовище», якої вона торкнулася, і розміром шкоди, завданої цій системі. Виходячи з ієрархії систем **«людина-життєве середовище»**, можна говорити про:

- індивідуальні надзвичайні ситуації, коли виникає загроза для порушення життєдіяльності лише однієї особи;
- надзвичайні ситуації рівня мікроколективу, тобто коли загроза їх виникнення чи розповсюдження наслідків стосується сім'ї, виробничої бригади, пасажирів одного транспортного засобу (вагон, автобус, таксі);
- рівня колективу;
- рівня макроколективу;
- для жителів міста, району;
- для населення області;
- для населення країни;
- для жителів континенту;
- для всього людства.

Зазвичай, чим більшої кількості людей торкається надзвичайна ситуація, тим більшу територію вона охоплює. І навпаки, при більшій площі поширення катастрофи чи стихійного лиха від нього страждає більша кількість людей.

Через це в основу існуючих класифікацій надзвичайних ситуацій **за їх масштабом** найчастіше кладуть територіальний принцип, за яким надзвичайні ситуації поділяють на локальні, об'єктові, місцеві, регіональні, загальнодержавні (національні), континентальні та глобальні (загальнопланетарні):

- **локальні** надзвичайні ситуації відповідають рівню системи «людина-життєве середовище» з однією особою та мікроколективом;
- **об'єктові** – системам з рівнем колективу, макроколективу;
- **місцеві** – системам, в які входить населення міста або району;
- **регіональні** – області;
- **загальнодержавні** – населення країни;
- **континентальні** – населення континенту;
- **глобальні (загальнопланетарні)** – населення всієї планети.

В умовах надзвичайних ситуацій суспільство, рухоме природним прагненням до самозбереження, застосовує усвідомлені, передбачувані заходи, спрямовані на забезпечення безпеки життєдіяльності. Проблема захисту в надзвичайних ситуаціях включає багато аспектів, які необхідно враховувати при розробці заходів щодо забезпечення безпеки населення, стійкості об'єктів народного господарства і охорони біосфери від антропогенної дії.

Вибір заходів, сил і засобів захисту залежить від вигляду, специфіки, перебігу надзвичайних ситуацій, характеру чинників, що їх породжують, і тяжкості наслідків.

Класифікація надзвичайних ситуацій

Кожна НС має свою причину, свої особливості дій на навколишнє середовище, на людину, свій характер розвитку.

НС можна класифікувати так:

- **за причиною виникнення:** навмисні і ненавмисні;
- **за природою виникнення:** техногенні, природні, екологічні, біологічні, антропогенні, соціальні і комбіновані;

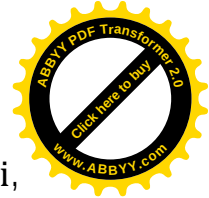
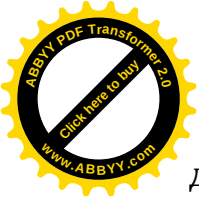
- **за швидкістю розвитку:** вибухові – раптові (землетруси, вибухи, транспортні аварії); швидкоплинні (пожежі, аварії з викидами газоподібних речовин); плавні (паводки, виверження вулканів, засухи, епідемії, забруднення ґрунту і вод);
- **за масштабами розповсюдження наслідків:** локальні, місцеві, територіальні, регіональні, державні і трансграничні;
- **за можливістю запобігання НС:** неминучі (природні) і яким можна запобігти (техногенні, соціальні).

15 липня 1998 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1099 «Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій» затверджено «Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій». Згідно з цим положенням залежно від територіального поширення, обсягів заподіяних або очікуваних економічних збитків, кількості людей, які загинули, розрізняють **чотири рівні надзвичайних ситуацій**: загальнодержавний, регіональний, місцевий, об'єктовий.

Надзвичайна ситуація загальнодержавного рівня – це надзвичайна ситуація, яка розвивається на території двох та більше областей (Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя) або загрожує транскордонним перенесенням, а також у разі, коли для її ліквідації необхідні матеріали і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості окремої області (Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя), але не менше одного відсотка обсягу видатків відповідного бюджету.

Надзвичайна ситуація регіонального рівня – це надзвичайна ситуація, яка розвивається на території двох або більше адміністративних районів (міст обласного значення) Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя або загрожує перенесенням на територію суміжної області України, а також у разі, коли для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості окремого району, але не менше одного відсотка обсягу видатків відповідного бюджету.

Надзвичайна ситуація місцевого рівня – це надзвичайна ситуація, яка виходить за межі потенційно небезпечного об'єкта, загрожує поширенням самої ситуації або її вторинних наслідків на

довкілля, сусідні населені пункти, інженерні споруди, а також у разі, коли для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта, але не менше одного відсотка обсягу видатків відповідного бюджету. До місцевого рівня також належать всі надзвичайні ситуації, які виникають на об'єктах житлово-комунальної сфери та інших, що не входять до затверджених переліків потенційно небезпечних об'єктів.

Надзвичайна ситуація об'єктового рівня – це надзвичайна ситуація, яка не підпадає під зазначені вище визначення, тобто така, що розгортається на території об'єкта або на самому об'єкті і наслідки якої не виходять за межі об'єкта або його санітарно-захисної зони.

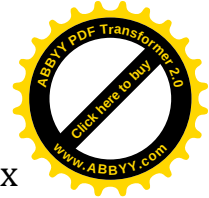
Причини і стадії розвитку надзвичайних ситуацій

Причинами НС є:

- швидкі природні процеси, викликані дією гравітації, різницею температур;
- дії зовнішніх природних чинників, що приводять до старіння або корозії матеріалів, конструкцій, споруд;
- проектно-виробничі дефекти споруд (помилки при проектуванні);
- низька якість матеріалів і будівельних робіт, порушення правил ТБ;
- дія технологічних процесів (наднормативні навантаження, вібрації, дія агресивних середовищ);
- порушення правил експлуатації споруд, технології, що приводять до вибухів, аварій, пожеж;
- військова діяльність.

Розрізняють п'ять стадій (фаз) розвитку НС:

1. Накопичення відхилень від нормального стану або процесу.
2. Ініціація надзвичайної події техногенного, антропогенного або природного походження (аварії, катастрофи або стихійного лиха).
3. Кульмінаційна стадія – відбувається вивільнення енергії, що впливає на населення і навколишнє середовище.

4. Вихід аварії за межі території підприємства і дія залишкових чинників ураження.

5. Ліквідація наслідків аварії і природних катастроф; усунення результатів дії небезпечних чинників, породжених аварією, та повна ліквідація її наслідків.

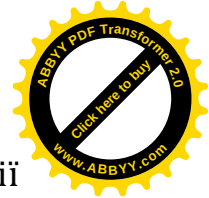
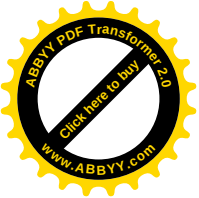
2. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій

Найбільш ефективний засіб зменшення шкоди та збитків, яких зазнають суспільство, держава і кожна окрема особа в результаті надзвичайних ситуацій, – запобігати їх виникненню, а в разі виникнення виконувати заходи, адекватні ситуації, що склалася.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій – це підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

Зазначені функції запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру в Україні виконує Єдина державна система запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру і реагування на них, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1198.

Єдина державна система запобігання НС техногенного і природного характеру і реагування на них (ЄДСЗР) включає в себе центральні та місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи рад, державні підприємства, установи та організації з відповідними силами і засобами, які здійснюють нагляд за забезпеченням техногенної та природної безпеки, організовують проведення роботи із запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного походження і реагування у разі їх виникнення з метою захисту населення і довкілля, зменшення матеріальних втрат.

Основною метою створення ЄДСЗР є забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, забезпечення цивільного захисту населення.

Структура ЄДСЗР. ЄДСЗР складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем і має чотири рівні: загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий. Функціональні підсистеми створюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади для організації роботи, пов'язаної із запобіганням надзвичайним ситуаціям та захистом населення і територій від їх наслідків.

Кожний рівень ЄДСЗР має координуючі та постійні органи управління щодо розв'язання завдань у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від їх наслідків, систему повсякденного управління, сили і засоби, резерви матеріальних та фінансових ресурсів, системи зв'язку та інформаційного забезпечення.

Координуючі органи ЄДСЗР:

1. **Загальнодержавний рівень** – державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій; національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення.

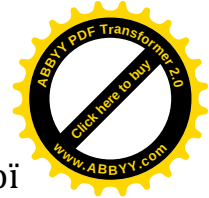
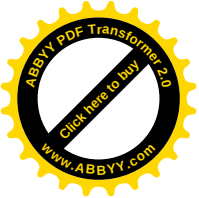
2. **Регіональний рівень** – комісії Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

3. **Місцевий рівень** – комісії районних державних адміністрацій і виконавчих органів рад з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

4. **Об'єктовий рівень** – комісії з питань надзвичайних ситуацій об'єкта.

Постійні органи управління з питань техногенно-екологічної безпеки, цивільної оборони та з надзвичайних ситуацій:

– **на загальнодержавному рівні** – Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;

– **на регіональному рівні** – Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, уповноважені органи з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

– **на місцевому рівні** – районні державні адміністрації і виконавчі органи рад, уповноважені органи з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення;

– **на об'єктовому рівні** – структурні підрозділи підприємств, установ та організацій або спеціально призначені особи з питань надзвичайних ситуацій.

До системи повсякденного управління ЄДСЗР входять оснащені необхідними засобами зв'язку, оповіщення, збирання, аналізу і передачі інформації:

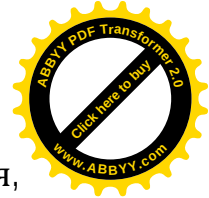
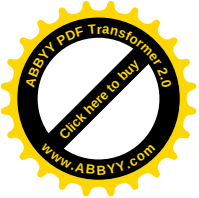
– центри управління в надзвичайних ситуаціях, оперативно-чергові служби уповноважених органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення усіх рівнів;

– диспетчерські служби центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних підприємств, установ та організацій.

До складу сил і засобів ЄДСЗР входять відповідні сили і засоби функціональних і територіальних підсистем, а також недержавні (добровільні) рятувальні формування, які залучаються для виконання відповідних робіт.

Військові і спеціальні цивільні аварійно-рятувальні (пошуково-рятувальні) формування, з яких складаються зазначені сили і засоби, укомплектовуються з урахуванням необхідності проведення роботи в автономному режимі протягом не менше трьох діб і перебувають у стані постійної готовності (далі – сили постійної готовності – СПГ).

СПГ згідно із законодавством можуть залучатися для термінового реагування у разі виникнення надзвичайної ситуації з повідомленням про це відповідних центральних та місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, керівників державних підприємств, установ та організацій.

У виняткових випадках, коли стихійне лихо, епідемія, епізоотія, аварія чи катастрофа ставить під загрозу життя і здоров'я населення і потребує термінового проведення великих обсягів аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт, Президент України може залучати до виконання цих робіт у порядку, визначеному Законом України «Про надзвичайний стан», спеціально підготовлені сили і засоби Міноборони.

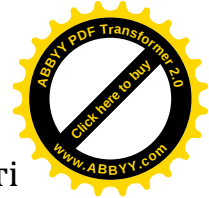
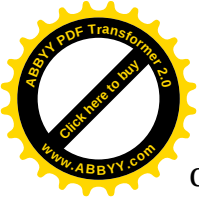
На базі існуючих спеціалізованих служб і підрозділів (будівельних, медичних, хімічних, ремонтних та інших) в областях, районах, населених пунктах, підприємствах, установах та організаціях утворюються позаштатні спеціалізовані формування, призначені для проведення конкретних видів невідкладних робіт у процесі реагування на надзвичайні ситуації. Ці формування проходять спеціальне навчання, періодично залучаються до участі у практичному відпрацюванні дій з ліквідації надзвичайних ситуацій разом із СПГ.

У виконанні робіт, пов'язаних із запобіганням надзвичайним ситуаціям і реагуванням на них, можуть брати участь також добровільні громадські об'єднання за наявності у представників цих об'єднань відповідного рівня підготовки, підтвердженого в атестаційному порядку. Свої дії вони повинні узгоджувати з територіальними органами та уповноваженими з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення, а роботи виконувати під їх керівництвом.

Залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, може існувати один з таких **режимів функціонування ЄДСЗР**:

– **режим повсякденної діяльності** – при нормальній виробничо-промисловій, радіаційній, хімічній, біологічній (бактеріологічній), сейсмічній, гідрогеологічній і гідрометеорологічній обстановці (за відсутності епідемії, епізоотії та епіфітотії);

– **режим підвищеної готовності** при істотному погіршенні виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, біологічної (бактеріологічної), сейсмічної, гідрогеологічної і гідрометеорологічної

обстановки (з одержанням прогнозової інформації щодо можливості виникнення надзвичайної ситуації);

- **режим діяльності у надзвичайній ситуації** – при реальній загрозі виникнення надзвичайних ситуацій і реагуванні на них;

- **режим діяльності у надзвичайному стані** – запроваджується в Україні або на окремих її територіях в порядку, визначеному Конституцією України та Законом України «Про надзвичайний стан».

Завдання ЄДСЗР реалізовувати такі заходи:

1) у режимі повсякденної діяльності:

- ведення спостереження і здійснення контролю за станом довкілля, обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглих до них територій;

- розроблення і виконання цільових і науково-технічних програм і заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення безпеки і захисту населення, зменшення можливих матеріальних втрат, забезпечення сталого функціонування об'єктів економіки та збереження національної культурної спадщини у разі виникнення надзвичайної ситуації;

- вдосконалення процесу підготовки персоналу уповноважених органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення, підпорядкованих їм сил;

- організація навчання населення методів і користування засобами захисту, правильних дій у цих ситуаціях;

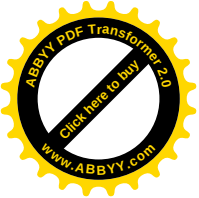
- створення і поновлення резервів матеріальних та фінансових ресурсів для ліквідації надзвичайних ситуацій, здійснення цільових видів страхування;

- оцінка загрози виникнення надзвичайної ситуації та можливих її наслідків;

2) у режимі підвищеної готовності:

- здійснення заходів, визначених для режиму повсякденної діяльності і додатково:

- формування оперативних груп для виявлення причин погіршення обстановки безпосередньо в районі можливого виникнення надзвичайної ситуації, підготовка пропозицій щодо її нормалізації;

- посилення роботи, пов'язаної з веденням спостереження та здійсненням контролю за станом довкілля, обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглий до них території, прогнозуванням можливості виникнення надзвичайної ситуації та її масштабів;

- розроблення комплексних заходів щодо захисту населення і територій, забезпечення стійкого функціонування об'єктів економіки;

- приведення в стан підвищеної готовності наявних сил і засобів та залучення додаткових сил, уточнення планів їх дії і переміщення у разі необхідності в район можливого виникнення надзвичайної ситуації;

- проведення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайної ситуації;

- запровадження цілодобового чергування членів державної, регіональної, місцевої чи об'єктової комісії (залежно від рівня надзвичайної ситуації);

3) у режимі діяльності у надзвичайній ситуації:

- здійснення відповідною комісією у межах її повноважень безпосереднього керівництва функціонуванням підсистем і структурних підрозділів ЄДСЗР;

- організація захисту населення і територій;

- переміщення оперативних груп у район виникнення надзвичайної ситуації;

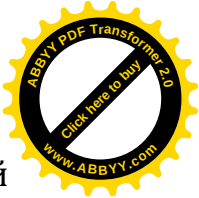
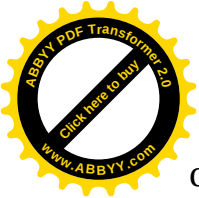
- організація роботи, пов'язаної з локалізацією або ліквідацією надзвичайної ситуації, із залученням необхідних сил і засобів;

- визначення межі території, на якій виникла надзвичайна ситуація;

- організація робіт, спрямованих на забезпечення сталого функціонування об'єктів економіки та об'єктів першочергового життєзабезпечення постраждалого населення;

- здійснення постійного контролю за станом довкілля на території, що зазнала впливу наслідків надзвичайної ситуації, обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглий до них території;

- інформування органів управління щодо рівня надзвичайної ситуації та вжитих заходів, пов'язаних з реагуванням на цю ситуацію,

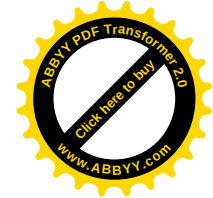
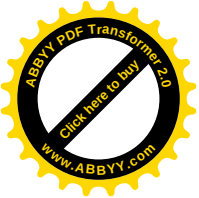
оповіщення населення та надання йому необхідних рекомендацій щодо поведінки в умовах, які склалися;

4) у режимі діяльності у надзвичайному стані здійснюються заходи у відповідності з Законом України «Про надзвичайний стан».

Закон України «Про надзвичайний стан» визначає, що **надзвичайний стан** – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Надзвичайний стан по всій території України або в окремих її місцевостях вводиться постановою Верховної Ради України з негайним повідомленням Президента України або Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України.

З метою ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у мирний час може проводитись цільова мобілізація. У виняткових випадках допускається залучення працездатного населення і транспортних засобів громадян для виконання невідкладних аварійно-рятувальних робіт за умови обов'язкового забезпечення безпеки праці. При цьому забороняється залучення неповнолітніх, а також вагітних жінок до робіт, які можуть негативно вплинути на стан їхнього здоров'я.

Визначення рівня надзвичайних ситуацій, регламент подання інформації про їх загрозу або виникнення.

З метою кількісного визначення та приведення у порівнюваний вигляд абсолютно різних надзвичайних ситуацій було створено класифікаційні картки надзвичайних ситуацій, які зібрано у Класифікаторі надзвичайних ситуацій в Україні.

Цей класифікатор призначається для використання органами виконавчої влади та органами управління всіх рівнів діючої в Україні ЄДСЗР. Для спрощення машинної обробки інформації класифікатор визначає оригінальний код кожної надзвичайної ситуації, що складається з 5 цифр, які вказують на клас, групу і вид надзвичайної ситуації, та однієї літери, яка вказує на рівень надзвичайної ситуації

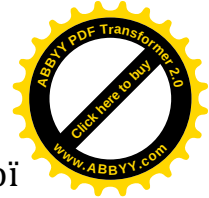
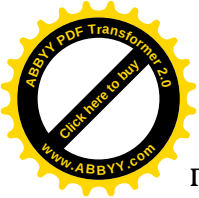
У процесі визначення рівня надзвичайної ситуації (НС) послідовно розглядаються три групи факторів; територіальне поширення; розмір заподіяних (очікуваних) економічних збитків та людських втрат; класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій.

Встановлення факту віднесення аварійної події до рангу НС, визначення виду та рівня НС проводиться у такій послідовності.

При настанні аварійної події оперативний черговий персонал об'єкта сповіщає про неї постійний орган управління місцевого рівня ЄДСЗР, а також відповідний, за підпорядкуванням, галузевий орган управління місцевого або регіонального чи загальнодержавного рівня.

Постійні органи повсякденного управління місцевого рівня ЄДСЗР та вищевказані галузеві органи здійснюють першу оцінку аварійної події на її відповідність вимогам віднесення до рангу НС.

З цією метою виконується цільовий пошук необхідної класифікаційної картки, а вже в ній – схожої конкретної ознаки. У разі збігу або значної схожості аварійної події хоч з однією з наведених у картці конкретних ознак проводиться зіставлення числових критеріїв цієї ознаки з реальною межею, яка досягнута аварійною подією. При перевищенні хоч одного з критеріїв аварійна подія заноситься до журналу НС і про це негайно сповіщаються орган повсякденного управління регіонального рівня ЄДСЗР і регіональна структура

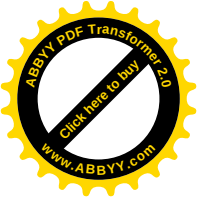

галузевих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, де також вона реєструється в журналі НС під певним цифровим кодом з додаванням в кінці літери «М» (місцева).

Навіть якщо параметри аварійної події досягли рівня встановленого в класифікаційній картці першого критерію і це відносить НС лише до місцевого рівня, контроль за її розвитком повинні забезпечити, одночасно готуючи додаткові сили та засоби реагування до направлення в місце події, регіональні органи управління ЄДСЗР. Це поширюється і на випадки, коли аварійна подія сталася за межами конкретного об'єкта і тому з самого початку є місцевою. При подальшому погіршенні ситуації і досягненні критеріїв, що визначені у колонці термінового сповіщення, НС переходить до регіонального рівня управління, який повинен взяти на себе відповідальність за своєчасне, повне і адекватне реагування на НС і терміново сповістити про НС органи повсякденного управління державного рівня ЄДСЗР (оперативно – чергові служби МНС України, галузевих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади). У цей період НС заноситься до журналу НС державного рівня під певним цифровим кодом з доданням в кінці літери «Р» (регіональна). Одночасно змінюється літера в коді у всіх журналах інших рівнів управління. З цього моменту контроль за її розвитком повинні забезпечити, одночасно готуючи додаткові сили та засоби реагування до направлення в місце події, органи управління державного рівня ЄДСЗР.

Відповідальність за своєчасне, повне і об'єктивне інформування координаційних органів управління державного рівня ЄДСЗР покладена Кабінетом Міністрів України на галузеві міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, якими розроблені та узгоджені відповідні класифікаційні картки.

У разі подальшого погіршення ситуації і досягнення критеріїв, що визначені в останньому стовпчику картки, НС переходить до державного рівня управління, органи якого з цього моменту беруть на себе відповідальність за своєчасне, повне та адекватне реагування на НС. У журналах реєстрації всіх рівнів знову і вже остаточно змінюється літера у визначеному цифровому коді з «Р» на «Д» (державна).

У разі, якщо прояви аварії (катастрофи) можуть бути віднесені до різних галузей або конкретних видів НС, остаточне рішення щодо її класифікації приймає комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій на тому рівні, до якого належить ситуація.

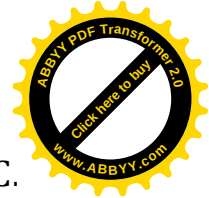
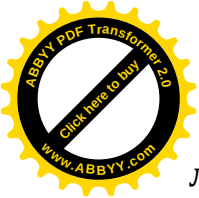
3. Захист населення в умовах НС

Одним з найважливіших завдань збереження життя і здоров'я людей, заощадження матеріальних цінностей і охорони навколишнього середовища в надзвичайних ситуаціях є захист населення і територій. Аварії, катастрофи, стихійні лиха й інші небезпечні ситуації призводять до утворення зон хімічного, ядерного, бактеріологічного зараження, що у свою чергу уражають людей і тварин, заражають територію і навколишнє середовище, а також об'єкти, спорудження, майно, транспорт і все те, що створено природою, руками і розумом людини радіоактивними, хімічними, бактеріологічними і сильнодіючими отруйними речовинами. В останні роки стихійні лиха трапляються частіше (землетруси, повені, зсуви, урагани, смерчі, штормові вітри, сніжні лавини, сніжні замети, торф'яні, лісові, степові пожежі) також ведуть до руйнувань, загибелі населення, втрати матеріальних цінностей.

Щоб захистити населення, тварин, територію і навколишнє середовище в надзвичайних ситуаціях техногенного і природного характеру, а також в особливий період, наша держава прийняла ряд заходів, видавши Закон України № 1809-III від 8 червня 2000 р. «Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру».

Основні заходи щодо захисту населення в надзвичайних ситуація плануються та здійснюються завчасно і мають випереджувальний характер. Це стосується насамперед підготовки, підтримання у постійній готовності індивідуальних та колективних засобів захисту, їх накопичення, а також підготовки до проведення евакуації населення із зон підвищеного ризику.

Для організації життєзабезпечення населення в умовах НС та організації робіт з ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійних

лих створюються Державні комісії з надзвичайних ситуацій – ДКНС. ДКНС діють при Кабінеті Міністрів України, в областях, містах, регіонах як на постійній основі, так і у випадку виникнення НС. До їх функцій входить забезпечення постійної готовності до дій аварійно-рятувальних служб, контроль за розробкою та реалізацією заходів з попередження можливих аварій і катастроф. Усі завдання з ліквідації НС виконуються по черзі у максимально короткі строки.

До основних засобів захисту населення в надзвичайних ситуаціях відносяться:

а) у мирний час:

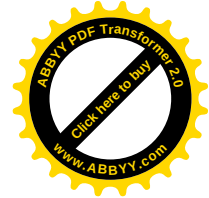
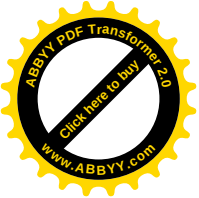
- оповіщення населення про НС;
- заходи протирадіаційного і протихімічного захисту;
- укриття в захисних спорудженнях;
- використання засобів індивідуального захисту;
- проведення евакуаційних заходів.

б) у воєнний час:

- своєчасне оповіщення про НС;
- укриття населення в захисних спорудженнях;
- розосередження в замиській зоні робітників та службовців підприємств і організацій, що продовжують свою трудову діяльність на підприємстві у воєнний час, а також евакуація населення;
- забезпечення всього населення засобами індивідуального захисту.

До основних заходів щодо захисту населення і території в умовах НС техногенного і природного характеру відносяться:

- інформація й оповіщення;
- інженерний захист;
- медичний захист;
- біологічний захист;
- радіаційний і хімічний захист;
- укриття в захисних спорудженнях;
- використання засобів індивідуального і медичного захисту;
- проведення евакуаційних заходів.

Інформація й оповіщення в НС

Центральні і місцеві органи виконавчої влади зобов'язані сповіщати населення через засоби масової інформації, надавати правдиву інформацію про стан справ із захисту населення від НС техногенного і природного характеру, про виникнення НС, методи і способи захисту населення від них, заходи щодо забезпечення безпеки.

Шляхи і засоби оповіщення в НС

Оповіщення про загрозу і порядок дій в умовах НС досягається шляхом використання:

- державних і територіальних автоматичних систем центрального оповіщення населення;
- систем оповіщення на об'єктах господарювання;
- централізованої державної і окремої системи зв'язку, радіо- і телеоповіщення, радіотрансляційних станцій і інших технічних засобів передачі інформації (сирени електричні, транспортні засоби, сигнальні засоби оповіщення).

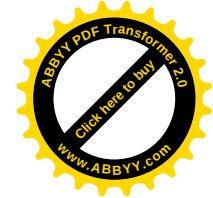
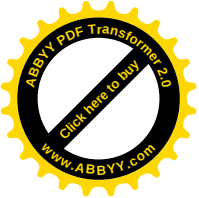
Оповіщення «**Увага всім**» здійснюється через пункти управління цивільної оборони.

Порядок дій населення в НС:

1. При одержанні інформації про аварію на хімічно небезпечному об'єкті або на атомній електростанції необхідно за герметизувати приміщення, продукти, воду; виключити електроенергію, газ, воду; взяти документи, гроші, необхідні речі, запас продуктів харчування, води, засобів особистої гігієни, і далі діяти відповідно до вказівок управління з надзвичайних ситуацій (НС) міста;

2. При одержанні інформації про можливий ураган або землетрус, необхідно відключити електроенергію, газ, воду, щільно закрити вікна і двері, закріпити майно на балконі, забити слухові вікна на горищі і спуститися на нижній поверх, у підвал або сховище;

3. При одержанні інформації про загрозу хімічного зараження необхідно надягти протигазі засоби захисту шкіри (плащ або пальто, гумові або шкіряні чоботи, рукавички), за герметизувати приміщення, продукти, воду, узяти документи, гроші, необхідні речі, запас продуктів, води, відключити електроенергію, газ, воду і далі діяти відповідно до вказівок управління з НС міста (області).

Інженерний захист включає:

- раціональне розміщення об'єктів підвищеної небезпеки з урахуванням можливих наслідків їхньої діяльності;
- впровадження заходів безаварійної роботи об'єктів підвищеної небезпеки;
- створення комплексних схем захисту населених пунктів і об'єктів господарської діяльності від небезпечних природних явищ (наприклад, «бар'єр» Темзи (Лондоні, Велика Британія) проти приливної повідні з гирла річки; резервуар для заповнення водою (Токіо, Японія) під час тайфуну); «ТорреМайор» будівля (Мехіко, Мексика) проти землетрусів);
- заходи санітарного захисту території.

Медичний захист населення включає:

- розробку необхідної кількості лікувальних установ для лікування людей в умовах НС;
- повсякденне (повсюдне) проведення санітарно-епідемічних заходів;
- контроль якості продуктів харчування і води;
- контроль за станом атмосферного повітря й опадів;
- повсюдне створення і підготовка фахівців медичних формувань, а також медико-санітарне навчання населення;
- нагромадження медичних засобів захисту, медичного і спеціального майна і техніки.

Для надання **безкоштовної** медичної допомоги потерпілим у період НС створюється **Державна служба медичних катастроф** як основний вид державної аварійно – рятувальної служби.

Біологічний захист передбачає: своєчасне виконання колективного й індивідуального засобів захисту; дотримання режимів карантину й обсервації; необхідність знезаражування людей, тварин тощо; своєчасна локалізація зони біологічного зараження.

Радіаційний і хімічний захист містить у собі:

- заходи щодо виявлення і оцінки радіаційної і хімічної обстановки;

- організації і здійснення дозиметричного і хімічного контролю (підтримка у готовності приладів дозиметричного і хімічного контролю);
- розробки типових режимів радіаційного захисту (для працюючого персоналу – порядок роботи і застосування засобів захисту в зонах радіоактивного зараження);
- забезпечення засобами індивідуального і колективного захисту (нагромадження і підтримка готовності цих засобів);
- організацію і проведення спеціальної санітарної обробки (використання об'єктів побутової служби і транспортних засобів для проведення санобробки людей, їхнього одягу, взуття, майна і транспорту);
- використання засобів колективного захисту (сховищ) для захисту населення.

Укриття населення в захисних спорудженнях проводиться з метою захисту населення від наслідків аварій (катастроф) і стихійних лих, а також від вражаючих факторів зброї масового ураження (ЗМУ) і впливу вторинних вражаючих факторів ядерного вибуху.

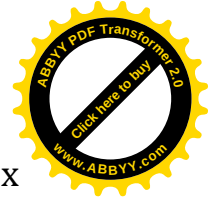
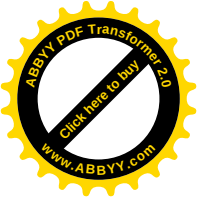
Засоби індивідуального і медичного захисту мають утримуватися у готовності: медичні засоби, протигази, респіратори, проти пилові тканинні маски, захисні дитячі камери.

Евакуаційні заходи. Під евакуацією розуміється організоване вивезення транспортом і виведення пішим порядком населення з небезпечних зон в замську зону з розміщенням їх для проживання. Евакуація організується за Постановою Кабінету Міністрів України. Безпосередньо евакуацією займається штаб цивільної оборони, усі організаційні питання вирішують **евакуаційні комісії**.

Евакуація підрозділяється на три види:

1. Завчасна евакуація проводиться протягом 3-5 діб з використанням міського транспорту;

2. Загальна евакуація завершується через 16 годин після її оголошення і проводиться з використанням всіх видів транспорту, а також пішим порядком.

3. Прискорена евакуація проводиться за рішенням місцевих органів влади протягом 5-6 годин.

Евакуація працюючого населення здійснюється за виробничим принципом, а населення, яке не пов'язане з виробництвом, – за територіальним принципом через домоуправління, ЖЕО, ЖЕК тощо. Діти евакуюються разом з батьками, але можливе їх вивезення зі школами, дитсадками.

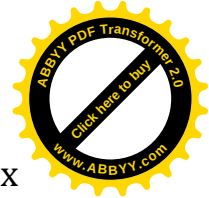
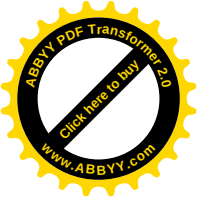
Для проведення евакуації використовуються всі види транспорту: залізничний, автомобільний, водний та індивідуальний. Автотранспорт використовується для вивезення на короткі відстані. В деяких випадках частина населення може виводитися пішки колонами по шляхах, які не зайняті перевезеннями.

Евакуація населення здійснюється через **збірні евакуаційні пункти**, які розташовують поблизу місць посадки на транспорт або на вихідних пунктах пішого руху, в школах, клубах, кінотеатрах та інших громадських закладах.

Про початок та порядок евакуації населення сповіщається по мережі сповіщення. Отримавши повідомлення про початок евакуації, необхідно взяти документи, гроші, речі та продукти і у визначений час прибути на збірний евакуаційний пункт, де населення реєструють, групують та ведуть до пункту посадки.

Для організації приймання, розташування населення, а також забезпечення його всім необхідним створюються евакуаційні комісії та приймальні евакуаційні пункти, які вирішують проблему розташування, забезпечення та обслуговування прибулого населення.

Тимчасове розселення громадян у безпечних районах передбачає максимальний захист людей від радіоактивного забруднення, хімічного ураження при аваріях або катастрофах на радіаційно або хімічно небезпечних об'єктах, а також запобігас загибелі людей у випадках катастрофічного затоплення районів проживання. В місцях розселення звільняються приміщення для розміщення евакуйованих громадян, готуються (за необхідності) колективні засоби захисту. Якщо сховищ недостатньо, то організовується їх додаткове будівництво, пристосування Існуючих підвалів, гірських виробок, для чого залучається усе працездатне населення, в тому числі евакуйовані.

Виключно велике значення має забезпечення в місцях розселення евакуйованого населення продуктами харчування, надання їм побутових послуг і медичного обслуговування. Забезпечення населення продуктами харчування і предметами першої необхідності здійснюється службою торгівлі і харчування цивільної оборони району, який прийняв евакуйованих. Перші дві доби люди повинні харчуватися запасами продуктів, привезеними з собою. В разі їх відсутності харчування здійснюється через мережу громадського харчування або в сім'ях, до яких вони під селені.

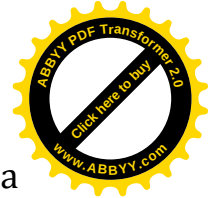
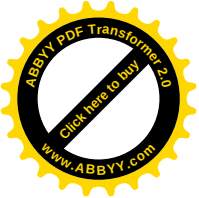
4. Ліквідація наслідків НС

Внаслідок НС можуть виникнути руйнування будинків, споруд, шляхів сполучення, зараження місцевості радіоактивними та хімічними речовинами, затоплення, пожежі тощо. Люди можуть опинитися у завалах, у пошкоджених, підтоплених або палаючих будинках, інших непередбачуваних ситуаціях. У зв'язку з цим необхідні заходи порятунку людей, надання їм допомоги, локалізації аварій та усунення пошкоджень. При вирішенні цих проблем виходять з того, що в осередках ураження і районах лиха будуть проводитися не тільки суто рятувальні роботи, а й деякі невідкладні, не пов'язані з рятуванням людей.

Рятувальні та інші невідкладні роботи (РіНР) проводяться з метою порятунку людей та надання допомоги ураженим, локалізації аварій та усунення пошкоджень, створення умов для наступного проведення відновлювальних робіт. При проведенні РіНР велике значення має дотримання таких умов, як своєчасне створення угруповань, сил, що залучаються для проведення РіНР; своєчасне ведення розвідки; швидкий рух і введення сил в осередок ураження; безперервне проведення РіНР до їх повного завершення; чітке та оперативне управління силами, що залучаються до проведення РіНР; всебічне забезпечення їхньої діяльності.

Рятувальні роботи включають:

- розвідку маршрутів просування формувань, визначення обсягу і рівня руйнувань, розмірів зон зараження, швидкості і напрямки поширення зараженої хмари або пожежі;

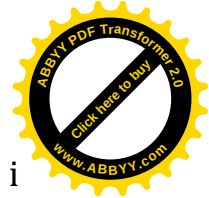
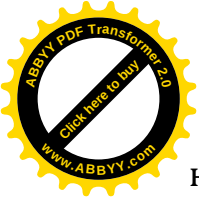
- локалізацію і гасіння пожеж на маршрутах висування і на ділянках робіт;
- пошук уражених і витягування їх з пошкоджених та палаючих будинків, загазованих, затоплених, задимлених приміщень, із завалів;
- розкриття зруйнованих, пошкоджених, завалених споруд та рятування людей, які там знаходяться;
- подання повітря в завалені споруди з пошкодженою фільтровентиляційною системою;
- надання першої долікарської допомоги ураженим та евакуація їх до лікарських установ;
- виведення (вивезення) населення з небезпечних зон у безпечні райони;
- санітарну обробку людей, ветеринарну обробку сільськогосподарських тварин, дезактивацію та дегазацію техніки, засобів захисту, одягу, продовольства, води, фуражу;
- соціально-психологічна реабілітація населення.

Інші невідкладні роботи включають:

- прокладання колонних шляхів та влаштування проїздів (проходів) у завалах та в зонах ураження;
- локалізацію аварій на газових, електричних, водопровідних мережах з метою забезпечення умов для проведення рятувальних робіт;
- укріплення чи руйнування конструкцій будівель та споруд, які загрожують обвалом та перешкоджають безпечному руху і проведенню рятувальних робіт;
- ремонт та відновлення пошкоджених і зруйнованих ліній зв'язку та комунально-енергетичних мереж з метою забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт, а також захисних споруд для укриття людей у випадку повторних НС;
- пошук, знешкодження та знищення боєприпасів, що не розірвалися, та інших вибухонебезпечних предметів.

Резюме (висновки):

1. **Надзвичайна ситуація (НС)** – це обстановка на певній території, що склалася в результаті аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного або інших лих, які можуть спричинити або спричинили собою людські жертви, збиток здоров'ю людей або

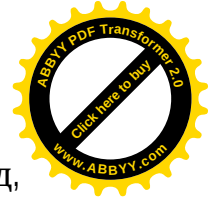
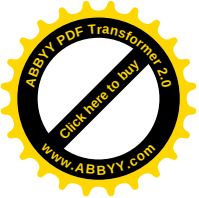

навколишньому природному середовищу, значні матеріальні втрати і порушення умов життєдіяльності людей. НС можна класифікувати таким чином: за причиною виникнення: навмисні і ненавмисні; за природою виникнення: техногенні, природні, екологічні, біологічні, антропогенні, соціальні і комбіновані; за швидкістю розвитку: вибухові – раптові (землетруси, вибухи, транспортні аварії); швидкоплинні (пожежі, аварії з викидами газоподібних речовин); плавні (паводки, виверження вулканів, засухи, епідемії, забруднення ґрунту і вод); за масштабами розповсюдження наслідків: локальні, місцеві, територіальні, регіональні, державні і трансграничні; за можливістю запобігання НС: неминучі (природні) і яким можна запобігти (техногенні, соціальні).

2. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій – це підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків. Зазначені функції запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру в Україні виконує Єдина державна система запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру і реагування на них, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1198.

3. До основних засобів захисту населення в надзвичайних ситуаціях відносяться у мирний час: оповіщення населення про НС; заходи протирадіаційного і протихімічного захисту; укриття в захисних спорудженнях; використання засобів індивідуального захисту; проведення евакуаційних заходів.

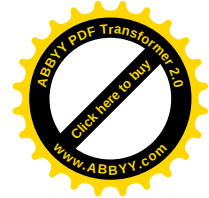
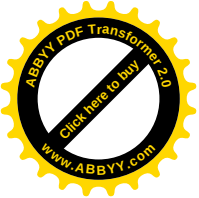
У воєнний час: своєчасне оповіщення про НС; укриття населення в захисних спорудженнях; розосередження в замиській зоні робітників та службовців підприємств і організацій, що продовжують свою трудову діяльність на підприємстві у воєнний час, а також евакуація населення; забезпечення всього населення засобами індивідуального захисту.

4. Внаслідок НС можуть виникнути руйнування будинків, споруд, шляхів сполучення, зараження місцевості радіоактивними та хімічними речовинами, затоплення, пожежі тощо. Рятувальні та інші невідкладні роботи (РіНР) проводяться з метою порятунку людей та надання допомоги ураженим, локалізації аварій та усунення пошкоджень, створення умов для наступного проведення відновлювальних робіт. При проведенні РіНР велике значення має дотримання таких умов, як своєчасне створення угруповань, сил, що залучаються для проведення РіНР; своєчасне ведення розвідки; швидкий рух і введення сил в осередок ураження; безперервне проведення РіНР до їх повного завершення; чітке та оперативне управління силами, що залучаються до проведення РіНР; всебічне забезпечення їхньої діяльності.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Закон «Про цивільну оборону» 2975-XII (2975-12) від 03.02.93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2974-12>
4. Закон «Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» № 1809-III від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1809-14>
5. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» № 1550-14 від 16.03.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2501-12>
6. Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій № 1099 від 15 липня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1099-98-%EF>
7. Єдина державна система запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру і реагування на них в № 1198 від 3 серпня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1198-98-%EF>

ЛЕКЦІЯ № 5

БЕЗПЕКА МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Мета – вивчення міжнародного досвіду з питань безпеки туризму.

План:

1. Міжнародна співпраця з питань захисту безпеки життєдіяльності
2. Міжнародний досвід з питань розробки заходів безпеки міжнародного туризму
3. Санітарно-епідеміологічні правила в міжнародному туризмі
4. Тероризм як загроза розвитку міжнародного туризму

Ключові поняття: ВТО, інфекційні захворювання, тероризм.

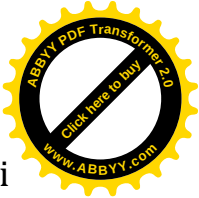
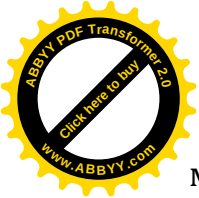
Вступ

Туристська поїздка практично завжди містить елементи нового проживання, що істотно відрізняється від звичного середовища, у тому числі і те, що може представляти певну небезпеку для мандрівної особи. Практика міжнародного туризму показує, що із збільшенням кількості мандрівних і розширенням географії поїздок різко зростає необхідність повнішого урахування специфіки поїздок і дотримання заходів безпеки. Перш за все це стосується регіонів із складною соціально-політичною обстановкою, яка представляє реальну загрозу життю і здоров'ю туристів.

Крім того, до питань безпеки відносяться і інші проблеми – епідемії, Віл-інфекція, криміногенні ситуації і злочинність, поширення наркотиків, проституція, вандалізм і інші форми насильства, піратство, військові ускладнення і перевороти, тероризм, а також розгляд всіх можливих ризиків, пов'язаних з туристами, місцевими жителями, турфирмами і індустрією туризму в цілому.

Слід зауважити, що всі ці проблеми знаходяться не лише в прямій залежності від правильної підготовки до зарубіжного туру, але і поведінка туристів під час подорожі.

У рекомендаціях СОТ і в документах міжнародних конференцій з туризму багато говориться про важливість підготовки туристів до поїздки. СОТ вважає, що «в більшості випадків багатьох проблем

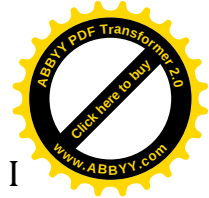
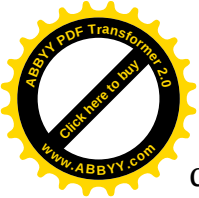

можна було б уникнути, якби урядові органи, туристські фірми і самі туристи заздалегідь робили необхідні заходи обережності. Туристів необхідно забезпечувати повнішою інформацією, відносно загальних правил поведінки в країні, специфіки обміну грошей, забезпечення збереження багажу, а також середніх цін на покупки».

Проте є ще території, куди туристи можуть їздити лише з великою обережністю. Великий китайський мудрець Конфуцій сказав: «У країні хвилювання – її не відвідуй. У країні заколот – звідти виїжджай». На жаль, за дві з половиною тисячі років нічого не змінилося – цей вислів актуальний і зараз на початку третього тисячоліття. Кількість країн, в яких зберігається складна політична обстановка, відбуваються військові або інші серйозні конфлікти залишається на колишньому рівні – **щорік по рядка 30 держав належать до несприятливих для туризму**. По анонсах новин телебачення і інших ЗМІ такі країни у багатьох на слуху. Але оскільки динаміка змін постійна, а часом буває досить несподівана, урядові структури багатьох держав регулярно дають відповідні вказівки і офіційні рекомендації відносно поїздок своїх громадян по країнах світу.

Ряд держав дотримується практики видачі рекомендацій щодо відвідання тихий чи інших країн і регіонів світу. Так, Держдепартамент США регулярно публікує список країн, до яких їхати не рекомендується, а в ряді випадків навіть забороняється. Держдепартамент США двічі в рік, проаналізувавши ситуацію в тій або іншій країні або регіоні світу, робить заяви, в яких зазвичай присутні ввічливі фрази типа «громадяни США, плануючі побувати там-то і там-то повинні знати, що дані регіони переживають етап глибоких політичних і економічних змін... Злочини проти іноземних туристів – проблема, що все посилюється... Обличчям із слабким здоров'ям настійно рекомендуємо не їздити, у тому числі із-за щонайгострішого браку найзвичайніших медикаментів. Максимум обережності потрібно дотримувати при дотриманні поїздом...».

Аналогічну роботу проводить МЗС Німеччини. З врахуванням традиційної німецької акуратності і скрупульозності там пішли далі за прості рекомендації. Починаючи з 1996 р., перед початком літніх відпусток туристам радять утримуватися від поїздок аж в 80 держав

світу, якщо, звичайно, вони хочуть повернутися «цілими і здоровими». І майже по кожній країні наводяться конкретні відомості про все те, що може загрожувати життю, здоров'ю, безпеці і добробуту мандрівних людей. Перш за все – це військові, етнічні та інші конфлікти, розгул криміналу, природні катастрофи, епідемії, епізоотії (типа ящура), корупція і інше. Деякі країни Африки, Азії і Океанії занесені в чорний список – туди їздити забороняється – це Алжир, Афганістан, Ангола, Бурунді, Конго, колишній Заір, Лівія, Руанда, Сомалі, і Судан, де постійно присутня загроза війни і головне – бандитизму.

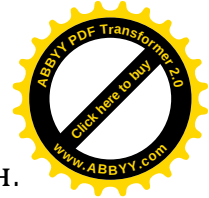
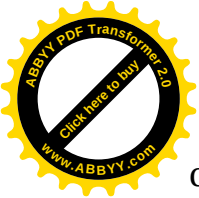
З точки зору небезпеки для міжнародного туристичного обміну можна виокремити декілька **небезпечних зон**:

До першої зони ми віднесемо регіони, в яких тривають збройні конфлікти змішаного типу, що супроводжуються широкомасштабним застосуванням насильства над воюючими та мирними жителями. Це регіони арабо-ізраїльського зіткнення; Іран, Ірак, Ізраїль, Ліван, Алжир, Сьєрра-Леоне, Ангола, Східний Тимор та інші.

До другої зони ми віднесемо ті країни, в котрих точаться внутрішні довготривалі збройні конфлікти за типом громадянських війн. Їх особливістю є багатосторонні збройні сутички між різними «визвольними арміями», послаблення владних структур, захоплення заручників з числа цивільних осіб і особливо іноземних (туристів у тому числі). В другу зону можна включити Афганістан, Колумбію, Філіппіни, автономний край Косове в Югославії, деякі регіони республік колишньої Югославії.

До третьої зони можна віднести країни та регіони, які виглядають зовні безпечними, однак спорадичні сплески збройного насильства на ґрунті так званого «буденного тероризму» даються взнаки і нарівні зарубіжних відвідувань цих країн. Це найбільш широке коло країн – США, Іспанія, Єгипет, ФРН, Франція та багато інших.

Нарешті **до четвертої групи** країн ми маємо підстави віднести ті, що відзначаються традиційно достатнім рівнем безпеки для своїх громадян та іноземних відвідувачів. Це Велика Британія, Швеція, Швейцарія, Японія, Китай та інші країни із достатньо стабільним соціально-економічним та політичним станом, зтрадиціями поваги до

основних прав людини і правилами гостинності до іноземних громадян. До речі, враховуючи такий сприятливий стан для міжнародних туристів, їх чисельність у Китаї 2002 року досягла 72 мільйонів.

Зрозуміло, що вищенаведена схема є достатньо умовною та відносною в світлі мінливих реалій сьогодення.

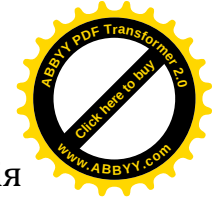
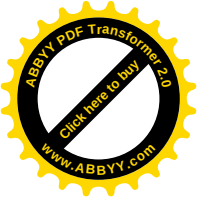
1. Міжнародна співпраця з питань захисту безпеки життєдіяльності

Тісний зв'язок між світом і безпекою в Європі й у світі, між державною (національною) і міжнародною безпекою заснований на існуючому сучасному міжнародному праві принципі неподільності світу, суть якого полягає в тому, що акти агресії й інші порушення світу зачіпають права й інтереси усіх держав, усього міжнародного співтовариства. Цей принцип у міжнародних правових актах конкретизований як «неподільність безпеки в Європі і в усьому світі». Створення нової Архітектури Європейської безпеки, у якій активну участь бере Україна, є надійним гарантом безпеки життєдіяльності її населення.

Участь України в діяльності ООН, її самостійна відмова від ядерної зброї, скорочення і перебудова Збройних Сил істотно підвищило міжнародний авторитет України як миролюбної незалежної держави і підсилило її державну і міжнародну безпеку. Україна бере участь у міжнародній співпраці, що проводиться по лінії ООН, ЮНЕСКО, ЮНЕП (Програма ООН щодо навколишнього середовища).

Вчені і фахівці України беруть участь у здійсненні спеціальної міжнародної програми «Людина і біосфера», Міжнародної федерації молоді з дослідження і охорони навколишнього середовища, Наукового комітету з проблем навколишнього середовища, Міжнародної ради наукових союзів (СКОПЕ). Прикладом плідної міждержавної співпраці у галузі охорони природи слугує діяльність Міжнародного союзу охорони природи (МСОП).

Міжнародна співпраця із охорони праці здійснюється в рамках Міжнародної організації праці (МОП), Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) тощо.

Останніми роками успішно розвивається співпраця і взаємодія сил цивільної оборони (ЦО) країн-членів НАТО і особливо країн-членів Європейського Союзу.

Відповідно до досягнутої рядом європейських країн «Відкритої часткової угоди щодо запобігання стихійним лихам і технологічним лихам, захисту від них і наданню допомоги потерпілим» в Греції створений Європейський центр Запобігання лихам і прогнозування землетрусів (ЄЦЗП).

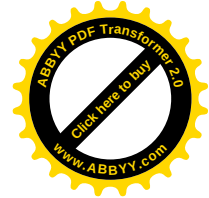
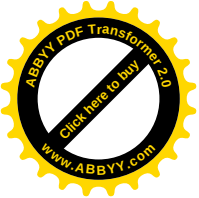
Величезне значення для безпеки людини мають правові акти і хартії, прийняті міжнародними організаціями і міжнародними конференціями з безпеки і співробітництва (ООН, ОБСЄ й ін.).

Серед них особливе місце займає **Заключний акт**, підписаний у Хельсінкі на нараді з безпеки і співробітництва в Європі керівниками 33 європейських держав, США і Канади 1 серпня 1975 р.

Основа Заключного акта – Декларація принципів, якими держави-учасниці керуються у взаємовідносинах. Ці принципи закріплені в Статуті ООН або впливають з його духу і букви, вони загальновизнані в міжнародному праві.

Декларація принципів являє собою документ, у якому знайшло прогресивний розвиток міжнародне право з урахуванням конкретних завдань зі зміцнення безпеки і розвитку співробітництва між державами в Європі. У Декларації принципів названі основні:

- суверенна рівність;
- повага прав, властивих суверенітетові;
- незастосування сили або загрози силою;
- непорушність кордонів;
- територіальна цілісність держав;
- мирне врегулювання спорів;
- невтручання у внутрішні справи;
- співробітництво між державами;
- сумлінне виконання зобов'язань з міжнародного права, рівноправності і право народів розпоряджатися своєю долею;
- повага прав людини та її свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань.

2. Міжнародний досвід з питань розробки заходів безпеки міжнародного туризму

Міжнародний досвід відносно розробки заходів безпеки туризму досліджується і узагальнюється СОТ.

Світова туристська організація (СОТ) проводить *міжнародні конференції* і зустрічі, за результатами яких приймаються міжнародні правові документи: декларації, конвенції, кодекси, хартії і ін.

Хартія туризму, яка була прийнята на VI сесії Генеральної асамблеї СОТ в 1985 р., закликає забезпечити безпеку туристів і їх майна за допомогою превентивних заходів і засобів захисту. Обов'язки учасників туристичного процесу, у тому числі і відносно забезпечення безпеки, викладені в прийнятому СОТ в 1999 р. *Глобальному етичному кодексі туризму*.

Гаагська Міжпарламентська конференція з туризму 1989 р. в своїй декларації констатувала: «Безпека, захист туристів і пошана їх гідності є неодмінною умовою розвитку туризму». У декларації відмічено: «Всім урядам слід постаратися забезпечити світ і безпеку на національному, регіональному і міжнародному рівнях, що є важливою передумовою розвитку внутрішнього і міжнародного туризму».

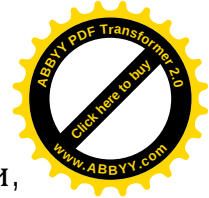
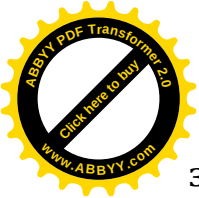
Це може бути досягнуто шляхом:

- розробки і впровадження в дію норм безпеки для подорожей і туристичних перебувань;
- інформування і підвищення освіченості громадськості;
- створення інституційних рамок для вирішення проблем, пов'язаних з безпекою туристів, і, зокрема, в екстремальних ситуаціях;
- міжнародної співпраці на двосторонньому, регіональному, субрегіональному, міжрегіональному і світовому рівнях».

Конференція рекомендувала звернути особливу увагу на захист туристів від терористичних актів і в цілому від злочинних дій, а також на їх права як споживачів, охорону здоров'я, збереження і захист довкілля.

У рекомендаціях *Гаагській конференції* присутні такі пункти:

- законодавство в області безпеки і захисту туристів, туристських пам'яток і об'єктів повинне розроблятися і

застосовуватися в ув'язці зі всіма іншими законодавчими заходами, направленими на усунення насильства і злочинності, з одного боку, а також на захист і збереження довкілля, особливо в районі туристських пам'яток – з іншою;

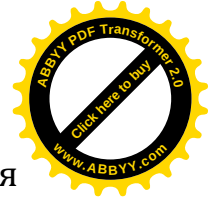
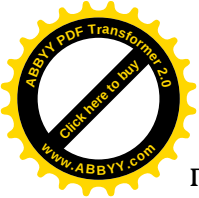
- у кожній державі має бути призначений спеціалізований центральний орган, якому доручалися б питання просування і втілення в життя як складова частина національної політики в області безпеки і захисту туристів, відповідних превентивних заходів особливо в районі туристських пам'яток і в разі епідемій і загрози проведення терористичних актів, а також серйозних і систематичних злочинів проти туристів і їх майна;

- мають бути прийняті всі необхідні заходи по забезпеченню базового страхування туристів на випадок основних ризик, з якими вони стикаються (хвороба, крадіжка);

- для того, щоб сприяти проведенню в життя своєї політики в області безпеки і захисту туристів, держави в рамках своїх політичних і адміністративних систем повинні розвивати ефективну співпрацю, з одного боку, з компетентними органами на всіх рівнях і, з іншого боку, туристськими і готельними асоціаціями, туристськими агентствами, авіакомпаніями і в цілому з будь-якою організацією або органом, які можуть виявитися зацікавленими у вирішенні питань, пов'язаних з безпекою і захистом туристів;

- поважно, аби приймалися законодавчі, регулюючі і оперативні заходи по забезпеченню того, аби інфраструктура місць туристського призначення була здатна прийняти і розмістити натовпи туристів, що епізодично виникають під час сезону, з врахуванням супутніх негативних наслідків для довкілля і санітарії у сфері громадського харчування. Коли вважається за необхідне вживання заходів по охороні здоров'я, а також поважно максимально обмежити їх негативну дію на туристів;

- для спрощення і прискорення позасудового дозволу суперечок, що виникають між туристами і турфирмами, має бути створений відповідний орган, наприклад, служба захисту споживачів або інший посередник із скарг, які мали б загальні або спеціальні

повноваження і в яких могли б звертатися туристи з метою вирішення їх суперечок, ці прохання повинні максимально швидко розглядатися;

– **туристам, на особу або майно яких були здійснені серйозні посягання, як мінімум мають бути надані наступні конкретні права:**

– право туриста сповістити свою сім'ю, використовуючи при цьому найбільш швидкі засоби зв'язку;

– право туриста на здобуття у разі потреби невідкладної і належної медичної допомоги, переважно в рамках національної системи соціального страхування;

– право без необхідності внесення якої-небудь застави, потрібної від іноземців, почати судову справу в національному суді проти осіб, що зробили посягання, і отримати з цією метою необхідну юридичну допомогу;

– **повинні прийматися всі необхідні заходи, аби сприяти:**

– швидкій репатріації в країну, звідки прибув постраждалий турист;

– повернення викрадених і згодом знайдених власності в країну, звідки прибув турист;

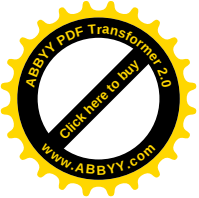
– **держава і приватний сектор повинні:**

– поширювати інформацію як серед працівників сфери туризму, так і громадськості, з тим аби підняти рівень обізнаності по питаннях безпеки і захисту туристів;

– заохочувати всіма необхідними засобами підготовку представників різних професій, прямо або що побічно відповідають за безпеку і захист туристів;

– приймаюча держава і держава, звідки прибув турист, повинні активно співробітничати на двосторонній основі, використовуючи всі необхідні засоби для забезпечення захисту і безпеки туристів;

– в разі серйозних посягань на туристів, особливо при терористичних актах, що приймає державу повинно надати в розпорядження інших держав всю необхідну інформацію про обставини, в яких стався вищезазначений акт.

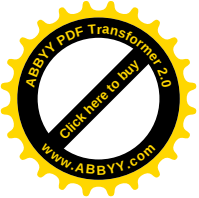

При Виконавчій Пораді СОР в 1994 р. був створений Комітет за якістю туристського обслуговування, який безпосередньо відповідальний за розробку питань безпеки туризму, зменшення ризиків при подорожах і захисту туристів. У тому ж році СОР провела обстеження 73 країн світу на тему «Безпека і захист мандрівних, туристів, туристичних об'єктів».

9–11 червня 1995 р. в шведському місті Естерсунде за ініціативою СОР був проведена 1-я Міжнародна конференція з безпеки туризму і зменшення ризиків при подорожах. В ході конференції і її підсумковому документі було відмічено, що «безпека туризму і зменшення ризиків при подорожах стосується надзвичайно широкого спектру питань. У них мають бути включені проблеми нещасних випадків, захворювань, інфекційних хвороб і епідемій, тероризму, військових ускладнень і конфліктів, піратства, криміногенної обстановки і злочинності, поширення наркотиків, радіоактивного і іншого зараження місцевості, проституції, вандалізму і будь-яких форм насильства, комплексного розгляду всіляких ризиків, що відносяться до туристів, місцевих жителів, турфирмам і індустрії туризму в цілому».

Також було вказано, що «обов'язки по забезпеченню безпеки туризму і зменшенню ризиків при подорожах покладаються перш за все на державні органи і національні туристські адміністрації, які у свою чергу повинні забезпечити відповідний рівень взаємодії і координації роботи зі всіма учасниками туристського процесу». Чітко просліджувалася думка, що в даній сфері основа успіху полягає саме в постійній взаємодії туристського сектора, готелів і турфирм з відповідними службами і державними структурами».

Безпеку туристів, їх благополуччя, а також підтримку високої якості обслуговування в місцях туристичного призначення не можна розглядати у відриві від інших суспільних або національних інтересів приймаючої країни і навколишнього середовища в цілому. При розробці і впровадженні в дію норм безпеки для сфери туризму і захисту туристів інтереси тих, хто відвідує і приймає, повинні бути взаємно гармонізовані.

Безпека туристів і захист в сфері туризму пов'язані з великою кількістю правил і постанов, які повинні виконуватися не лише туристичною адміністрацією, але і цілим рядом інших адміністративних органів, що працюють у різних економічних і соціальних секторах (фінанси, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища, розвиток територій, енергетика, зайнятість тощо), і перш за все в приватному.

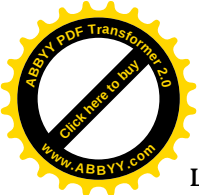
Таким чином, питання гарантування безпеки в туризмі можна розглядати за наступними напрямками:

- особиста безпека туристів і їх майна, забезпечення якої є найважливішим завданням національного розвитку туризму і міжнародної співпраці;
- безпека навколишнього середовища в місцях масового перебування туристів, безпека туристичних об'єктів;
- безпека національних інтересів приймаючих держав.

Безпека за всіма вказаними напрямками є найважливішою турботою і першочерговим завданням всіх структур, залучених до туристичної діяльності. Тому слід сказати про те, що забезпечення безпеки в туризмі здійснюється на різних рівнях, включаючи: туристичні підприємства; адміністрації туристичних центрів; місцеву владу; національні органи по туризму і центральні органи влади держав; міжнародні організації і міждержавні органи. Кожен з цих рівнів повинен зробити свій внесок в гарантування безпеки туризму.

Національні органи туризму різних держав при розробці і здійсненні політики у цій сфері повинні виходити з того, що країна перебування туристів є гарантом їх особистої безпеки і збереження майна. Забезпечення цих гарантій є одним з першочергових заходів у розвитку туризму в державі.

Реалізація цих гарантій здійснюється шляхом прийняття відповідних законодавчих або нормативних актів, що регулюють і координують діяльність у цьому напрямку всіх зацікавлених відомств, всього суспільства. Крім законодавчого або нормативного регулювання в деяких державах існують спеціальні підрозділи **туристичної поліції**, яка забезпечує безпеку перебування туристів у

цих країнах. Висновки обстеження засвідчили: в 71% країн об'єкти і визначні пам'ятки, відвідувані туристами, забезпечувалися охороною з боку спеціальної поліції або служби безпеки. До її функцій входить допомога туристам у вирішенні їхніх проблем, охорона пам'ятників культури, оточуючого середовища, боротьба з наркотиками, надання інформації туристам і охорона місцевих етнічних груп. Співробітники поліції мають знати іноземні мови, проходити підготовку з спеціальних туристичних дисциплін, підтримувати регулярний зв'язок з туристичними відомствами, фірмами і звичайною поліцією.

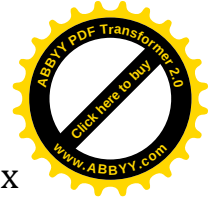
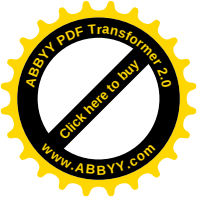
Безпека туризму має бути заснована на ретельно продуманій, цілеспрямованій і комплексній системі заходів в цілях створення таких умов, при яких будь-який випадок з туристом свідомо не міг би статися. Безпеку туризму можна підрозділити на ряд рівнів, починаючи з безпеки засобів розміщення і транспорту, готельних і рекреаційних комплексів, туристських центрів, а також країни в цілому. При цьому заходи безпеки, що вводяться, не повинні завдавати збитку інтересам, ущемлювати права і свободи як самих туристів, так і місцевих жителів.

Прикладом такої діяльності може служити мексиканська програма безпеки туризму. У квітні 1996 р. під керівництвом Міністерства туризму Мексики і Ради з розвитку туризму столичної мерії в Мехіко була проведена **конференція** з вироблення державної програми **безпеки туризму**.

Учасники конференції призвали негайно розробити єдину комплексну програму по забезпеченню безпеки іноземних туристів, починаючи з моменту пересічення ними державного кордону, якщо не з моменту оформлення в'їзних віз.

Програма безпеки туризму включає наступні заходи:

- створення інформаційних пунктів в місцях в'їзду іноземних туристів в аеропортах, морських терміналах і інших пограничних пунктах для надання ним консультаційною і іншій допомозі. Частина цієї роботи буде покладена на посольства Мексики в країнах світу, звідки йде основний потік туристів, що прибувають;

– видання під егідою міністерства туризму державних інформаційних матеріалів по Мексиці, соціально-культурним і національним особливостям її населення. У цих публікаціях будуть названі місця підвищеної криміногенної обстановки у ряді туристських центрів, дані огляди практики дій місцевих злочинних елементів відносно іноземців;

– прийняття законодавчих і інших нормативних актів по посилюванню заходів покарання за обман туристів водіями таксі, службовцями готелів, ресторанів, магазинів і інших підприємств обслуговування;

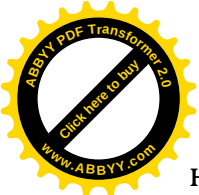
– створення «туристської поліції» – єдиного центру інформації і мобільної поліцейської служби м. Мехіко по наданню терміновій допомозі туристам. При в'їзді до країни кожному туристові вручаються координати і телефони цього центру (персонал центру вільно володіє шістьма іноземними мовами (англійським, французьким, німецьким, італійським, шведським і японським)).

До основних заходів також віднесена необхідність підвищення вимог по надійності і безпеці автотранспорту, використовуваного місцевими турфірмами, а також збереження майна туристів в готелях.

Створення подібних програм забезпечення безпеки туризму характерний для багатьох країн. У **США** була створена **Рада з посилення безпеки повітряних перевезень**, яка розробила наступні заходи по посиленню безпеки повітряних перевезень:

– поліції було дано завдання термінове ввести особливу перевірку аеропортів, що служать, мають доступ в «зони безпеки» повітряних терміналів, на предмет кримінального минулого, поточних правопорушень і виявлення негативної поведінки;

– авіакомпаніям самим ретельним чином оформляти і вивіряти списки пасажирів, що вилітають, на міжнародних рейсах. В разі катастрофи літака авіакомпанія зобов'язана годину опісля після перших повідомлень про той, що стався представити повний список постраждалих пасажирів в розпорядження відповідних служб США. Перелік повинен включати настановні дані кожного пасажиря, номер паспорта, назву країни, що його видала, а також дані і телефони кого-

небудь з родичів або друзів пасажирів на випадок «надзвичайних випадків». Одночасно розробляється система швидкого сповіщення родичів пасажирів, що постраждали на внутрішніх авіалініях США;

- у всіх аеропортах США ввести єдину комп'ютерну систему виявленні і ідентифікації можливих терористів. Як вважають фахівці, система дозволить в реальному масштабі часу з потоку туристів виділяти «найцікавіших» з оперативної точки зору осіб, чия поведінка або маршрут пересування по містах і країнах дадуть підставу підозрювати їх в причетності до організації терористичних актів, і негайно формувати на них досє для узяття в ретельнішу розробку з підключенням сил і засобів ФБР;

- у 50 аеропортах США встановити новітнє устаткування для виявлення вибухових пристроїв (вартість кожного комплекту більше 1 млн. дол.);

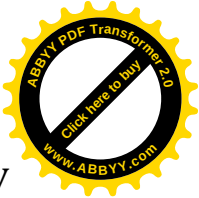
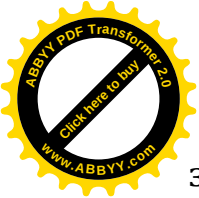
Вважають, що заходи, що приймаються в США, дістануть схвалення в європейських країнах, що дозволить в перспективі створити майже глобальну систему боротьби з міжнародним тероризмом. Після подій 11 вересня 2001 р. в США система безпеки буде повністю змінена.

Безпека міжнародного туризму спирається на основні принципи забезпечення безпеки життєдіяльності населення, прийняті і затверджені на міжнародних конференціях з безпеки і співпраці.

3. Санітарно-епідеміологічні правила у міжнародному туризмі

Питання про дотримання в турпоїздках наказаних медициною правил вельми важливий, і саме життя це щорік наочно доводить. За даними ВІЗ, щороку в світі реєструється більше 1000 випадків чуми, 100 000 випадків холери і набагато більше випадків тропічної малярії. Значна частина небезпечних інфекцій ввозиться з-за кордону.

Як свідчить міжнародна практика, подорожі за кордон стають справою усе більш ризикованим. По матеріалах лондонського друку, кожен п'ятий турист, що виїжджає з країн Європи за кордон, або

захворює, або опиняється в ситуації, з якої виходить не без збитку для свого здоров'я. Журналом «Холідей уик» був проведений опит 16 тис. чол., що зробили закордонні турпоїздки, і з'ясувалося, що туристів, що отримали під час поїздки які-небудь травми, стало в два рази більше, близько 15% туристів в процесі поїздки захворюють, причому найбільшу зону ризику складають тропічні країни, наприклад, 60% туристів під час відвідин Індії захворіли, і в першу чергу кишковими розладами.

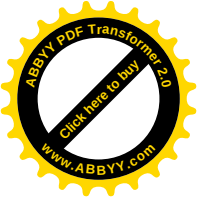
Підготовка туристів до подорожі і їх поведінка в ході поїздки повинно відповідати рекомендаціям Всесвітньої організації охорони (ВООЗ) здоров'я і СОТ. Десята асамблея СОТ вказала на необхідність добиватися усілякої підтримки заходів, що стосуються охорони здоров'я туристів, безпеки поїздок і санітарного контролю за харчовими продуктами. Учасники асамблеї призвали національні туристські адміністрації тісно співробітничати з органами охорони здоров'я своїх країн в справі надання туристської інформації медичного характеру всім зацікавленим особам і турфирмам. Для інформування туристів і захисту споживачів асамблея рекомендувала державним органам і оперативному сектору туризму уніфікувати свої правила з врахуванням документа «Медична інформація і формальності при міжнародних подорожах».

У свою чергу, турфирма зобов'язана проводити інструктаж туристів, що від'їжджають в ендемічні країни, по профілактиці карантинних і паразитарних захворювань з видачею індивідуальної Пам'ятки громадянам, що від'їжджають в країни, неблагополучні по особливо небезпечних інфекціях (чума, холера, жовта лихоманка, Віл-інфекція, малярія), завіренням підписом туроператора і друком фірми.

До особливий небезпечних карантинних захворювань в міжнародному масштабі відносяться: чума, віспа, холера, жовта лихоманка, Віл-інфекція і малярія.

Для того, щоб уникнути небезпечних інфекційних захворювань, в турпоїздках існують певні **медико-санітарні правила**:

- головне використовувати питну воду і напої гарантованої якості;

- використовувати в їжу лише продукти промислового виготовлення; забороняється споживати нетрадиційні блюда, включаючи гарячі бутерброди, набувати продуктів з лотків без сертифікаційних свідоцтв, а також з простроченим терміном придатності на упаковці, сирі овочі, фрукти або салати з них можна їсти лише після термічної обробки;

- проживати в засобах розміщення, забезпечених централізованим водопостачанням і каналізацією;

- ретельно мити овочі і фрукти водопровідною водою, а також руки перед їдою і користуватися лише індивідуальним посудом;

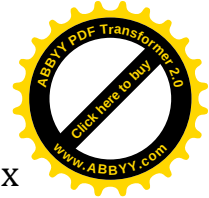
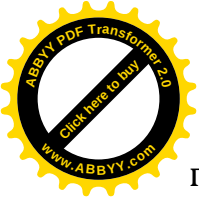
- при купанні у водоймах не допускати попадання води в порожнину рота, оптимальний варіант – купатися в басейнах, а не в морі або інших водоймищах (адже недаремно західні туристи при поїздках в екзотичні країни насамперед цікавляться – чи є в готелі басейн, навіть якщо готель розташований прямо на березі моря). Під час купання в морі слід бути дуже обережними.

При появі перших симптомів захворювання (як правило, це нудота, блювота, рідкий стілець, запаморочення і так далі) необхідно негайно звернутися до лікаря, обов'язково сказавши, що були в тропіках. Самолікування в подібних випадках лише посилює хворобу і може привести до найтяжчих наслідків.

Вважається, що в тропічних країнах від кишкових хвороб в якійсь мірі, як профілактичний засіб, допомагає джин. Як вважають, саме щоденна порція джина з лимоном рятувала солдатів англійських колоніальних військ від тропічних хвороб, включаючи малярію.

Окрім того слід пам'ятати, що в екзотичних країнах можна заразитися і не менш екзотичними захворюваннями типу лепри (прокази), стронгілодозом (глистове захворювання), філяр-атозой і іншими, повне перерахування яких значно зменшує бажання зробити турпоїздку в тропіки. Причому треба мати на увазі, що інкубаційний період в подібних захворювань від декількох тижнів до декількох місяців.

У тропічних країнах збудники цих хвороб підстерігають туристів скрізь. Личинки глистів прекрасно відчують себе у воді, на вологому ґрунті, рослинах і тваринах. По повітрю личинки переносять комарі,

гедзі і мошки. Навіть термічна обробка їжі, особливо з морських продуктів: риб, крабів, рак і водоростей, не знищує ці личинки. Вивід один – уникати прийому убогі у випадкових місцях, поза цивілізованим рестораном і готелем.

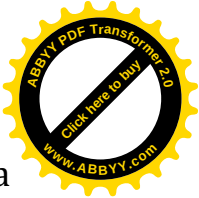
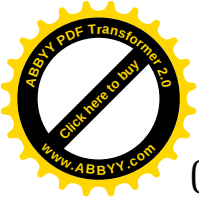
Слід звернути увагу на небезпеку цілорічних поїздок за кордон. Людина, що проживає в помірних і північніших широтах, з «пізніше за осінь або зима» на 1-2 тижні їде в «жарке літо», там за короткий час відбувається різка зміна клімату і інших життєво важливих умов, що може негативно відбитися на його здоров'ї. Тому туристам, особливо літнім людям, а також мандрівним з дітьми, в обов'язковому порядку слід проконсультуватися з лікарем.

Загальні рекомендації COT і ВООЗ по наданню медичній допомозі наступні:

- бажані угоди на двосторонній основі або багатобічні договори по медичному страхуванню і медичній допомозі туристам;
- надання невідкладній медичній допомозі всім туристам;
- при гострій формі хвороби або тим більше в разі смерті туриста негайно сповістити консульство і родичів (у поїздці в одного з членів тургрупи обов'язково мають бути їх адреси і телефони, більш того, це повинні неухильно дотримувати самі турфірми);
- здійснювати перевезення тіла або його поховання (за плату);
- швидка видача всіх потрібних в таких випадках документів.

4. Тероризм як загроза розвитку міжнародного туризму

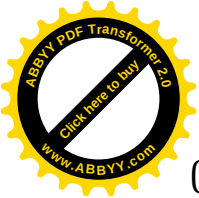
В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. загострилась проблема тероризму. **Тероризм** (від лат. terror страх, залякування) є насильницькими діями (переслідування, захоплення заручників, вбивства тощо), здійснюваними з метою залякування, підкорення політичних супротивників або конкурентів, нав'язування певних дій чи лінії поведінки. Терор може бути індивідуальний, груповий (наприклад, діяльність екстремістських політичних угруповань), державний (репресії тоталітарних чи диктаторських режимів), міжнародний

(спрямований на глав держав та урядів, дипломатичні представництва та міжнародні організації, терористичні акти з великою кількістю жертв). Міжнародний тероризм, як форма боротьби шляхом особистих або колективних дій, в якій знаходить прояв невдоволеність тими чи іншими подіями, особами, діями певних громадських чи політичних діячів, державною політикою окремих країн, спирається на організовані, часто міжнародні за характером діяльності, організації, які сповідують радикальні методи боротьби.

Загроза туристичним потокам з боку тероризму
безпосередньо пов'язана з політичною небезпекою. Наприкінці 80-х років прояви тероризму як соціального феномена, здавалось, почали зменшуватись. Однак події останнього часу вже у новому столітті свідчать про «нову хвилю» тероризму. Справа дійшла до того, що туристи стають цілеспрямованим об'єктом для терористів. Саме проти людини під час відпочинку спрямована значна частина терористичних актів у різних куточках світу. Організатори цих злочинів і не приховують, що в багатьох випадках таким чином намагаються загальмувати, а то й зупинити потоки туристів, які для окремих країн є відчутним джерелом надходження валюти. Мета – послабити уряди цих держав і змінити напрямок їх політичного розвитку. Туреччина, Єгипет, Ізраїль, Індонезія, Філіппіни, США, Іспанія, Росія, Франція, Велика Британія – далеко не повний перелік країн, які відчули на собі наслідки терористичних актів, а нині вони належать до терористично-потенційних, що утримує певну частину латентних туристів від подорожей як з них, так і до них.

Восени 2002 року іспанська ультрареволюційна організація басків ЕТА заявила, що проводити відпустки у Іспанії іноземним туристам небезпечно. Хоча терористичні акти здебільшого спрямовані на військові об'єкти, дипломатичні установи, економічні і торговельні представництва, нерідко терористи обирають більш доступні цілі – громадський транспорт, стадіони, готелі, місця скупчення людей навколо культурних та історичних пам'яток. Такі шокуючі події мали місце в Нью-Йорку 26 лютого 1996 року, де було поранено понад тисячу осіб, руйнування 7 серпня 1998 р. посольств США в Найробі

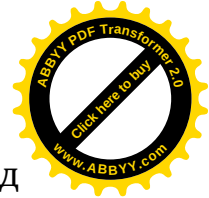
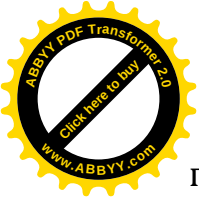
(Кенія) та Дар-ас-Саламі (Танзанія) внаслідок чого загинуло 250 чоловік, понад 5,5тисячі поранено, вбивство майже 200 міжнародних туристів на острові Балі в Індонезії влітку 2002 року.

Однак вищезгадані терористичні акції затьмарені жахливими, «апокаліптичними» нападами терористів 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку та Вашингтоні. Так у наслідок терористичних нападів на Нью-Йорк та Вашингтон 11 вересня 2001 року терористичний бізнес у Нью-Йорку зазнав збитків на 25 мільярдів, у Лас-Вегасі – на 36 мільярдів американських доларів.

Дедалі більше загроз містять у собі нові різновиди тероризму: «екотероризм», «кібертероризм» та інші. «Тероризм видозмінився, – говорить Бред Роберт з Інституту оборонного аналізу США. – Якщо раніше терористи, як правило, домагались політичних поступок, то тепер основним завданням багатьох екстремістських груп є масове ураження людей. А біологічна зброя-найбільш зручний засіб для цього». Ціна тероризму досить висока навіть у контексті міжнародного туристичного обміну. Він впливає на те, куди і в який спосіб люди подорожують, які місця ми відвідуємо та що робимо під час подорожі. У США на антитерористичні заходи у 2000 році було витрачено понад 10 млрд дол.

Міжнародний тероризм ставить під загрозу розвиток туризму, що змушує урядовців, менеджерів і маркетологів шукати вихід із загрозливої ситуації. Посилення заходів безпеки – логічний і традиційний крок. Поширенням явищем є рекламні акції, в яких проглядається спроба завуалювати існуючі потенційні проблеми чи намагання переорієнтуватися на новий споживчий ринок.

Яскравим прикладом залежності виробників туристичного продукту від негативних тенденцій розвитку суспільства у глобальному масштабі є підсумки фінансової діяльності за 2002 рік однієї з найбільших європейських туристичних компаній «Томас Кук». У порівнянні з попереднім роком, прибутки компанії зменшилися на 10%. На думку аналітиків, головними причинами такого різкого падіння є трагічні події 11 вересня 2001 року у США і потенційна загроза інших терористичних актів, а також спалахи атипової

пневмонії (SARS) в азійському регіоні, які відлякують людей від мандрівок і купівлі турів. Такий стан речей змусив керівництво компанії вдатися до безпрецедентних кроків, спрямованих на економію коштів. Одним із заходів став продаж 13 «Боїнгів», які обслуговували клієнтів компанії. Таким чином, події у США, Канаді та Східній і Південно-Східній Азії безпосередньо вплинули на ситуацію на туристичному ринку Європи.

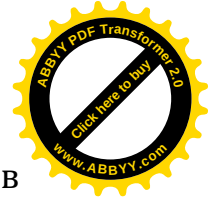
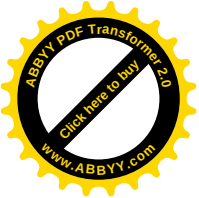
Загострення міжнародного тероризму ставить під загрозу саме існування сучасної цивілізації, тому міжнародним співтовариством прийняті численні багатосторонні конвенції та законодавчі акти з посилення боротьби з міжнародним тероризмом. Боротьба з тероризмом, який визнаний «загрозою №1» для сучасної цивілізації, визначена провідним завданням діяльності міжнародних та регіональних організацій, прогресивної світової громадськості, діяльності держав та урядів.

Тероризм здійснюється окремими особами, групами, що виражають інтереси певних політичних рухів, або представляють країну, де тероризм піднесений до рангу державної політики.

Існує три основних види тероризму: **політичний, релігійний та кримінальний.**

Найбільш поширеними у світі терористичними актами є:

- напади на державні або промислові об'єкти, які призводять до матеріальних збитків, а також є ефективним засобом залякування та демонстрації сили;
- захоплення державних установ або посольств (супроводжується захопленням заручників, що викликає серйозний громадський резонанс);
- захоплення літаків та інших транспортних засобів (політична мотивація – звільнення з тюрми товаришів по партії, кримінальна мотивація – вимога викупу);
- насильницькі дії проти особистості жертви (для залякування або в пропагандистських цілях);
- викрадення (з метою політичного шантажу для досягнення політичних поступок або звільнення в'язнів; форма самофінансування);

- політичні вбивства (це один з найбільш радикальних засобів ведення терористичної боротьби; вбивства, в розумінні терористів, повинні звільнити народ від тиранів);
- розповсюдження сибірської виразки, зараження населених пунктів віспою та бубонною чумою;
- вибухи або масові вбивства (розраховані на психологічний ефект, страх і невпевненість людей).

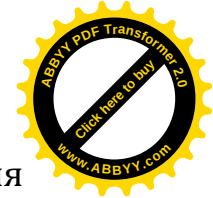
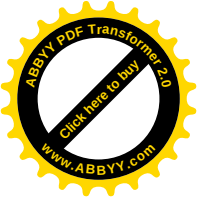
Антитуристичний тероризм, окрім політичного й економічного, носить яскраво виражене релігійне забарвлення. Виконавцями протиправних акцій досить часто стають мусульманські екстремісти, дії яких спрямовані проти туристів із християнських держав. Ісламський фундаменталізм усе відвертіше нагадує про себе світовій політичній арені, перетворюючись на небезпечну силу. Зважаючи на останні події в Росії, США та Європі, можна сказати, що мусульманський тероризм може набути глобальних розмірів і накрити хвилю терактів більшу частину планети.

Американський журнал Forbes склав список найбільш небезпечних для туристів країн світу. Поїздки туди рекомендуються або у супроводі професійних охоронців, або не рекомендуються взагалі, повідомляє NEWSru.com. Рейтинг спирається на дані, надані консультаційними агентствами з безпеки iJet Intelligent Risk Systems і Control Risks. Під час складання рейтингу агентство брало в розрахунок такі чинники, як рівень злочинності, послуги у сфері безпеки, громадські заворушення, тероризм, викрадання людей і геополітична стабільність в країні.

Десятка найнебезпечніших для туристів країн світу

1. **Сомалі**. Серед небезпек, що підстерігають мандрівників у цю країну, можна назвати озброєні зіткнення, викрадання з метою викупу, атаки піратів і міни (одним із різновидів тероризму є піратство).

2. **Ірак**. У цій країні вкрай високий ступінь загрози для безпеки і пересувань туриста, існує ризик терористичних актів. Найбільш небезпечні райони країни – Багдад, відрізок від Тікріта на півночі до Хілли на півдні і від Рамаді на заході до Мандалі на сході.

3. **Афганістан**, у якому також украй високий ступінь загрози для безпеки. Атаки терористів відбуваються як в Кабулі, так і в інших містах країни.

4. **Гаїті**. Тут існує украй високий ступінь загрози для пересувань в Порт-о-Прінс. Попри демократичні вибори парламенту і президента країни, що пройшли в лютому 2006 року, на Гаїті можна без проблем дістати вогнепальну зброю, процвітає корупція серед поліцейських, а система правосуддя неефективна.

5. **Пакистан**. Існує ризик терористичних актів, високий ступінь загрози для пересувань Карачею і Балухистаном. Варто відзначити, що в грудні 2007 року в країні було убито экс-прем'єра Беназір Бхутто.

6. **Судан**. Високий ступінь загрози для безпеки і пересувань південними районами Судану, котрі межують з Ефіопією і Ерітреєю.

7. **Демократична республіка Конго**. Украй високий ступінь загрози для безпеки і пересувань в районі Ітурі.

8. **Ліван**. Відрізняється високим ступенем загрози для безпеки туриста, в зв'язку з зміною політичного строю та громадянською війною.

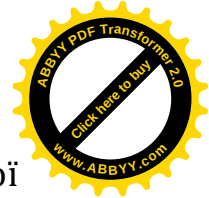
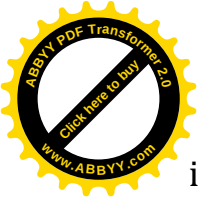
9. **Зімбабве**. У цій країні найбільша небезпека – терористичні акти, тому досить небезпечно пересуватися по країні.

10. **Палестина**. Залежно від регіону (найбільш небезпечним є сектор Гази) високий ступінь загрози для безпеки і пересувань туриста чергується з менш високим ступенем.

Якщо будуть знайдені методи боротьби з тероризмом, світ стане спокійнішим і безпечним. А поки він існує, необхідно знати, як треба поводитись, опинившись у становищі заручника.

Резюме (висновки):

1. Тісний зв'язок між світом і безпекою в Європі й у світі, між державною (національною) і міжнародною безпекою заснований на існуючому сучасному міжнародному праві принципі неподільності світу, суть якого полягає в тому, що акти агресії й інші порушення світу зачіпають права й інтереси усіх держав, усього міжнародного співтовариства. Участь України в діяльності ООН, її самостійна відмова від ядерної зброї, скорочення і перебудова Збройних Сил

істотно підвищило міжнародний авторитет України як миролюбної незалежної держави і підсилило її державну і міжнародну безпеку.

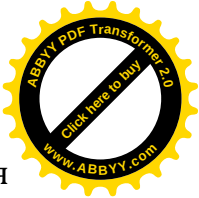
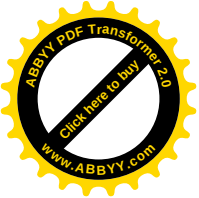
2. Міжнародний досвід відносно розробки заходів безпеки туризму досліджується і узагальнюється ВТО. Всесвітня туристська організація (ВТО) проводить міжнародні конференції і зустрічі, за результатами яких приймаються міжнародні правові документи: декларації, конвенції, кодекси, хартії і ін. Серед найбільш важливих документів: Хартія туризму, Глобальний етичний кодекс туризму.

3. Для того, щоб уникнути небезпечних інфекційних захворювань, в турпоїздках існують певні медико-санітарні правила: головне використовувати питну воду і напої гарантованої якості; використовувати в їжу лише продукти промислового виготовлення; забороняється споживати нетрадиційні блюда, включаючи гарячі бутерброди, набувати продуктів з лотків без сертифікаційних свідоцтв, а також з простроченим терміном придатності на упаковці, сирі овочі, фрукти або салати з них можна їсти лише після термічної обробки.

4. Тероризм (від лат. terror страх, залякування) є насильницькими діями (переслідування, захоплення заручників, вбивства тощо), здійснюваними з метою залякування, підкорення політичних супротивників або конкурентів, нав'язування певних дій чи лінії поведінки. Міжнародний тероризм ставить під загрозу розвиток туризму, що змушує урядовців, менеджерів і маркетологів шукати вихід із загрозливої ситуації.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.
3. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме / М. М. Маринин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.: ил.
4. Хартия туризма (1985 г.). // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. – К., 2002.

5. Гагская декларация по туризму. Гаага, 14 апреля 1989 г. // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. – К., 2002.

6. Глобальный этический кодекс туризма. Сантьяго (Чили), 1 октября 1999 г. // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. – К., 2002.

7. Смаль І. В. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів [Електронний ресурс] / І. В. Смаль. – Режим доступу :

http://tourlib.net/statti_ukr/smal2.htm

8. Цюпура М. В. Філософські аспекти проблеми безпеки і правового захисту особистості в туризмі [Електронний ресурс] / М. В. Цюпура. – Режим доступу :

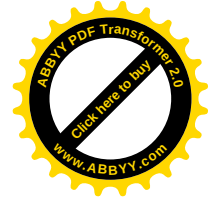
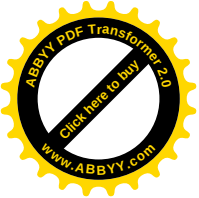
http://tourlib.net/books_ukr/filotur113.htm

9. Охріменко О. Туризм – тероризм: Неополітичні методи мінімізації збитків [Електронний ресурс] / О. Охріменко, КУТЕП // «Страхова справа» № 4(16)2004. – Режим доступу :

<http://forinsurer.com/public/05/03/14/1771>

10. Рейтинг країн в які краще не їздити від 24.01.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.newsru.ua/world/23jan2008/strana.html>

ЛЕКЦІЯ № 6

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Мета – ознайомлення з системою забезпечення безпеки життєдіяльності на підприємствах сфери туризму.

План:

1. Загальні вимоги до забезпечення безпеки туризму з боку туристичних організацій

2. Безпека життєдіяльності в закладах розміщення

3. Безпека життєдіяльності в закладах громадського харчування

Ключові поняття: фінансове забезпечення відповідальності, правила поведінки екскурсантів в автобусі, тактико-організаційні заходи забезпечення безпеки, санітарно-епідеміологічні вимоги до закладів громадського харчування.

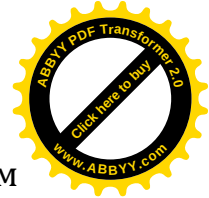
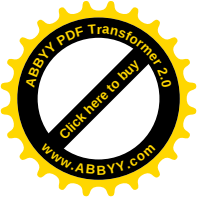
1. Загальні вимоги до забезпечення безпеки туризму з боку туристичних організацій

Забезпечення безпеки туристів

Туристичні послуги повинні враховувати інтереси туристів, бути безпечними для життя, здоров'я і відповідати вимогам нормативів.

Туроператор повинен мати ліцензію на здійснення туристичної діяльності і сертифікат відповідності туристичних послуг, що надаються, вимогам безпеки для життя, здоров'я туристів, збереження їх майна і охорони навколишнього середовища відповідно до чинного законодавства.

Формування туру здійснюють виходячи з кон'юнктури туристичного ринку або за конкретним замовленням туриста (або організації) з урахуванням специфіки внутрішнього, виїзного і в'їзного туризму на підставі договорів (контрактів) з туроператором по прийому туристів, що забезпечує надання всіх послуг, що входять у тур, або з організаціями та індивідуальними підприємцями, що надають окремі послуги.

У в'їзному туризмі формування туру здійснюють шляхом розробки програми туристичної подорожі за певним маршрутом, що включає надання комплексу послуг з укладенням договору із направляючою стороною – іноземною туристичною компанією.

У в'їзному і внутрішньому туризмі надання послуг на території України здійснюється на основі договорів з туроператорами і організаціями або індивідуальними підприємцями, що надають:

- послуги засобів розміщення;
- послуги харчування;
- послуги з перевезення пасажирів;
- екскурсійні послуги;
- послуги з організації спортивних, розважальних, пізнавальних, оздоровчих і інших заходів відповідно до програми перебування;
- комплекс вищеназваних послуг.

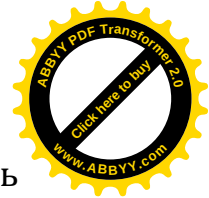
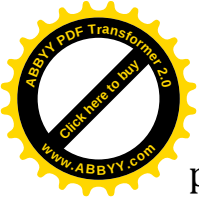
За послугами, що підлягають обов'язковій сертифікації, договори укладають з організаціями або індивідуальними підприємцями, що мають сертифікати відповідності вимогам безпеки. Слід також зазначити, що надання туристичних послуг (внутрішній і в'їзний туризм) повинне здійснюватися відповідно до законодавства з охорони довкілля.

Послуги з самодіяльного туризму повинні забезпечувати прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів як у звичайних, так і в надзвичайних ситуаціях і відповідати вимогам нормативів.

Туристичні маршрути повинні проходити в районах із сприятливими екологічними і санітарно-епідеміологічними умовами.

Засоби розміщення, транспортні засоби для перевезення туристів і екскурсантів, туристичне спорядження та інвентар, що надаються туристам, повинні відповідати вимогам безпеки, встановленим нормативними (правовими) актами країни (місця) тимчасового перебування туристів.

Кожне туристичне підприємство повинно мати розроблені і затверджені плани дій персоналу в надзвичайних ситуаціях (при стихійних лихах, пожежах тощо), що включають взаємодію з місцевими органами управління, які приймають участь у рятувальних

роботах. Керівник туристичного підприємства несе відповідальність за підготовку персоналу до дій в надзвичайних ситуаціях.

Вимоги до безпеки обслуговування для конкретних видів туристичних послуг встановлюються нормативною документацією на відповідні види послуг: державними стандартами, правилами, статутами, кодексами тощо.

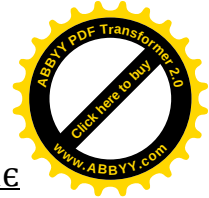
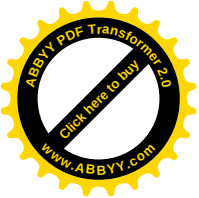
Туристичні підприємства зобов'язані ознайомити туристів з елементами ризику кожної конкретної туристичної послуги і заходами щодо його запобігання. Туристи повинні бути інформовані про те, як уникнути можливих травм і які екстрені заходи слід вжити у разі одержання травми. Інформація, необхідна для туристів з метою охорони їх життя і здоров'я, має надаватися завчасно, до початку відпочинку і в процесі обслуговування.

Інформація, що характеризує природні складнощі туристичної траси, необхідний рівень особистої фізичної підготовки туриста, особливості індивідуальної екіпіровки, повинна міститися в рекламно-інформаційних матеріалах і в тексті інформаційного листка до туристичної путівки.

З метою забезпечення прав і законних інтересів громадян – споживачів туристичних послуг туроператор і турагент зобов'язані здійснити **фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності** (гарантією банку або іншої кредитної установи) перед туристами. Туроператор і турагент для покриття своєї відповідальності за збитки туристу в разі виникнення обставин їх неплатоспроможності або в результаті порушення процесу про визнання їх банкрутом, які пов'язані з необхідністю покриття витрат туриста на його повернення до місця постійного мешкання (перебування, – лише туроператором), відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором, повинен надати підтвердження фінансового забезпечення своєї відповідальності перед туристом в установленому порядку.

Забезпечення безпеки екскурсантів

Організація, що надає екскурсійні послуги, повинна мати інструкції, що включають правила дій супроводжуючих і екскурсоводів у забезпеченні безпеки під час проведення екскурсій, і журнал проведення з ними інструктажу.

Під час проведення автобусних екскурсій організація, що надає екскурсійні послуги, повинна мати:

- інструкцію про обов'язки водія щодо забезпечення безпеки;
- правила поведінки екскурсантів в автобусі;
- договір з транспортним підприємством або індивідуальним підприємцем, що має сертифікат відповідності вимогам безпеки на послуги з перевезень пасажирів.

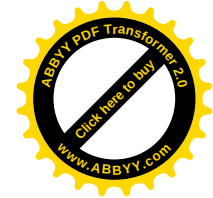
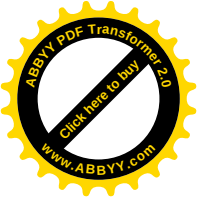
Необхідно передбачити надання туристам достатньої інформації про туристичну послугу – відповідно до вимог, встановлених діючою нормативною документацією (вимоги до змісту інформаційного листка до туристичної путівки, технологічної карти подорожі, технологічної карти екскурсії – про основні характеристики цих туристичних послуг, умови обслуговування), проведення для туристів необхідних інструктажів з безпеки.

2. Безпека життєдіяльності в засобах розміщення

Засіб розміщення туристів – це будь-який об'єкт, призначений для тимчасового мешкання туристів (готель, турбаза, майданчик для кемпінгу тощо). Послуги засобів розміщення – це діяльність по розміщенню туристів і наданню готельних та спеціалізованих (лікувально-оздоровчих, санаторних, спортивних, туристичних тощо) послуг.

Засоби розміщення повинні мати:

- освітлення в житлових і громадських приміщеннях – природне і штучне, в коридорах – цілодобово природне або штучне за нормативами БНіП;
- холодне і гаряче водопостачання і каналізацію згідно нормативів БНіП. У районах з перебоями у водопостачанні необхідно забезпечити мінімальний запас води не менш ніж на добу і підігрів води;
- опалювання, що підтримує температуру повітря в житлових приміщеннях не нижче 18,5°C;
- вентиляцію (природну або примусову), що забезпечує циркуляцію повітря і що виключає проникнення сторонніх запахів у житлові приміщення згідно нормативів БНіП;

- телефонний зв'язок;
- пасажирський ліфт (при необхідності) за нормативами БНІП.

Мінімальна площа житлової кімнати повинна бути не менше 9 м² згідно нормативів БНІП. У житловій кімнаті повинні бути:

- меблі (ліжко, тумбочка, стіл, стілець, шафа), інвентар (приліжковий килимок, дзеркало тощо) і постільне приладдя, відповідно до кількості проживаючих;
- щільні завіси або жалюзі, що забезпечують затемнення приміщення;
- мережа радіомовлення (підведення до всіх житлових кімнат);
- стельові (настінні) і приліжкові світильники, електророзетки із зазначенням напруги;
- замки в дверях з внутрішнім запобіжником.

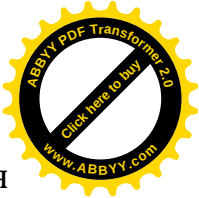
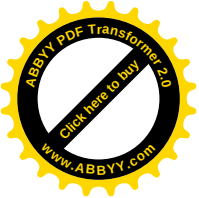
Санвузол в номері повинен бути обладнаний умивальником, унітазом, ванною або душем. За відсутності санвузла в номері засоби розміщення повинні мати санітарні об'єкти загального користування (з розрахунку один унітаз, один умивальник, один душ не більш ніж на 10 осіб, роздільні для чоловіків і жінок).

У колективних засобах розміщення мають бути передбачені пристрої для зручного доступу інвалідів: похилі пандуси біля входних дверей для проїзду інвалідної коляски, ліфти, спеціально обладнані номери і туалети (з урахуванням місцевих умов).

Обслуговуючий персонал, що надає послуги у засобах розміщення, повинен мати кваліфікацію, що відповідає виконуваній роботі. Обслуговуючий персонал засобів розміщення повинен бути підготовлений до дій в надзвичайних обставинах. Відповідальність за підготовку персоналу несе керівник засобу розміщення.

Персонал при настанні надзвичайної чи небезпечної ситуації повинен:

- сповістити кожного постояльця, заглянувши у кожний номер (якщо немає загальної системи сповіщення постояльців про небезпеку) і спрямувати просування постояльців у напрямках, вказаних в планах евакуації;
- допомогти евакуюватися тим, хто не може це зробити самостійно;

– якщо немає прямої загрози життю, повинен дочекатися евакуації всіх постояльців і перевірити чи немає ще когось на поверсі, за який відповідає працівник.

Обслуговуючий персонал повинен проходити медичний огляд відповідно до вимог санітарно-епідеміологічних служб.

До мінімального асортименту послуг засобів розміщення має входити медична допомога (виклик швидкої допомоги, користування аптечкою), надання туристичної інформації.

Послуги готелів повинні відповідати вимогам нормативів та Правил надання готельних послуг в Україні.

У засобах розміщення будь-якого виду повинні бути забезпечені безпека життя і здоров'я туристів, збереження їх майна.

Засоби розміщення повинні відповідати вимогам пожежної безпеки за нормативами ППБ та мати сертифікат пожежної безпеки. Засоби розміщення повинні бути обладнані системами протипожежного захисту, сповіщення або засобами захисту від пожежі відповідно до ППБ01.

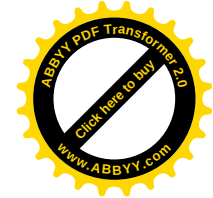
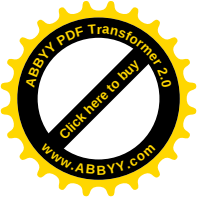
У будівлі повинні бути передбачені аварійні виходи, сходи, добре помітні інформаційні показники для забезпечення вільної орієнтації як у звичайній, так і в надзвичайній ситуаціях.

У засобах розміщення повинні бути вивішені в доступному для огляду місці плани дій персоналу і туристів у надзвичайних ситуаціях (стихійних лихах, пожежах тощо), що включають взаємодію з місцевими органами управління, які беруть участь у рятувальних роботах. Зокрема на кожному поверсі повинні бути вивішені плани евакуації із засобів розміщення.

Все санітарно-технічне, технологічне та інше устаткування, прилади, меблі та інвентар повинні відповідати вимогам нормативних документів і експлуатуватися з дотриманням їхніх вимог.

У засобах розміщення повинні дотримуватися санітарно – гігієнічні і протиепідемічні правила і норми в частині:

- утримання санітарно-технічного устаткування та інвентарю, видалення відходів, захисту від комах і гризунів;
- стану території, місць загального користування, приміщень будівлі, пляжів і різних споруд для туристів;

– обробки білизни (прання, прасування, зберігання тощо).

Організації та індивідуальні підприємці, що надають у засобах розміщення послуги харчування, хімчистки, перукарні та інші послуги, повинні мати сертифікати відповідності.

Питна вода повинна бути безпечна в епідеміологічному відношенні, нешкідлива за хімічним складом і відповідати нормативам ГОСТ. За відсутності гарантії хорошої якості питної води повинні бути обладнані спеціальні установки для обробки води.

Використовувані препарати для дезінфекції, дезінсекції, дезодорації, миючі засоби, що увійшли до переліку товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, повинні мати сертифікат відповідності і застосовуватися відповідно до нормативних вимог.

Вимоги щодо охорони навколишнього середовища засобів розміщення

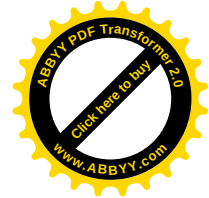
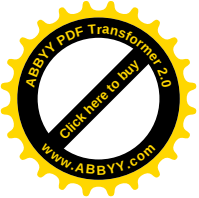
Засоби розміщення повинні розташовуватися в сприятливих екологічних умовах, а також функціонувати відповідно до вимог з охорони навколишнього середовища (з утримання території, технічного стану і утримання приміщень, вентиляції, водопостачання, каналізації).

У засобах розміщення передбачається система санітарного очищення і прибирання території (раціональний збір, швидке видалення, надійне знешкодження, доцільна утилізація побутових відходів) згідно санітарних норм. Організація раціональної системи збирання, тимчасового зберігання, регулярного вивезення твердих і рідких побутових відходів і прибирання території повинна відповідати вимогам санітарних норм.

При функціонуванні засобів розміщення і наданні ними послуг не повинні здійснюватися шкідливі дії на навколишнє середовище.

Засоби розміщення повинні мати **екологічний паспорт або висновок природоохоронних служб**, що підтверджують відсутність шкідливих дій на навколишнє середовище.

Поняття безпеки містить у собі не лише захист від кримінальних зазіхань, але ще в більшому ступені забезпечення захисту від пожеж, вибухів та інших надзвичайних подій.

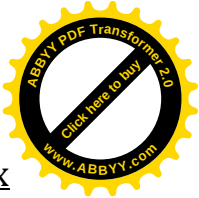
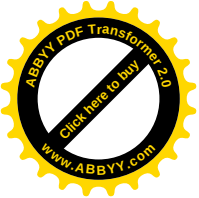
Тактико-організаційні заходи забезпечення безпеки

Необхідно особливо відзначити, що велику (можливо, головну) небезпеку для засобів розміщення представляє можливість пожежі, випадкового або навмисного підпалу, що також вимагає розробки і впровадження адекватних організаційно-технічних заходів протидії і є однією з найважливіших складових комплексної системи безпеки. Перехід до нової, сучасної концепції безпеки, що передбачає застосування складної спеціальної техніки, вимагає перегляду тактичних аспектів у роботі різних служб засобів розміщення.

Необхідно реалізувати наступні організаційні заходи: розробити детальні інструкції дій у всіх можливих позаштатних ситуаціях і довести їх до кожного співробітника; скласти короткі, барвисті, високоінформативні та інтуїтивно зрозумілі інструкції з користування апаратурою безпеки для гостей, які повинні містити короткі правила поведінки в екстремальній ситуації; регулярно проводити заняття з підвищення кваліфікації персоналу служби безпеки, фізичної та бойової підготовки; провести навчання всього персоналу засобу розміщення правилам користування апаратурою комплексу безпеки; організувати для персоналу періодичну (не менш одного разу в рік) перевірку знань в області безпеки, проводити додаткове навчання за умови зміни кадрів і модернізації комплексу; організувати нечисленну, але професійну інженерну службу (у рамках штату служби безпеки), до обов'язків якої має ввійти проведення технічного обслуговування комплексу автоматизації засобу розміщення, проведення навчання і консультування співробітників інших служб засобу розміщення тощо.

Працівники служби безпеки засобів розміщення мають постійно вивчати досвід експлуатації інших засобів розміщення і роботи їх служб безпеки, дані статистики правопорушень, мати консультаційну взаємодію з фахівцями державних служб охорони порядку, пожежної безпеки, силових відомств.

Сьогодні засоби розміщення з метою забезпечення безпеки оснащені системами електронних карткових замків, сейфами, системами охоронної сигналізації та відеоспостереження.

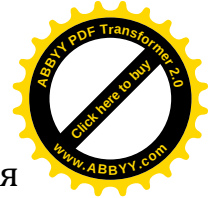
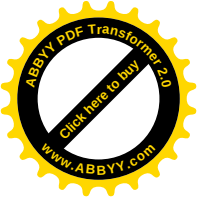

Заходи безпеки, що розробляються та впроваджуються в засобах розміщення, мають бути спрямовані на виконання таких завдань:

- забезпечення охорони і безпеки постояльців та їхнього особистого майна під час перебування в засобі розміщення;
- захист майна засобу розміщення від ворожих дій (крадіжок, актів вандалізму тощо);
- забезпечення захисту засобу розміщення (самого будинку і всього, що в ньому знаходиться) від терористичних актів (нападів, саботажу тощо);
- підтримання громадського порядку і забезпечення належної поведінки у всіх громадських місцях засобів розміщення;
- забезпечення постояльцям спокою і конфіденційності під час їх перебування в засобі розміщення;
- забезпечення можливості негайного та ефективного реагування у випадку будь-якої події, що вимагає втручання персоналу засобу розміщення або представників сторонніх відомств (наприклад, міліції, швидкої допомоги тощо);
- гарантування належної поведінки, а також сумлінності і чесності всього персоналу засобу розміщення;
- гарантування можливості надання засобом розміщення спеціальних послуг із забезпечення підвищеної безпеки високопоставлених осіб, до охорони яких висуваються особливі вимоги.

Застосування цих заходів безпеки не лише убезпечить клієнта під час його перебування в засобі розміщення, але і відгородить співробітників від необґрунтованих звинувачень. А це, поряд з іншими аспектами, підвищить репутацію засобу розміщення і, як наслідок, збільшить його заповнюваність.

Першорядним у забезпеченні безпеки клієнта під час перебування його в засобі розміщення є обмеження і контроль доступу в номер. Вхідні двері всіх гостьових номерів мають обладнуватися доводчиками дверей, що монтуються зсередини, внутрішніми додатковими неключовими запорами, односторонніми ширококутовим вічками, що монтуються на висоті 1,5 м від підлоги.

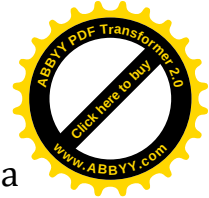
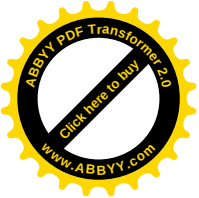

Пожежні виходи на всіх поверхах мають обладнуватися доводчиками і запірними пристроями, що забезпечують вільний вихід і вхід з використанням механічних ключів або карт-ключів.

Для забезпечення комфортного перебування клієнтів у засобі розміщення варто використовувати малі сейфи в номерах і/або централізоване сховище цінностей (депозитні скриньки). Кожен номер має обладнуватися міні-сейфом, що управляється (закривається і відкривається) персональним кодом клієнта. Розмір сейфа визначається типом номера, однак, варто надавати перевагу сейфам, що дозволяють зберігати в них переносний комп'ютер. Для надання уповноваженими особами допомоги клієнтам у відкриванні сейфів в екстрених випадках має бути передбачений майстер-пристрій, що управляється спеціальним кодом, який встановлюється охороною засобу розміщення. Дуже корисна наявність у сейфах енергонезалежної пам'яті подій, що знімає всі претензії і питання постояльців щодо несанкціонованого відкриття сейфів службовцями засобу розміщення.

Централізоване сховище цінностей клієнтів (депозитні скриньки) розташовується поблизу стійки реєстрації. Клієнти можуть орендувати скриньку (або сейфи) у такому сховищі для зберігання особливо важливих і коштовних великогабаритних речей, як, наприклад, вогнепальна зброя, шуби, цінні папери тощо.

Кожен осередок сховища повинен відкриватися двома ключами – майстер-ключем, що зберігається в обслуговуючого персоналу й особистим ключем, що передається клієнтові. Централізоване сховище цінностей клієнтів обслуговує персонал служби прийому. Приміщення сховища повинне мати: капітальні стіни; двері з металу (або міцного дерева), допускається встановлення звичайних дверей і внутрішніх ґрат; механізм для автоматичного замикання дверей, що не дозволяє помилково залишити двері відкритими; контроль доступу (двері відкриваються за допомогою особистої кодової картки або особистого коду) з можливістю передачі таємного сигналу небезпеки в тих випадках, коли двері відкриваються під примусом; систему охоронної сигналізації. Вхід у сховище повинен проглядатися засобами відеоспостереження з записом зображення на відеомагнітофон.

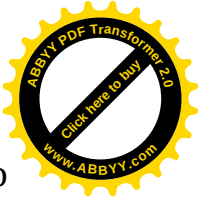
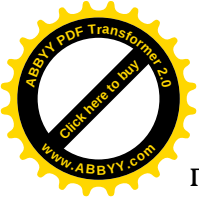
Централізована система охоронної сигналізації об'єкта розміщення є засобом забезпечення безпеки зон його життєзабезпечення, запобігання неконтрольованому проникненню всередину будівлі та окремих кімнат. Система охоронної сигналізації повинна бути обладнана пристроями звукової і візуальної сигналізації (зумер, сирена, строб-сигналізатори), що привертають увагу персоналу до сигналу тривоги.

Забезпеченням охоронними оповісниками на відкриття підлягають:

- всі аварійні виходи в засобі розміщення;
- усі зовнішні двері, що звичайно закриті;
- двері службових приміщень з обладнанням, що зазвичай працює без обслуговуючого персоналу (дизельна, трансформаторна, котельня, АТС тощо);
- двері ряду критичних приміщень засобу розміщення, захист яких має забезпечуватися в той час, коли вони активно не використовуються (комори спиртних напоїв, кімнат з електронним обладнанням (телецентр, сервер тощо), кабінети керівництва, бухгалтерія (каса).

Скрізь, де це можливо, магнітоконтатні оповісники відкриття мають бути потайними або врізаними. У тих місцях, де потрібні особливі запобіжні заходи через те, що там знаходяться предмети, що представляють інтерес для зловмисників, необхідно встановлювати об'ємні оповісники руху (стійка адміністратора; каса прийому грошей у зоні реєстрації; каса засобу розміщення; інші приміщення, де може накопичуватися готівка; офіс керівництва).

Необхідно передбачити централізовану систему відеоспостереження. Вона повинна забезпечувати можливість спостереження в реальному масштабі часу і запис того, що відбувається для подальшого вивчення. У ліфтових холах, на сходових клітках і на житлових поверхах відеокамери варто розміщувати таким чином, щоб двері номерів не потрапляли в поле зору камер. Необхідно забезпечити запис усіх відеокамер на відеоманітофон. Головні монітори спостереження, комутаційне обладнання і записуючі

пристрої слід встановлювати в приміщенні служби безпеки або чергового адміністратора.

Необхідно передбачити і робоче місце для перегляду і документування відеоінформації. У сучасних засобах розміщення з великою кількістю співробітників доцільно обладнати спеціальний службовий вхід, а також передбачити автоматизовану систему контролю доступу та обліку робочого часу на службовому вході персоналу. В якості перепусток (службового посвідчення) для системи контролю доступу та обліку робочого часу можна використовувати картки з нанесенням на них текстової, графічної і фотоінформації.

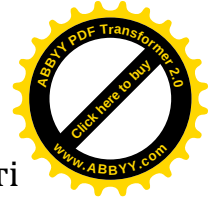
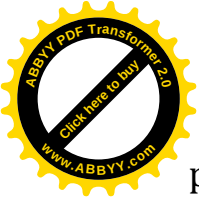
3. Безпека життєдіяльності в закладах громадського харчування

У процесі обслуговування туристів ресторанне господарство відіграє особливо важливу роль і має специфічні риси, що дозволяє вважати його складовою частиною індустрії туризму.

Організовані відпочиваючі, як відомо, сплачують гроші за харчування заздалегідь, коли купують путівку. Однак, витрати організованих відпочиваючих не вичерпуються придбанням путівки. Вони додатково купують фрукти, морозиво, напої тощо. Задоволенню цих потреб значною мірою сприяє розгалуженість мережі закладів громадського харчування, рівень та якість обслуговування у них.

На відміну від організованих відпочиваючих, туристи-індивідуали мають потребу не лише в основних послугах закладів громадського харчування, але й у додаткових, тобто відпуску обідів, вечерь додому, а також туристичних наборах цих страв у спеціальній упаковці, придатній для споживання на лоні природи та в автомобілі, купівлі напівфабрикатів максимального ступеню готовності тощо.

До основних типів закладів громадського харчування відносять: ресторани (це заклади громадського харчування, в яких поєднується організація харчування з організацією відпочинку), кафе, бари. Однією з форм закладів громадського харчування, що сприяє кращому пізнанню традицій і культури країни перебування, є етнографічні

ресторани та кафе, тобто такі, де національні особливості проявляються в інтер'єрі, одязі офіціантів, репертуарі оркестру і, саме головне, в асортименті страв і напоїв. Такі заклади, як правило, відвідує більшість туристів.

Основна діяльність закладів громадського харчування полягає у виробництві, реалізації та організації споживання кулінарної продукції у формі сніданків, обідів і вечерь. Проте діяльність цих закладів не обмежується основними функціями. Вони виробляють різноманітні напівфабрикати, кулінарні, кондитерські вироби, відпускають сніданки, обіди, вечері додому.

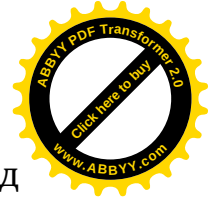
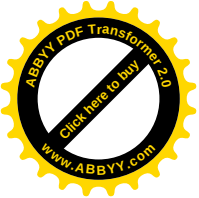
Санітарно-епідеміологічні вимоги до закладів громадського харчування

Вимоги до розташування. Розташування закладів громадського харчування, надання земельних ділянок, затвердження проектної документації на будівництво і реконструкцію, введення в експлуатацію допускається лише за наявності санітарно-епідеміологічного висновку про їх відповідність санітарним правилам і нормам.

Заклади громадського харчування можуть розміщуватися як в окремій будівлі, так і в прибудованому вбудовано-прибудованому до житлових і громадських будівель, в нежитлових поверхах житлових будівель (окрім гуртожитків), в громадських будівлях. При цьому не повинні погіршуватися умови мешкання, відпочинку, лікування, праці людей. Виробничі цехи закладів громадського харчування не рекомендується розташовувати в підвальних і напівпідвальних приміщеннях.

Заклади, розташовані в житлових будівлях, повинні мати входи і евакуаційні виходи, ізольовані від житлової частини будівлі. Прийом продовольчої сировини і харчових продуктів з боку двору житлового будинку, де розташовані вікна і входи в квартири, не допускається. Завантаження слід виконувати з торців житлових будівель, що не мають вікон, з підземних тунелів з боку магістралей за наявності спеціальних завантажувальних приміщень.

У виробничих і складських приміщеннях не повинні знаходитися сторонні особи.

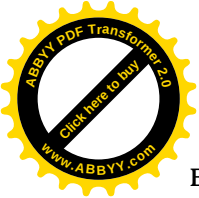

Для збору сміття і харчових відходів на території слід передбачити роздільні контейнери з кришками. Майданчик сміттєзбірників повинен розташовуватися на відстані не менше 25 м від житлових будинків, майданчиків для ігор і відпочинку.

Вимоги до водопостачання. Заклади, незалежно від форм власності, потужності, місця розташування, повинні обладнуватися системами внутрішнього водопроводу і каналізації. Водопостачання закладів має здійснюватися шляхом приєднання до централізованої системи водопроводу, при його відсутності має обладнуватися внутрішній водопровід з водозабором з артезіанської свердловини або колодязів. Органи держсанепідслужби мають видати санітарно-епідеміологічний висновок на джерела водопостачання. Якість води в системах водопостачання має відповідати гігієнічним вимогам. Всі виробничі цехи повинні обладнуватися раковинами з підведенням гарячої і холодної води (підводиться до мийних ванн і раковин, до технологічного устаткування (при необхідності)). Температура гарячої води в точці розбору має бути не нижче 65°C. Забороняється використовувати гарячу воду з системи водяного опалювання для технологічних, господарчо-побутових цілей.

Вимоги до умов роботи у виробничих приміщеннях. Умови праці працівників закладів харчування повинні відповідати вимогам діючих нормативних документів в області гігієни праці. Санітарно-побутове забезпечення працюючих здійснюється відповідно до діючих санітарних правил, будівельних норм для адміністративних і побутових будівель.

У всіх закладах створюються необхідні умови для дотримання правил особистої гігієни персоналу (наявність мила, рушників, туалетного паперу тощо). Виробничі, санітарно-побутові та допоміжні приміщення мають обладнуватися припливно-витяжною механічною **вентиляцією**. У приміщеннях обробки кондитерських виробів припливна система вентиляції виконується з проти пиловим і бактерицидним фільтром. Побутові приміщення (туалети, перед душові, кімнати гігієни жінок) повинні обладнуватися автономними системами витяжної вентиляції. У системах механічної припливної

вентиляції рекомендується передбачати очищення зовнішнього повітря і його підігрів у холодний період року.

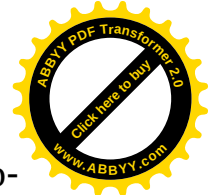
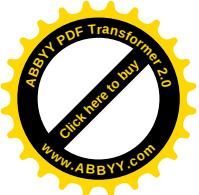
В закладах громадського харчування повинен забезпечуватися **волого-тепловий баланс** приміщень. Для запобігання несприятливому впливу теплового випромінювання на організм кухарів та кондитерів необхідно: максимально заповнювати посудом робочу поверхню плит; своєчасно вимикати секції електроплит або перемикати на меншу потужність; на робочих місцях біля печей, плит, жарових шаф тощо застосовувати повітряні душі; регламентувати внутрішньо змінні режими праці і відпочинку працюючих.

Для запобігання утворенню і потраплянню в повітря виробничих приміщень **шкідливих речовин** необхідно: суворо дотримуватись технологічних процесів приготування страв; при експлуатації газових плит забезпечувати повне згорання палива; операції, пов'язані з просіюванням муки та інших сипких продуктів проводити на робочому місці, обладнаному місцевою витяжною вентиляцією; всі роботи проводити тільки при включеній припливно-витяжній або місцевій вентиляції.

У приміщеннях закладу максимально має використовуватися природне **освітлення**. У цеху для приготування холодних страв і закусок, кондитерських цехах повинна передбачатися північно-західна орієнтація, а також застосування пристроїв, що відбивають теплове випромінювання. Для освітлення виробничих приміщень і складів застосовуються світильники у вологопилезахисному виконанні. Світильники не повинні розміщуватись над плитами, технологічним устаткуванням, столами обробки. Освітлювальні прилади мають утримуватися в чистоті.

Допустимі рівні **шуму і вібрації** на робочих місцях повинні відповідати гігієнічним вимогам.

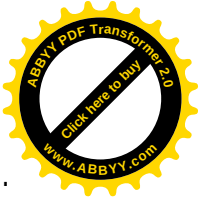
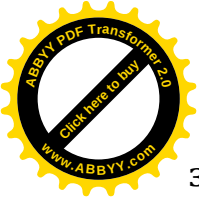
Всі трудомісткі операції, пов'язані з підняттям і переміщенням вантажів, повинні бути механізовані. Вагітних жінок, що працюють біля плит, слід переводити, згідно висновку лікаря, на роботу, яка не пов'язана з інтенсивною тепловою дією і перенесенням вантажів вручну.

Вимоги до влаштування та утримання приміщень. Об'ємно-планувальні і конструкторські рішення приміщень повинні передбачати послідовність технологічних процесів. Технологічне устаткування розміщується так, щоб забезпечувати вільний доступ до нього з дотриманням правил техніки безпеки. При роботі організацій швидкого обслуговування з напівфабрикатами високого ступеня готовності допускається однозальне планування з відокремленням робочих зон. Стіни виробничих приміщень повинні оброблятися облицювальною плиткою або іншими матеріалами, що витримують вологе прибирання і дезинфекцію. Підлоги мають бути з ударостійких матеріалів, що виключають ковзання і мають ухили до зливних трапів. Фарбування стель і стін виробничих і допоміжних приміщень кондитерських цехів проводиться не рідше одного разу на рік.

У виробничих цехах не допускається зберігати предмети, що б'ються, дзеркала, кімнатні рослини. Всі приміщення організацій необхідно утримувати в чистоті. У виробничих цехах щодня повинне проводитися вологе прибирання із застосуванням миючих і дезинфікуючих засобів, дозволених органами держсанепідслужби. Після кожного відвідувача обов'язково має проводитися прибирання обіднього столу. Не рідше одного разу на місяць необхідно проводити генеральне прибирання і дезинфекцію. Для прибирання виробничих, складських, допоміжних приміщень, а також туалетів має бути виділено окремий інвентар, яким має зберігатися в спеціальних максимально наближених до місць прибирання місцях.

Вимоги до устаткування, інвентаря, посуду і тари. Заклади громадського харчування повинні забезпечуватися достатньою кількістю необхідного устаткування. Технологічне устаткування, інвентар, посуд, тара повинні виготовлятися з матеріалів, дозволених органами держсанепідслужби. Під час роботи технологічного устаткування (виробничі столи) виключається можливість контакту сирих і готових до вживання продуктів. Санітарна обробка устаткування має проводитися за необхідністю його забруднення і після закінчення роботи. З метою попередження інфекційних захворювань обробний інвентар (ножі, дошки тощо) повинен

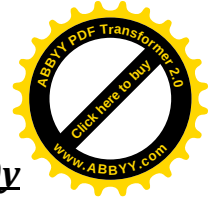
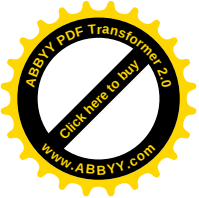

закріплюватися за кожним цехом і мати спеціальне маркування. Інвентар підлягає санітарній обробці після кожної технологічної операції. Заклади рекомендується оснащувати сучасними посудомийними машинами із стерилізуючим ефектом. Для приготування і зберігання готової їжі рекомендується використовувати посуд з неіржавіючої сталі. Деформований посуд не можна використовувати.

Вимоги до роздачі страв і відпуску напівфабрикатів та кулінарних виробів. Оцінка якості полу фабрикатів і кулінарних виробів повинна проводитися щодня. При цьому має вказуватися час виготовлення продукту, його найменування, включаючи оцінку ступеня готовності, час дозволу на роздачу (реалізацію) продукції, ПІБ виробника, ПІБ того, хто проводив органолептичну оцінку. Гарячі страви (супи, соуси, напої) під час роздачі повинні мати температуру не нижче 75°C, другі страви і гарніри – не нижче 65°C, холодні супи, напої – не вище 14°C. Готові перші та другі страви можуть знаходитися на гарячій плиті не більше 2–3 годин з моменту виготовлення. Салати, вінегрети, продукти, гастрономія, інші холодні страви і напої виставляються в порційному вигляді в охолоджувальний прилавок-вітрину і реалізується протягом однієї години. Залишати на наступний день їжу забороняється. У виняткових випадках, з обов'язковою відміткою, їжу, що залишилася, необхідно піддати повторній тепловій обробці з дегустацією і реалізувати протягом однієї години.

Роздатковий інвентар повинен бути чистим, в достатній кількості для кожного виду готової продукції. Продукція, що реалізується поза закладом громадського харчування через торгову мережу, повинна мати санітарно-епідеміологічний висновок органів держсанепідслужби.

Заходи щодо боротьби з комахами і гризунами. Не допускається наявність комах і гризунів. Для боротьби з ними використовуються сучасні та ефективні засоби, дозволені для цих цілей органами держсанепідслужби. Не рекомендується застосовувати для боротьби з мухами засоби типу липких стрічок і поверхонь. Заходи щодо дезинсекції і дератизації проводяться регулярно.

Санітарні вимоги до особистої гігієни персоналу закладу громадського харчування. Особи, що поступають на роботу до закладу громадського харчування, проходять попередні під час вступу і періодичні медичні огляди, професійну гігієнічну підготовку і атестацію. На кожного працівника заводиться особиста медична книжка.

Працівники закладу громадського харчування зобов'язані дотримуватися наступних правил особистої гігієни:

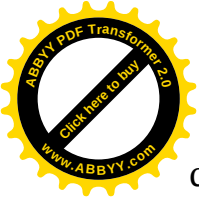
- залишати верхній одяг, взуття, головний убір, особисті речі у вбиральні;
- перед початком роботи ретельно мити руки з милом, надягати чистий санітарний одяг, підбирати волосся під ковпак або косинку, сіточку;
- змінювати санітарний одяг за умов забруднення;
- при відвідуванні туалету знімати санітарний одяг, а після відвідування – ретельно мити руки;
- при появі ознак простудного захворювання або кишкової дисфункції, а також нагноєнь, порізів, опіків повідомляти адміністрації і звертатися до медичної установи для лікування;
- при готуванні страв знімати ювелірні прикраси, коротко стригти нігті, не покривати їх лаком;
- не палити і не приймати їжу на робочому місці.

У кожному закладі громадського харчування слід мати аптечку з набором медикаментів для надання першої медичної допомоги.

Резюме (висновки):

1. Туристичні послуги повинні враховувати інтереси туристів, бути безпечними для життя, здоров'я і відповідати вимогам нормативів. Туроператор і турагент повинні мати ліцензію на здійснення туристичної діяльності і сертифікат відповідності туристичних послуг, що надаються, вимогам безпеки для життя, здоров'я туристів, збереження їх майна і охорони навколишнього середовища відповідно до чинного законодавства.

2. Засіб розміщення туристів – це будь-який об'єкт, призначений для тимчасового мешкання туристів (готель, турбаза, майданчик для кемпінгу тощо). Персонал при настанні надзвичайної чи небезпечної

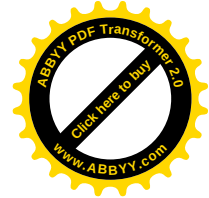
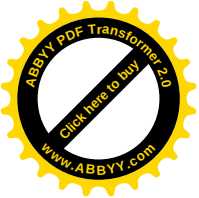

ситуації повинен: сповістити кожного постояльца, заглянувши у кожний номер (якщо немає загальної системи сповіщення постояльців про небезпеку) і спрямувати просування постояльців у напрямках, вказаних в планах евакуації; допомогти евакуюватися тим, хто не може це зробити самостійно; якщо немає прямої загрози життю, повинен дочекатися евакуації всіх постояльців і перевірити чи немає ще когось на поверсі, за який відповідає працівник.

3. Санітарно-епідеміологічні вимоги до закладів громадського харчування. Вимоги до розташування. Розташування закладів громадського харчування, надання земельних ділянок, затвердження проектної документації на будівництво і реконструкцію, введення в експлуатацію допускається лише за наявності санітарно-епідеміологічного висновку про їх відповідність санітарним правилам і нормам. Заклади громадського харчування можуть розміщуватися як в окремій будівлі, так і в прибудованому вбудовано-прибудованому до житлових і громадських будівель, в нежитлових поверхах житлових будівель (окрім гуртожитків), в громадських будівлях.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Лук'яненко В. А. Охорона праці в туризмі: Конспект лекцій. – К., 2007. – 230 с.
4. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / упоряд. Малюга Л. та ін.; за заг. ред. Федорченка В.; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.
5. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» від 21.11.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=229-15>
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Туризм» № 1282-IV від 18.11.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1?OpenAgent&id=T031282

ЛЕКЦІЯ № 7

БЕЗПЕКА ТУРИСТІВ НА ТРАНСПОРТІ

Мета – ознайомлення з системою забезпечення безпеки туристів на транспорті.

План:

1. Безпека туристів на автотранспорті
2. Безпека туристів на залізничному транспорті
3. Безпека туристів на повітряному транспорті
4. Безпека туристів на водному транспорті

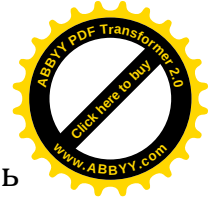
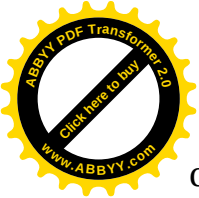
Ключові поняття: автотранспорт, водій, залізничний транспорт, морський транспорт, рятувальний жилет.

Вступ

Нині неможливо уявити собі розвиток туристичної галузі без існування розвиненої транспортної мережі, оскільки туризм тісно пов'язаний з подоланням простору. Транспортне обслуговування є важливою складовою туристичного продукту. Воно включає доставку до місця призначення та назад, послуги трансферу, надання транспортних засобів для виконання програм обслуговування. Турист зацікавлений в найкоротший термін прибути до місця або в країну призначення і здійснити подорож даним туристичним центром або регіоном за мінімальний час.

Правильність вибору виду транспорту для перевезення багато в чому визначає ефективність подорожі і досягнення мети. Вибір транспортних засобів для туристичних подорожей визначається: рейтингом їх популярності; ступенем розвитку транспортної системи; видом подорожі; довжиною маршруту; добробутом населення; тарифами; туристично-рекреаційними ресурсами; національними традиціями; демографічною структурою населення; іншими факторами. Одним з яких є надійність і безпека транспортних засобів.

За умови належного виконання обов'язків і власниками транспортних засобів, і туристичними підприємствами безпека на маршрутах багато в чому залежить від поведінки туристів у подорожі,

оскільки нехтування правилами безпеки, легковажність можуть призвести до нещасних випадків, травмування тощо. Ось чому для підвищення безпеки туристів необхідно не тільки покращувати надійність транспортних засобів, організовувати належним чином транспортний маршрут, а й довести до відома туристів основні правила поведінки та користування транспортними засобами під час подорожі.

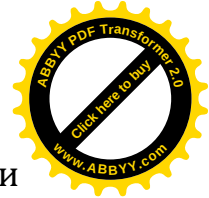
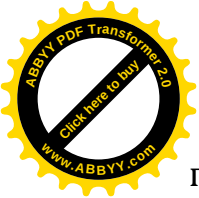
1. Безпека туристів на автотранспорті

Заходи щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів на автомобільному транспорті включають низку вимог безпеки руху до:

- водія, що перевозить туристів, і туриста-водія, який подорожує на своєму автомобілі або користується системою прокату автотранспорту;
- туриста-пішохода, що здійснює прогулянки туристичним центром;
- перевізника (транспортувальника) – власника транспортного засобу;
- туриста-пасажира, що знаходиться у салоні автомобільного транспорту.

Вимоги до водія автотранспорту. Сьогодні автомобільні дороги – обличчя будь-якої розвиненої країни, важливий елемент економіки країни. Всі дороги в туристичних центрах і містах оснащені розвинутою системою дорожніх знаків і інформаційних покажчиків, що полегшують рух по автомагістралях. Дорожні знаки та вказівки стандартизовані національними і міжнародними правилами дорожнього руху за розмірами, формою та символікою. У туристичних центрах і розвинених країнах на трасах звичайно застосовуються міжнародні дорожні знаки і написи. Проте слід враховувати, що при значній спільності національних систем дорожнього руху дорожні знаки мають відмінності, які турист повинен знати і дотримувати. Якщо місцева (державна) мова має шрифт, істотно відмінний від латиниці, то всі написи дублюються на місцевій мові і в латиниці.

В розвинених країнах будуються швидкісні дороги, уздовж яких є численні станції обслуговування автомашин і мотелі, магазини і

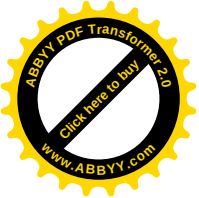
пункти харчування, спеціальні майданчики для відпочинку. Дороги обладнані телефонним зв'язком для оперативного виклику служби правопорядку або ремонтної служби. На автострадах заборонена зупинка і стоянка транспорту, за винятком вимушеної. Для планованої зупинки передбачаються спеціальні (іноді платні) стоянки, обладнані туалетами, пунктами харчування тощо. На великих автострадах організовується дорожня служба допомоги автомобілістам. В кожній країні існує спеціальна служба дорожньої автоінспекції (ДАІ), яка стежить за дотриманням правил дорожнього руху, дотриманням ліміту швидкості, а для вантажівок і автобусів – ліміту безперервної їзди одного водія, а також виїжджає на місце ДТП.

Травматизм при дорожньо-транспортних пригодах (ДТП) – одне з найбільш частих лих людства. Досвід всіх країн показує, що найкращим заходом захисту від ДТП є дотримання правил безпечного руху. Для тих, хто виявився свідком або учасником ДТП є декілька обов'язкових правил:

- за будь-яких обставин не залишати потерпілого без допомоги (залишення в небезпеці – злочин, який карається кримінально);
- негайно повідомити по подію в ДАІ (це необов'язково, якщо в ДТП немає жертв, а у водіїв немає претензій один до одного);
- зберегти всі сліди події;
- свідок наїзду або аварії, при якій водій сховався, повинен запам'ятати і тут же записати номер, марку, колір і будь-які прикмети машини і водія, і надавши допомогу потерпілим, передати відомості в ДАІ.

Закон України «Про дорожній рух» визначає права, обов'язки і відповідальність учасників дорожнього руху (суб'єктів).

Учасники дорожнього руху мають право на: безпечні умови дорожнього руху, на відшкодування збитків, завданих внаслідок невідповідності стану автодоріг, вулиць, залізничних переїздів вимогам безпеки руху; вивчення норм і правил дорожнього руху; отримання від гідрометеорологічних, дорожніх, комунальних та інших організацій, а також органів Державтоінспекції всієї необхідної для безпечного пересування інформації.

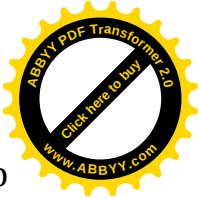
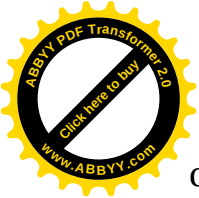
Учасники дорожнього руху зобов'язані: знати і неухильно дотримувати вимог правил дорожнього руху, створювати безпечні умови для дорожнього руху; виконувати розпорядження органів державного нагляду та контролю щодо дотримання законодавства про дорожній рух.

Обов'язки водія транспортного засобу

Водій повинен: не допускати випадків керування транспортним засобом (ТЗ) у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, у хворобливому, втомленому стані, під впливом лікарських препаратів, не передавати керування транспортним засобом особі, що перебуває у такому ж стані; перевірити перед виїздом технічний стан ТЗ та стежити за ним у дорозі; своєчасно подавати ТЗ на державний технічний огляд; під час руху на автомобілі бути пристебнутим ремнями безпеки, а на мотоциклі – в застебнутому мотошоломі; надавати переважне право для проїзду ТЗам із включеними синіми або червоними маячками та спеціальними звуковими сигналами; надавати переважне право руху пішоходу, який знаходиться на пішохідній доріжці (зебрі).

Транспортний засіб повинен супроводжуватися документами такими як, технічний паспорт (водійські права) або інший документ, що засвідчує приналежність ТЗ і права власності. Такі документи видаються офіційними органами і є необхідним документом для пред'явлення на кордоні при в'їзді до іншої країни або на вимогу органів правопорядку. У деяких країнах можуть бути необхідні міжнародні транспортні документи. До складу обов'язкових документів в багатьох країнах входить страховий поліс. Страхуванню підлягає ТЗ, водій, пасажир і їх багаж, відповідальність за позовом третіх осіб. Під час поїздки до іншої країни автотуристу доцільно запитися нотаріально завіреними перекладами своїх транспортних документів на місцеву мову.

Вимоги до туриста-пішохода. Дорожні знаки і покажчики відносяться до всіх учасників дорожнього руху, у тому числі і пішоходів. Туристів, що прибувають до інших країн, слід ознайомити з системою і правилами дорожнього руху. Цей захід входить

обов'язковим елементом в обсяг інструктажу туристів перед поїздкою і в її процесі. Для туристів практично у всіх програмах турів передбачається вільний час – пішохідні прогулянки туристичним центром або використання місцевого транспорту. Достатнє знання правил дорожнього руху і їх дотримання – необхідна і важлива умова забезпечення безпеки туристів.

Права і обов'язки пішохода

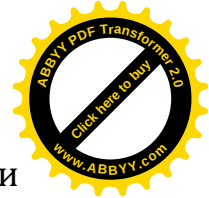
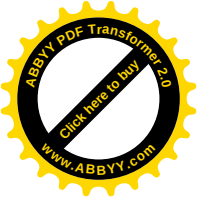
Пішохід має право: на пріоритетне перетинання проїзної частини по позначених пішохідних переходах; вимагати від державних і місцевих органів влади створення необхідних умов для зберігання безпеки руху.

Пішохід зобов'язаний: рухатися по тротуарах, а якщо тротуару немає, йти лицем до рухомого транспорту – тоді не тільки водій побачить пішохода, а й пішохід – водія; керуватися сигналами регулювальника та світлофору в місцях, де дорожній рух регулюється; не зупинятися на проїзній частині; не виходити на проїзну частину із-за нерухомого ТЗ, що обмежує видимість.

Вимоги до перевізника (транспортувальника). Основним обов'язком транспортувальника є виконання умов транспортування. Автобус повинен бути поданий під посадку пасажирів точно в указаний час і в належному стані, що відповідає договору. Якщо транспортування не відбулося з незалежних від перевізника причин, то він зобов'язаний по можливості оперативно сповістити пасажирів або туристичну фірму, сплатити вартість документально підтверджених витрат пасажирів на поїздку до початкового пункту автобусної поїздки або туру. Транспортувальник несе відповідальність за збиток, пов'язаний із смертю, тілесними ушкодженнями пасажирів, а також повною або частковою втратою багажу і його пошкодженням в результаті події, що пов'язана з перевезенням. Транспортувальник звільняється від цієї відповідальності, якщо збиток виник з вини пасажирів або причиною події сталися обставини, яких перевізник не міг уникнути.

Права та обов'язки пасажирів

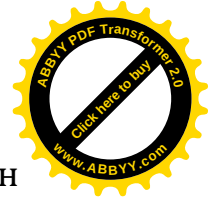
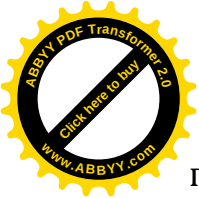
Пасажир має право на: безпечне перевезення себе і багажу; відшкодування заподіяних збитків; своєчасну і точну інформацію про умови і порядок руху.

Певних вимог обов'язково повинні дотримуватись туристи чи екскурсанти. Тому вони під час здійснення транспортної подорожі чи екскурсії **пасажери зобов'язані**:

1. Вчасно прибувати на місце початку подорожі чи екскурсії;
2. Здійснювати посадку в транспортний засіб лише із спеціального майданчика, а в разі його відсутності – з тротуару чи узбіччя;
3. Здійснювати посадку і висадку лише після повного припинення руху ТЗ;
4. Виконувати вимоги водія та керівника групи (екскурсовода, гίδα-перекладача), пов'язані з організацією обслуговування на маршруті, а саме:
 - під час руху на автомобілі бути пристебнутим ременями безпеки, а на мотоциклі – в застебнутому мотошоломі;
 - не ходити по салону транспортного засобу під час руху;
 - не курити та не вживати спиртні напої;
 - не відволікати водія під час руху своїми діями чи розмовами;
 - не викидати через вікна різні предмети (залишки їжі, сміття тощо);
 - не провозити в салоні вогнеонебезпечні, отруйливі, вибухонебезпечні, їдкі речовини та зброю;
 - підтримувати в салоні чистоту та порядок, берегти обладнання транспортного засобу;
 - дотримуватись тиші під час подачі екскурсійних матеріалів і шляхової інформації;
 - інформувати водія через керівника туристичної групи щодо поміченої технічної несправності транспортного засобу;
 - не приводити в дію механізм для відкривання дверей автобусу (крім необхідності запобігання нещасних випадків);
 - не використовувати салон автобуса для ночівлі;
 - не вимагати зупинки або зміни маршруту автобуса, що не передбачені паспортом і схемою туристично-екскурсійного маршруту, за виключенням випадків, які пов'язані зі станом здоров'я туристів.

За пошкодження внутрішнього обладнання та стекол автобусів, викидання сміття та інших предметів з вікон і дверей автобусів,

паління в автобусах, перевезення в автобусах небезпечних речовин або предметів винні притягуються до адміністративної відповідальності згідно чинного законодавства.

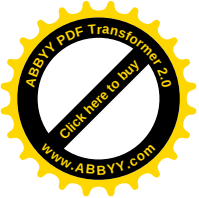
Автобусні тури є відносно молодим видом туризму. Початок його розвитку можна віднести до 70-х рр. XX ст. Нині автобусні подорожі – це один з самих дешевих видів туризму в Європі.

Використання автобусів для екскурсій пов'язане з необхідністю узгодження маршрутів із службою дорожнього руху, оскільки зазвичай в місцях туристичного інтересу заборонена стоянка автотранспорту, а для екскурсійних автобусів робиться виключення. Слід погоджувати порядок виходу/входу туристів з/в автобус, оскільки саме в цей момент найбільш часто трапляються випадки травм і наїздів на них інших ТЗ.

У всіх туристичних автобусах число пасажирів регламентоване, пасажир не може стояти, він обов'язково повинен займати окреме крісло, місця мають бути пронумеровані. Організатори, що допустили перебір пасажирів, зобов'язані вирішити питання заміною автобуса на машину більшої місткості або узяти для цих туристів таксі. З іншого боку в поїзді автобусом є свої незручності: не всі люди переносять закачування, а сидіння в кріслі тривалий час – стомлює. Пасажирам під час тривалих переїздів рекомендується звільнитися від черевиків і надіти м'які тапочки. Раз на три-чотири години доцільно робити зупинки на 10-20 хвилин, які краще всього планувати з екскурсіями, перервами для організованого харчування. Якщо програмою туру передбачена ночівля в салоні автобуса (у кріслі, то рекомендується) туристам узяти з собою невелику подушку під голову і легкий плед або ковдру. Щоб тіло не німіло варто виконувати спеціальні комплекси вправ для розминки.

Їзда на автобусах автострадами містить у собі певну небезпеку. Досить часто трапляються тяжкі автомобільні аварії. На сьогодні автомобільний транспорт залишається найбільш аварійним порівняно з іншими засобами пересування і транспортування.

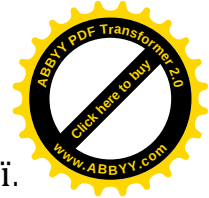
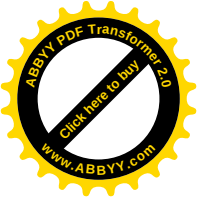
Технічний стан транспорту. Технічний стан автобусів чітко регламентується нормами, інструкціями і правилами, в тому числі міжнародними, якщо здійснюються міжнародні транспортування.

Відповідно до вимог «Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту» (затверджені постановою КМУ 18.02.1997 р. № 176) власники транспортних засобів повинні надати замовникам транспорт, який відповідає вимогам безпеки, охорони праці та екології, державним стандартам, має відповідний сертифікат, є в належному технічному і санітарному стані та укомплектований відповідно до вимог чинних Правил дорожнього руху. Перевізник (власник транспорту) та водій повинні мати знання щодо організації транспортних послуг в обсязі, визначеному Мінтрансом. Обов'язковою умовою є наявність у водія подорожнього листа з відміткою особи, що відповідає за технічний стан та відміткою щодо проходження водієм передрейсового медичного огляду.

Особливі вимоги висуваються до міцності скла автобусу, наявності аварійних люків для екстреного аварійного виходу пасажирів. У автобусах на доступних місцях повинні бути попереджувальні написи і спеціальний молоток для розбивання скла під час аварії для забезпечення виходу пасажирів. Водій повинен бути відгороджений від пасажирського салону перегородкою. Кожний автобус має бути оснащений аптечкою, вогнегасником. Водій і супроводжуючий повинні мати стільникові телефони. У салоні система опалювання і кондиціювання повітря повинна стійко підтримувати мікроклімат в межах 22-24° С. Корпус салону автобуса повинен бути забезпечений шумозахистом, особливо в ділянці розташування двигуна. Згідно з нормами, під час заправки паливом на автозаправній станції туристи повинні вийти з автобуса.

Автобуси забезпечуються тахографами, на яких відображається швидкісний режим і час руху. Через встановлений проміжок часу водії зобов'язані відпочивати. Поліція перевіряє прилади і штрафує порушників правил руху, якщо таке з'ясовується. Спеціальні автобуси, що слідуєть на далекі відстані, повинні бути обладнані гардеробом для верхнього одягу, туалетом, смітєвими бачками, кухнею з холодильником, кріслами, що розкладаються в спальні місця, іноді – спеціальним спальним місцем для водія. Проте практика показує, що краще ночувати в придорожніх мотелях або міських готелях.

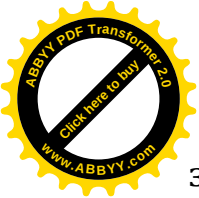
На дальніх рейсах автобус зазвичай обслуговують два водії. Супроводжуючий регулярно по телефону сповіщає фірму про хід руху і колізії, пов'язані з поломками машини або надзвичайними обставинами. За традицією водій повинен мати належну кількість грошей для можливого ремонту. Під час перевезення організованих груп туристів у водія повинен бути поіменний список туристів. Обслуговуючи туристичні групи, водій автобуса не має права підсадки пасажирів або сторонніх осіб по ходу руху туристичного маршруту. У разі недотримання правил транспортування і створення небезпеки для інших пасажирів даний пасажир може бути знятий з рейсу і висаджений на найближчій зупинці без права вимоги повернення йому оплати.

Часто пасажирів автобусів стають об'єктами для терористів і грабіжників, оскільки вони зазвичай везуть з собою гроші і речі. У деяких країнах і туристичних центрах, наприклад в Ізраїлі, Бразилії та ряді інших, практикується обов'язків супровід туристичних автобусів озброєної охорони.

2. Безпека туристів на залізничному транспорті

Залізничний транспорт – це вид транспорту, найбільш пристосований до масових перевезень, функціонує вдень і вночі незалежно від пори року і атмосферних умов, а також у порівнянні з іншими видами транспорту меншою мірою впливає на навколишнє середовище та має меншу енергоємність перевізної роботи. Залізничі мають високу провізну здатність. На залізницях порівняно невелика собівартість перевезень і висока швидкість доставки вантажів.

Загальні правила перевезення пасажирів у міжнародному сполученні, в тому числі й залізницею, регламентуються міжурядовими угодами в рамках «Міжнародної конвенції з контракту на подорож», прийнятої 22 жовтня 1970 р., «Конвенції й Статусу про свободу транзиту», прийнятої 20 квітня 1921 р. Перевезення туристів на території СНД регулюється міжурядовими угодами, а також актом «Про основні принципи співробітництва держав – учасниць СНД у галузі туризму», прийнятим 29 жовтня 1994 р. Здійснення спеціалізованих

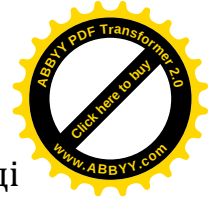
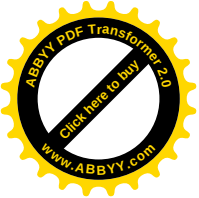
залізничних подорожей та перевезень туристів на залізничному транспорті у внутрішньому сполученні регулюється Статутом залізниць України (Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.98), «Порядком обслуговування громадян залізничним транспортом», «Правилами перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» (затверджені Наказом Міністерства транспорту України № 297 від 28.07.98).

При проектуванні вокзалів особлива увага приділяється зручним *шляхам проходження пасажирів* до пересадки на інші види транспорту (приміські лінії, автобуси, трамваї, метро). Якщо до відправлення потяга зазвичай пасажирів прибувають розподілено в часі, то після прибуття потяга на перон виходить велика кількість пасажирів, проходження яких має бути швидким і зручним, безпечним без перетину і стрічного руху потоків. Біля залізничних вокзалів звичайно влаштовується автобусний термінал міського і місцевого сполучення. Якщо обслуговуються довгі поїзди, то влаштовуються переходи і тунелі, що дозволяють пасажирам оперативно вийти на привокзальну площу.

У будівлі вокзалів або суміжних приміщеннях розташовують туалети, магазини, пункти швидкого харчування, бари, ресторани, квиткові каси, інформаційні і сервісні служби, бізнес-центри, пункти обміну валюти, пункти медичної допомоги, служби інформації і охорони.

На всіх станціях є **пункти надання першої медичної допомоги**. На вокзалах у великих туристичних центрах і вузлових станціях організовується серйозна медична служба, включаючи спеціальні служби санітарного і ветеринарного контролю.

Кожен вокзал обладнується **інформаційними засобами**, які вказують розташування платформ, прибуття і відправлення потягів, розташування вагонів у потягах, шляхи проходження пасажирів по станції, розташування технічних сервісних служб. У вагонах під час руху здійснюється оперативна радіоінформація про планові і непланові зупинки, про зміну в графіку руху, наступні зупинки, послуги. Вагони забезпечуються різними правилами використання технічних засобів, правилами користування приладами, аварійними показниками, стоп-сигналами, виклику бортпровідника.

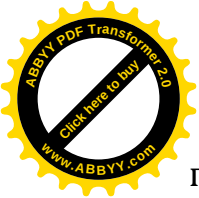
Пасажир. що купив квиток на поїзд у будь-якому виді залізничного транспорту, згідно діючих інструкцій і міжнародних угод **є застрахованим централізовано.** Вартість квитка включає спеціальний страховий збір, який обов'язків для всіх пасажирів, окрім пасажирів потягів приміського сполучення.

Туристичні групи на залізничних ділянках зазвичай **супроводжує досвідчений працівник туристичної фірми,** обізнаний зі всіма проблемами, які можуть виникнути у туристів, і способом їх вирішення. Працівник туристичної фірми, супроводжуючий туристів на етапі трансферу до місця призначення, дів повідає також за багаж. У потягах міжнародного класу, фірмових потягах, спеціальних туристичних потягах підвищеної комфортності є система обслуговування пасажирів, що враховує особливі вимоги пасажирів, наприклад вегетаріанська або кошерна їжа, інвалідна коляска, підвісне ліжко для немовляти тощо. А в Європі розроблено нові типи вагонів з поліпшеною шумоізоляцією і амортизаторами, кондиціонуванням.

Небезпека пожеж на залізничному транспорті викликає необхідність розробки ефективних заходів щодо попередження пожеж у вантажних і пасажирських вагонах, а також на локомотивах. У рухомому складі на станціях формування потягів необхідно перевірити справність опалювальних пристроїв, освітлювальних приладів і електропроводки, а в дорозі стежити за дотриманням пасажирами правил пожежної безпеки.

Забезпечити безпеку туристів на залізничному транспорті можна тільки за умови суворого дотримання кожним з них правил, що встановлені на залізничних шляхах. Тому турист повинен бути проінструктований про особливості залізничних перевезень, дотримання туристами правил проїзду в залізничних потягах і особисту безпеку на шляхах просування, особливо в пунктах стояння потягів.

1. Найбільшою загрозою для життя та здоров'я туристів на залізниці є **«прогулянка по залізничних шляхах».** Вихід до міста, прохід до поїздів, перехід з однієї платформи до іншої повинен здійснюватися через тунель або міст. Не дозволяється ходити вздовж залізниць або переходити через колії у недозволених місцях. Очікуючи

поїзд, не можна знаходитись біля краю платформи. При посадці у поїзд та виході з нього не потрібно штовхатися біля вагонів або притулятися до них. Входити у вагон потрібно не пізніше, ніж за 2-3 хв. до відправлення поїзда та тільки з боку пасажирської платформи. Не можна сідати у вагони та виходити з них під час руху поїзда.

2. При посадці у вагон заборонено ставити у тамбурі речі, їх потрібно відразу занести у вагон. Розміщувати ручну поклажу у вагоні потрібно таким чином, щоб вона не заважала іншим пасажирам.

3. Під час зупинки поїзда не можна далеко відходити від нього, бо у випадку запізнення поїзда тривалість зупинки може бути скорочена. Крім того, шлях повернення може бути відрізаним іншим потягом або маневровим составом. Небезпечно бігти за вагоном потягу, що відходить, це може привести до падіння під колеса поїзда.

4. При вході у вагон і при виході з нього необхідно триматись за поручні. Якщо поїзд стоїть на станції нетривалий час, то сідати можна в будь-який вагон з тим, щоб потім перейти, дотримуючись застережних заходів, у свій вагон.

5. Під час руху забороняється:

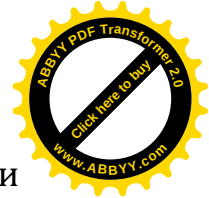
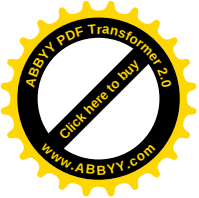
- викидати з вікон вагонів сміття, пляшки тощо;
- самовільно, без потреби, зупиняти потяг стоп-краном.

За такі порушення як посадка та висадка під час руху поїзда, самовільне без потреби зупинення потягу, пошкодження пристойів сигналізації та зв'язку, викидання сміття та інших предметів з вікон і дверей вагонів поїздів, прохід по залізничних коліях у невстановлених місцях, порушення встановлених правил пожежної безпеки винні притягуються до адміністративної відповідальності.

6. Також туристам потрібно з метою запобігання інфекційних захворювань дотримуватись обережності під час придбання в дорозі їжі з рук.

7. Паління пасажирам дозволяється тільки в неробочому тамбурі.

8. При виникненні аварійної ситуації необхідно вийти з вагону, взявши з собою тільки саме необхідне, допомогти людям з дітьми, пасажирам похилого віку та інвалідам.

9. У пасажирських і приміських поїздах забороняється провозити легкозаймисті, вогненебезпечні, вибухові, отруйливі, самозаймисті речовини, вогнепальну та інші види зброї.

10. У разі виникнення пожежі в пасажирському вагоні необхідно терміново зупинити поїзд стоп-краном і почати гасіння пожежі тільки під керівництвом провідника.

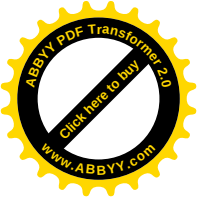
При здійсненні подорожі в **електропоїздах приміського сполучення** туристи повинні знати та дотримуватись додаткових правил безпеки:

- входити та виходити з вагону необхідно звичайно у зв'язку з тим, що вагони електропоїздів обладнані автоматичними дверима;
- забороняється входити та виходити з вагону після сповіщення по радіо про зачинення дверей;
- забороняється перешкоджати закриттю дверей, тримати їх відкритими під час руху;
- вікна в електропоїздах можна відкривати тільки з однієї правої по ходу руху поїзду сторони та зі згодою пасажирів, що сидять позаду;
- в електропоїздах приміського сполучення палити забороняється і в тамбурі, і в салонах.

Метро – різновид міського рейкового транспорту сьогодні є невід'ємною транспортною системою більшості великих міст світу. У сучасних умовах метро є комбінацією з підземних і наземних трас, а також трас на спеціальних шляхопроводах, піднятих над землею. Туристи часто використовують метро як зручний засіб для індивідуального ознайомлення з туристичними центрами у вільний час.

Загальні правила безпеки в метро:

- ніколи не слід стояти біля краю платформи. Чекаючи потяга, слід стояти біля стінки (біля колони) станції, або всередині станції до моменту відкриття дверей потяга. Інакше є ризик потрапити під колеса потяга, що наближається унаслідок тисняви або навмисних дій;
- підходити до дверей вагону слід тільки після зупинки потяга і виходу пасажирів. Якщо у вагоні багато людей, доцільно пропустити один-два потяги, щоб не буди здавленим натовпом;

- якщо потяга довго немає, або в метро тиснява, доцільно скористатися іншими лініями метро або іншим транспортом;

- побачивши людину, що впала на рейки, слід негайно послати двох-трьох людей, що знаходяться поряд, повідомити про це черговому по станції. Одну людину слід поставити на краю платформи біля виходу з тунелю, щоб вона подавала сигнал зупинки машиністу потяга, розмахуючи вгору-вниз будь-якою яскравою тканиною. Якщо людина в змозі сама вибратися назовні, допоможіть їй, стежачи, щоб вона не торкнулась контактної шини біля краю платформи;

- якщо людина не може швидко вибратися назовні при наближенні потяга, необхідно крикнути їй, щоб вона або бігла вперед до кінця станції, або лягла між рейками і не вставала до відходу потяга;

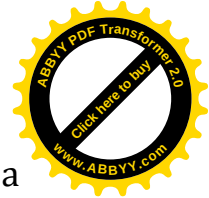
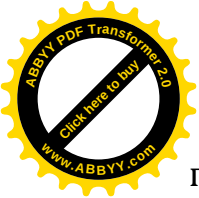
- під час посадки у потяг слід віддавати перевагу центральним вагонам, які у разі аварії страждають менше, ніж головні і хвостові.

- у вагонах метро досить часто знаходять саморобні вибухові пристрої. У зв'язку з цим необхідно звертати увагу на залишені у вагонах метро сумки, портфелі, пластикові пакети.

При виявленні безхазяйних предметів необхідно повідомити машиністу потяга або працівникам метрополітену. Але якщо вибух все таки відбувся і потяг зупинився в тунелі, не треба прагнути вибратися з вагону. У тунелі проходять десятки електричних кабелів, вони можуть бути пошкоджені в результаті вибуху. Але двері, можливо, краще відкрити. Якщо вагон сильно задимлений, варто закрити органи дихання хусткою і лягти на підлогу, як відомо, дим накопичується вгорі. Металевий корпус вагону може бути під напругою, тому не слід його торкатися. Краще – спокійно чекати прибуття рятувальників. Паніка і безглузді дії – основні небезпеки в такій ситуації.

3. Безпека туристів на повітряному транспорті

Цивільна авіація – це сукупність повітряних суден аеродромів і аеропортів та інших об'єктів цієї сфери, що використовуються для виконання повітряних транспортувань і авіаційних робіт в громадських цілях, зокрема для транспортування пасажирів, їх багажу і вантажів. У це поняття потрапляє спортивна авіація і авіація,

призначена для особистих цілей, для рятувальних, санітарних та інших робіт. Серед інших виділяється мала авіація – переважно невеликі повітряні судна, легкі літаки, вертольоти, планери. Найчастіше мала авіація використовується в приватних цілях, для спортивних заходів, стрибків з парашутом, навчання.

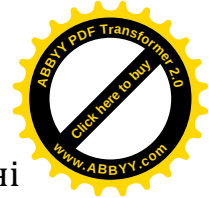
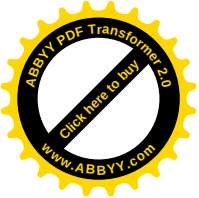
В авіації необхідно дотримуватися **міжнародних норм регулювання польотів**, тобто, міжнародних принципів організації повітряних пасажирських польотів, включаючи свободу польоту над територією або акваторією, що знаходиться під юрисдикцією інших країн. Ці принципи одержали найменування «Свободи повітроплавання».

Для цілей туризму і мандрівок використовуються: повітряні кулі, дирижаблі, дельтаплани, вертольоти, літаки всіх видів, що призначені для пасажирських перевезень. Повітряне транспортування пасажирів і їх багажу повітряними судами здійснюється у відповідності з правилами повітряного транспортування (національних і міжнародних) і договором транспортування.

Загалом повітряне перевезення вважається безпечнішим за всі інші види транспортування. Аварії і катастрофи в повітрі трапляються, але значно рідше, ніж з іншими транспортними засобами. Але наслідки екстремальних інцидентів у польоті можуть бути катастрофічними, оскільки при падінні літака навіть з невеликої висоти шансів на виживання людей, що знаходяться на борту, практично немає.

Повітряна куля. У зв'язку з активним розвитком повітроплавання на повітряних кулях розроблені міжнародні і національні правила, встановлені категорії повітряних куль за їх розмірами і конструкцією. Тривалість польоту на кулі звичайно складає від однієї години до трьох (не більше дванадцяти). Повітряні кулі прямують за течією повітряних потоків і слабо управляються. Вони можуть бути віднесені потоками в повітряний простір над водною поверхнею, в повітряний простір інших держав. Тому перед подорожжю турист має проходити інструктаж з правил безпеки, а в кулі завжди бути пристебнутим пасками безпеки.

Літак. Проблема безпеки повітряних польотів є надзвичайно актуальною і їй всі без винятку авіаперевізники приділяють велику увагу. Виділяють два аспекти безпеки польоту:

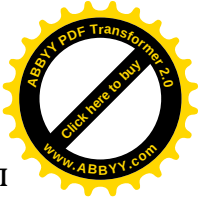
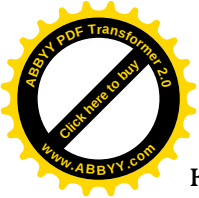

1. **Належний технічний стан повітряного судна.** Повітряні судна різних авіакомпаній приймає і обслуговує **аеропорт**, де здійснюється технічне забезпечення, постачання і обслуговування повітряних суден, включаючи технічну профілактику і ремонт. Наземні служби здійснюють контроль, регулювання і супровід польотів у повітряному просторі.

2. **Гарантування безпеки польотів** досягається підготовкою супроводу (льотного складу та бортпровідників), підготовкою і організацією польотів.

Супровід. Пасажирський літак обслуговує льотний склад і бортпровідники авіакомпаній. Персонал, який обслуговує туристів на борту авіалайнера – це стюардеси і стюарди. На борту аеробусів іноді одночасно працює до 20 чоловік і більше персоналу. Іноді у складі супроводу слідує співробітники служби безпеки. В обов'язок борт персоналу з питань безпеки входить: забезпечення інформацією, зокрема ознайомлення з правилами користування рятувальними засобами і кисневими пристроями, перевірка використання прив'язних ременів, догляд за пасажиром й надання першої допомоги при поганому самопочутті. Важливим обов'язком є надання екстреної допомоги при терміновій евакуації. Від злагодженої роботи стюардес залежить настрій пасажирів і успішне подолання природних незручностей і можливих небезпек. Керівництво авіакомпаній надає чималу увагу підбору, навчанню і перепідготовці борт персоналу. Розробляються програми тестування і відбору претендентів, інтенсивного індивідуального навчання, психологічної підготовки. Бортпровідники, що беруть участь в обслуговуванні пасажирів бортовим харчуванням, проходять обов'язкові медичні огляди з видачею особистих медичних книжок.

Правила поведінки пасажирів на борту літака. Правилами більшості авіакомпаній забороняється користуватись під час польоту мобільними телефонами. Також на борту літака туристи повинні суворо дотримуватись правил безпеки польоту, з якими їх ознайомить бортпровідник, а також виконувати всі розпорядження командира або членів екіпажу повітряного судна. За невиконання розпоряджень

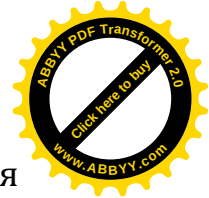
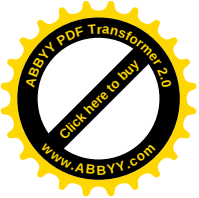

командира судна, порушення правил міжнародних польотів, правил пожежної безпеки, встановлених на повітряному транспорті, винні пасажери притягуються до адміністративної відповідальності.

Не всі люди нормально переносять політ. Деякі пасажери, особливо при зльоті і посадці або трясінні літака в повітряних турбулентних потоках, відчувають нудоту, запаморочення. Для них видаються спеціальні гігієнічні пакети. У разі недостачі кисню є індивідуальні кисневі апарати. Пасажирам, які бояться висоти, не рекомендується сидіти в кріслах біля вікна. Не допускається масове ходіння пасажирів салоном. Будь-яка паніка в салоні недопустима. На борту повітряного судна не передбачається парашутів.

Особливо уважно туристи повинні ознайомитись з порядком евакуації з літака в аварійних ситуаціях, порядком відкриття запасних виходів і приведення в робочий стан аварійно-рятувальних засобів (кисневих масок, надувних трапів тощо), а також з правилами користування ними.

При технічних несправностях або інших екстремальних обставинах, проводиться аварійна посадка авіалайнера на землю або воду. Слід зазначити, що далеко не всі конструкції літаків допускають посадку поза підготовленими аеродромами. Проте приводнення як варіант аварійної посадки на мілководді – можливий. У випадку оголошення аварійної посадки пасажирам необхідно застебнути прив'язані ремені безпеки та підтягнути їх. Рекомендується з одягу витягнути колючі предмети (авторучки, розчіски, окуляри), зняти краватку, взуття на підборах і згрупуватись, знаходячись в кріслі, нахилившись і обхопивши коліна руками, а голову притиснути до рук. Після здійснення посадки літака вихід пасажирів з літака на землю (воду) здійснюється через кілька аварійних виходів (люків) за допомогою надувних трапів. У випадку посадки на воду туристи забезпечуються рятувальними надувними жилетами, які знаходяться в багажних відділеннях над (або під) кожним кріслом. Надувати жилет слід поза літаком, оскільки в надувному жилеті важко вийти через люк. На борту є (може бути) надувальний рятувальний човен.

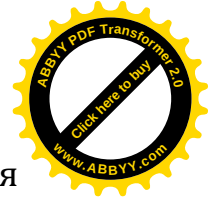
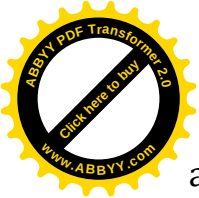

Служби безпеки (охорона) здійснюють контроль і запобігання екстремальним ситуаціям на землі і повітрі. Має здійснюватися ретельний контроль технічного стану повітряних суден і їх охорона в порту, а також ретельна перевірка пасажирів та їх багажу. На етапі реєстрації в аеропорту має проводитися візуальний контроль. (а іноді і мануальний огляд) пасажирів із застосуванням металошукачів. Служба безпеки проводить вибірковий контроль багажу і особистих речей і у разі потреби, здійснює особистий обшук і медичний огляд. Для цього у складі служби є чоловіки і жінки та лікар.

Тероризм і угони повітряних суден. Літаки є привабливим об'єктом для терористів. Палива у великого повітряного лайнера вистачає тільки на рейс за призначенням і приземлитися він може, як правило, тільки в обладнаному аеропорту. Зараз у всіх аеропортах організовані належні бойові групи захоплення, у разі потреби їх доставляють з найближчого центру. Звільнення заручників числом більше сотні – операція ризикована і часто супроводжується жертвами. Чималу роботу виконують психологи, котрі організовують переговори.

Затримки рейсів. Польоти в повітрі значною мірою залежать від погодних умов. Сучасні пасажирські лайнери здійснюють польоти на висоті близько 10 км, вище хмарного покриву, де немає сильних рухів повітряних мас, опадів. Проте наявність попутного або зустрічного вітру може справити істотний вплив на розрахунковий час польоту на прибуття і витрату палива. Можуть бути позапланові зміни маршруту польоту. Сильний сніг, злива і гроза, тумани, сильні пориви вітру, обмерзання доріжки і фюзеляжу літака ускладнюють або навіть роблять неможливим здійснення польотів з міркувань безпеки. Іноді аеропорти за складними погодними умовами закриваються на декілька днів.

Затримки рейсу повітряного судна можуть бути і за технічними причинами. Авіакомпанія може переносити або відмінити рейс згідно з метеоумовами або умовами забезпечення безпеки польотів, зменшувати комерційне завантаження у разі несприятливих метеоумов. За таких умов також можуть бути здійснені проміжна посадка, зупинка, змінено маршрут або припинено політ. Проте

авіакомпанія несе відповідальність за запізнення вильоту і прибуття рейсу в місце призначення. За затримку прибуття регулярного рейсу проти часу, вказаного розкладу, пасажиром престижних авіакомпаній перевізником виплачується компенсація, розмір якої залежить від відстані перельоту і часу затримки. Посадка з технічних причин не може бути підставою для претензій туристів.

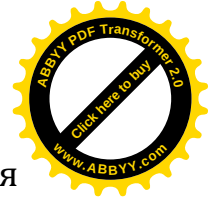
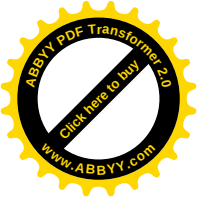
Телефонний зв'язок. Класні салони літаків радіофіковані та обладнані телебаченням. У загальному випадку на борту літака забороняється користуватися нештатними радіоприймачами, магнітофонами і телефонними апаратами, а також комп'ютерами. На сучасних лайнерах використовується спеціальний телефонний зв'язок *airphone*. Система дозволяє здійснювати телефонний дзвінок на борт літака і на землю, посилати факсимільні повідомлення і телеграми. Можна здійснювати зв'язок між літаками.

Паління. Значна частина авіакомпаній на рейсах тривалістю менше 4-х годин палити в салонах забороняє. Категорично забороняється палити в туалетах. Якщо палити дозволено, то тільки в певному салоні літака. Деякі авіакомпанії ввели заборону паління на будь-яких рейсах.

Предмети, заборонені для перевезення

Забороняється перевозити в якості багажу:

- вогнепальну та інші види зброї;
- вибухонебезпечні речовини та предмети, що містять їх;
- стиснуті та зріднені гази: гази для побутового використання (бутан – пропан) та інші;
- легкозаймисті рідини;
- займисті тверді речовини;
- отруйні, отруйливі речовини в рідкому та в твердому стані, які знаходяться в будь-якій тарі;
- їдкі речовини та ті, що викликають корозію;
- всі інші вантажі та предмети, які попадають під вище перераховані речовини, і можуть викликати пожежу, вибух або загрожують життю пасажирів і членів екіпажу повітряних суден.

До повітряного перевезення в якості багажу можуть прийматися тільки безпечні рідини, що не мають різкого запаху. Рідини в скляній та в іншій подібній тарі до перевезення багажем не приймаються. Пасажир несе відповідальність за перевезення заборонених Правилами предметів.

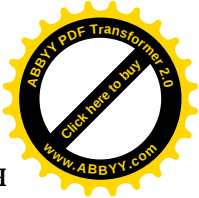
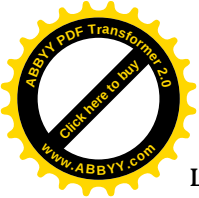
Є й інші обмеження, що встановлюються митними і фіскальними правилами і законами держави – наприклад на провезення контрабанди (товарів понад норму для особистого користування, валюти, наркотиків і ліків, предметів і речовин, тварин, заборонених до вивозу-ввозу).

4. Безпека туристів на водному транспорті

Водні маршрути активно використовуються для пасажирських транспортувань і туристичних цілей. Водні види відпочинку вельми популярні, вони використовуються для індивідуальних подорожей і туризму, зокрема, на різного роду човнах, яхтах, судах, морських та річкових круїзних і екскурсійних суднах. Слід зазначити, що вартість морського транспорту з урахуванням тривалості переходу і сумарних витрат виявляється порівняно великою, а нерідко і вищою за вартість подорожі повітряним транспортом.

Річковий пасажирський транспорт. На річках для організації стоянки, посадки і висадки пасажирів і приймання вантажів із річкового пасажирського транспорту обладнуються **річкові пристані з причалами** і дебаркадерами різних типів, на яких влаштовуються органи управління річковим транспортуванням, технічного забезпечення транспортування, заправки судів прісною водою, продовольством і паливом, ремонту і профілактики суден, каси і зали очікування для пасажирів, ресторани та інші пункти харчування, екскурсійні бюро, магазини, багажні відділення, рятувальні станції, служби навігації тощо.

Для забезпечення безпечного і ефективного судноплавства створюється **річкова навігаційна служба**. Ця служба стежить за станом судноплавного фарватеру, який може змінювати з часом своє положення в руслі річки, встановлює навігаційні знаки і устаткування,

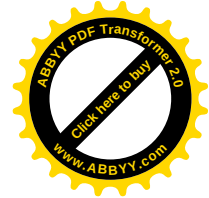
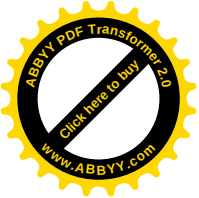

що дозволяє в будь-яких погодних умовах здійснювати проведення суден, утримує лоцманську службу, організує забезпечення судноводіїв картографічними інструктивними матеріалами, утримує пристані, проводить днопоглиблювальні роботи, видалення з фарватеру затонулих предметів і судів, проводить навчання і перепідготовку персоналу судів, проводить роботи з рятування на воді у разі аварії, розведення мостів і проведення під ними суден.

Судна для круїзного туризму (річкові та морські) мають бути надзвичайно безпечними і стійкими до хвилювання. Сучасні круїзні судна забезпечені могутньою енергоємною системою кондиціонування повітря у всіх приміщеннях. Чимала увага надається зниженню шуму механізмів і вібрації корпусу. Навіть при високій хвилі і сильному вітрі сучасне круїз не судно практично не зазнає кільової і носової хитавиці, а пасажери перебувають у комфортному стані.

Парусні судна обладнуються сучасними навігаційними і пошуковими приладами, радіостанцією, локатором та іншими засобами управління судном і рятувальними засобами. Для управління яхтою необхідно пройти курс навчання і одержати належний сертифікат капітана судна. Будь-який вихід у море реєструється в порту або яхт-клубі, судно знаходиться під наглядом служб рятування на морі чи на річці, функціонують супутникові пошукові системи.

Правила поведінки пасажирів на борту судна. На туристичних круїзних суднах проводиться ознайомлення туристів з правилами безпеки та поведінки на судні, на березі, під час купання. Для цього проводять спеціальні бесіди або використовують радіомережу. Туристи повинні добре знати та виконувати під час подорожі Правила перевезення пасажирів, Правила внутрішнього розпорядку на судні, а також Вимоги щодо забезпечення безпеки плавання, санітарних правил і пожежної безпеки. На туристичних круїзних суднах встановлюється загальний режим дня (внутрішній розпорядок) за умови узгодження з капітаном і туристичною фірмою, дотримання якого є обов'язковим для всіх туристів і обслуговуючого персоналу.

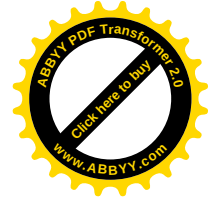
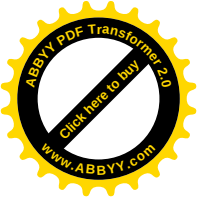
Пасажирам на судні не дозволяється:

- починати посадку та висадку до закінчення повного швартування судна та подачі трапу;
- входити до службових приміщень та місць, де розташовані суднові пристрої та механізми;
- перевозити зброю, речі, що є вогнебезпечними, отруйними, вибуховими з різким запахом;
- перевозити предмети та речі, що можуть забруднити або пошкодити суднове майно та вчинити шкоду пасажирам;
- палити в місцях, що не пристосовані для цього;
- залишати при виході з каюти включеними світло та відкриті вікна, двері;
- кидати за борт сміття;
- купатися з борта судна;
- виходити на робочу палубу під час швартування;
- знаходитись на відкритих частинах палуби після відбою (23 години);
- заважати роботі команди судна.

Такі порушення правил користування засобами морського транспорту, як пошкодження внутрішнього обладнання суден, паління у невстановлених місцях, недотримання правил пожежної безпеки є адміністративними правопорушеннями, які караються у відповідності з діючим законодавством.

Під час «зеленої» стоянки туристи повинні суворо дотримуватись **правил поведінки на воді під час купання:**

- купатися лише в місцях, що відповідно обладнані;
- не запливати за обмежувальні буйки;
- не рекомендується купатись у нічний час;
- не можна подавати сигнали фальшивої тривоги;
- батьки повинні уважно наглядати за безпекою купання своїх дітей, не залишати їх без догляду;
- не можна підпливати до суден і човнів.

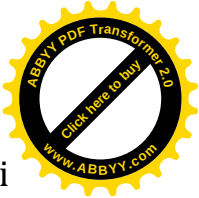
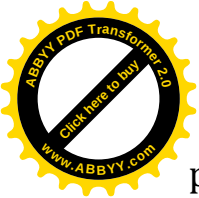
Під час екскурсії в місто туристи повинні:

- дотримуватись правил вуличного руху та правил користування автобусами;
- взяти з собою візитку;
- повернутись на судно у встановлений час.

Розклад по тривогах. Ретельно розробляються засоби інформації пасажирів, евакуаційні виходи, розподіл по рятувальних шлюпках, методологія спуску шлюпок і посадки пасажирів і команди. На всіх належних місцях (у каютах, коридорах, салонах) має бути розклад по тривогах і інструкції на випадок аварії. В інструкціях міститься інформація на відповідних мовах про місце збору, основні дії в разі аварії, способи надягання рятувального жилета. У процесі інструктування туристів особливу увагу необхідно звернути на загальний сигнал тривоги, який подається за допомогою сирени, спеціальних дзвінків і гучномовців, а також на порядок дій пасажирів в аварійних ситуаціях, під час пожежі тощо.

Незважаючи на досконалість конструкцій морських суден і рівень їх технічного оснащення, абсолютної безпеки гарантувати не можна. Тому, перед виходом будь-якого пасажирського судна в міжнародний морський рейс, за винятком короткого, у перший день (протягом 24 годин з моменту виходу) проводиться навчання із рятування на випадок аварії, в якому участь беруть команда та всі пасажирів. Почувши загальний сигнал тривоги, пасажирів повинні зібратися біля рятувальних пунктів. Пасажирів знайомлять зв шляхами евакуації на судні, порядком проходження до рятувальних шлюпок, правилами використання рятувальних жилетів, плотів, шлюпок тощо. Під час навчальної тривоги турист повинен перевірити наявність у жилеті лампочки, проводу до батарейки, пробок, що закривають отвір у батарейці, наявність сигнального свистка та його кріплення, стан ременів, а також опанувати навички використання індивідуальних рятувальних засобів.

Кожне судно укомплектовано засобами та пристроями для рятування (у відповідності до вимог Міжнародної конвенції СОЛАС-86). На кожному судні і на рятувальному пристрої є аварійні

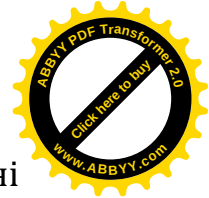
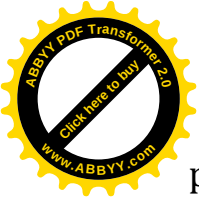
радіобуї, сигнали якого дозволяють полегшити роботи з пошуку і рятування потерпілих. Рятувальні плавзасоби забезпечуються запасом продовольства, медикаментів тощо.

До **колективних засобів** рятування належать рятувальні шлюпки, надувні та жорсткі рятувальні плоти.

Знаходячись на плавзасобі, потрібно пам'ятати:

- усі повинні бути вдягнені у жилети або нагрудники;
- не можна опускати у воду ноги та руки;
- у випадку сильної качки та вітру потрібно рівномірно розміститися на рятувальному засобі, не зосереджуватися на одному борті;
- при морській хворобі не потрібно їсти і пити, найкраще усього лежати, змінюючи положення голови та дивитися вдалину;
- їжу потрібно смоктати або їсти дуже повільно, ретельно прожовуючи;
- перед використанням в їжу водоростей слід розім'яти їх у руках, при наявності різкого кислого запаху не споживати;
- пити воду потрібно невеликими дозами упродовж усього дня;
- ні в якому разі не потрібно пити морську воду;
- необхідно захистити голову, тіло від сонячних променів;
- не допускати конфліктів;
- піротехніка може бути застосована тільки з дозволу командира рятувального засобу;
- перш ніж використовувати ракети, плавучі димові шашки, треба уважно ознайомитись з інструкціями, що надруковані на їх корпусах.

На борту будь-якого судна знаходяться *індивідуальні рятувальні засоби*: рятувальні круги, жилети, гідротермокостюми, індивідуальні теплозахисні засоби. Рятувальні круги прикріплюються в доступних місцях по бортах судна, на відкритих палубах, так, щоб їх можна було легко зняти у разі потреби. Щонайменше один рятувальний круг повинен бути забезпечений плавучим лином достатньої довжини, він забезпечується сигнальними пристроями і димовими шашками. Для кожної людини, що знаходиться на борту судна, має передбачатися

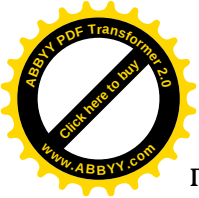
рятувальний жилет. Крім того, повинні бути особливі рятувальні жилети для дітей у кількості, рівній 10% від загальної кількості пасажирів. Жилет надягається за 1 хвилину, він має засіб для автоматичного надування, що приводиться в дію вручну одним рухом руки, автоматичним надуванням при зануренні у воду, надуванням ротом та сигнальні пристрої, поблискові та інші вогні, свисток. Жилет має підтримувати рот непритомної людини не менше ніж у 120 мм від поверхні води, а його плавучість не повинна зменшуватися більш ніж на 5% після занурення у воду на 24 години.

Резюме (висновки):

1. Заходи щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів на автомобільному транспорті включають низку вимог безпеки руху до: водія, що перевозить туристів, і туриста-водія, який подорожує на своєму автомобілі або користується системою прокату автотранспорту; туриста-пішохода, що здійснює прогулянки туристичним центром; перевізника (транспортувальника) – власника транспортного засобу; туриста-пасажира, що знаходиться у салоні автомобільного транспорту.

2. При проектуванні вокзалів особлива увага приділяється зручним шляхам проходження пасажирів до пересадки на інші види транспорту (приміські лінії, автобуси, трамваї, метро). Якщо до відправлення потяга зазвичай пасажири прибувають розподілено в часі, то після прибуття потяга на перон виходить велика кількість пасажирів, проходження яких має бути швидким і зручним, безпечним без перетину і стрічного руху потоків. Пасажир, що купив квиток на поїзд у будь-якому виді залізничного транспорту, згідно діючих інструкцій і міжнародних угод є застрахованим централізовано.

3. Виділяють два аспекти безпеки польоту: належний технічний стан повітряного судна і гарантування безпеки польотів. Належний технічний стан повітряного судна. Повітряні судна різних авіакомпаній приймає і обслуговує аеропорт, де здійснюється технічне забезпечення, постачання і обслуговування повітряних суден, включаючи технічну профілактику і ремонт. Наземні служби здійснюють контроль, регулювання і супровід польотів у повітряному

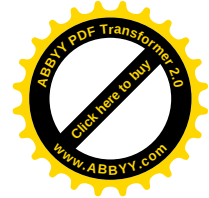
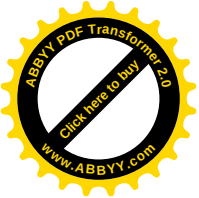

просторі. Гарантування безпеки польотів досягається підготовкою супроводу (льотного складу та бортпроводників), підготовкою і організацією польотів.

4. Пасажирам на судні не дозволяється: починати посадку та висадку до закінчення повного швартування судна та подачі трапу; входити до службових приміщень та місць, де розташовані суднові пристрої та механізми; перевозити зброю, речі, що є вогнебезпечними, отруйними, вибуховими з різким запахом; перевозити предмети та речі, що можуть забруднити або пошкодити суднове майно та вчинити шкоду пасажирам; палити в місцях, що не пристосовані для цього; залишати при виході з каюти включеними світло та відкриті вікна, двері; кидати за борт сміття; купатися з борта судна; виходити на робочу палубу під час швартування; знаходитись на відкритих частинах палуби після відбою (23 години); заважати роботі команди судна.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме / М. М. Маринин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.: ил.
3. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / упоряд. Малюга Л. та ін.; за заг. ред. Федорченка В.; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.
4. ГОСТ 28681.3-95 «Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов».
5. Закон України «Про дорожній рух» № 2953-ХІІ (2953-12) від 28.01.93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3353-12>
6. Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту № 176 від 18 лютого 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=176-97-%EF>
7. Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом № 252 від 19 березня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=252-97-%EF>

ЛЕКЦІЯ № 8

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

В МІСЦЯХ МАСОВОГО СКУПЧЕННЯ ЛЮДЕЙ

Мета – вивчення основних правил безпеки життєдіяльності в місцях масового скупчення людей.

План:

1. Прийоми психологічного опору паніці
2. Безпека життєдіяльності в закритому приміщенні
3. Виживання у вуличному натовпі

Ключові поняття: масовий психоз, паніка, натовп.

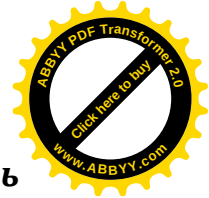
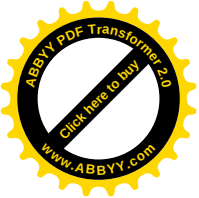
1. Прийоми психологічного опору паніці

Для того, щоб просто масове скупчення людей перетворилося в небезпечний для навколишніх і для нього самого натовп, крім внутрішніх передумов потрібний ще фактор зовнішньої провокації. Причини можуть бути найрізноманітніші і несподівані.

Важливо, що в якийсь момент сто тисяч індивідуальностей утрачають самоконтроль і перетворюються в єдиний біологічний організм, що живе за своїми законами, де людині приділяється роль не більш ніж однієї з тисяч молекул, що становлять його. Зрозуміло, що «молекула» не може жити за своїми законами, а лише за загальними. Підпорядкованість кожного усім – головний закон натовпу. А в натовпі страх поширюється зі швидкістю вибуху і приблизно з такими ж наслідками.

Основне правило само порятунку в натовпі – прагнення до збереження індивідуальності. Головне для людини в натовпі – не піддаватися загальному психозу порятунку за будь-яку ціну, не ставати рядовим, поліном, що підтримує полум'я в психічній пожежі, що набуває силу (є такий термін).

Відключіть емоції, покладайтеся тільки на розум. Розум – єдина ваша надія на порятунок. Тільки він може підказати вірну лінію поведінки. Емоції поведуть вас туди, куди побіжать усі. Аналізуйте, зважуйте ситуацію, шукайте найбільш перспективні шляхи порятунку.

Наведемо деякі **найпростіші прийоми, що дозволяють протистояти масовому психозу паніки:**

1. Ніколи не приймайте на віру слухи, що мусуються ц натовпі. Шукайте спосіб перевірити інформацію, що нав'язується, за допомогою фактів.

2. Не підкоряйтесь думці натовпу сліпо, яким вірним воно б не здавалося в даний момент. Закрийте вуха, відкрийте очі. Приймайте рішення, виходячи з принципу – вірю тільки тому, що бачу!

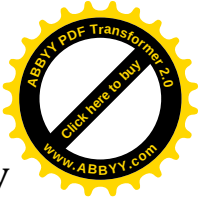
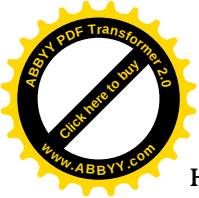
Але не здумайте, якщо ви не згодні з думкою і діями натовпу, висловлювати це привселюдно. Ваша внутрішня позиція не повинна виявлятися зовні. «Білих ворон» натовп знищує. Не висловлюйте, не захищайте свою думку, не вступайте в дискусії. Зосередьтеся на дії.

3. Бурхливі масові почуття, чи це страх, ненависть або радість, дуже заразливі. Опирайтесь масовому психозу. Якщо ви відчуваєте, що «заводитеся», спробуйте глянути на себе збоку. Чи не безглуздо ви виглядаєте, чи не смішні ваші рухи, міміка, мова? Самоіронія і сором – гарні гальма при істерії, що починається.

4. Відволікайтесь будь-яким можливим способом. Головне для вас – зберегти ясність розуму. Використовуйте прийоми аутотренінгу: глибоко дихайте, споглядайте нерухомі предмети, розмовляйте із самим собою тощо. Нарешті, спробуйте протверезити себе, сильно вщипнувши за руку, прикусивши губу, ударивши самого себе по щоці або заподіявши будь-який інший біль.

5. Зосередьтеся на близьких вам людях. Ваше завдання – захистити їх. А це можливо тільки тоді, коли ви контролюєте ситуацію і свій психічний стан. Вам є чого побоюватися. Досвід показує, що під впливом натовпу соціальні зв'язки руйнуються, людина перестає піклуватися про своїх друзів і рідних, перестає помічати їх. Людина натовпу стає ворогом своїх близьких. Відомі випадки, коли в приступі паніки або демонстрації фанатичної відданості ватажкові натовпу (лідерові) матері жертвували своїми дітьми!

6. Шукайте в натовпі подібних собі. Об'єднуйтеся з ними, створюйте опозицію загальному настрою (тільки мовчазну опозицію). Знайшовши один у одному опору людям легше протистояти натовпу,

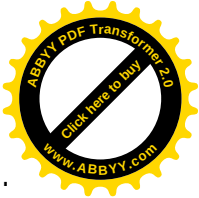
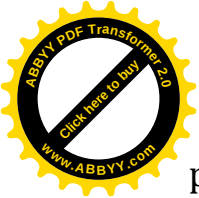
ніж самотужки. Декілька об'єднаних людей важче піддаються психозу загального настрою. Не може бути, щоб серед тисяч людей не знайшлося десятка розсудливих. Упізнавайте їх по виразу очей, міміці, дії, стосовно подій, що відбуваються. Пробивайтеся до них, ставайте поруч, поєднуйте ваш розум і фізичну силу.

Якщо ви не піддалися негативній чарівності натовпу, виходить. Ви наполовину виграли бій за виживання. Фізичні дії, безпосередньо спрямовані на порятунок, в умовах паніки вторинні. Якщо ви захистили свідомість, вона навчить тіло, як вибратися з колотнечі живим і неушкодженим.

А якщо говорити абстрактно, то стихія натовпу тим найбільш руйнівна, чим з менш вихованих людей вона складається. Інтелект, помножений на виховання, не залишає паніці ні єдиного шансу. Є безліч прикладів, коли представники того, вищого світу, між втратою особи і смертю вибирали смерть. Люди, для яких поняття честі вище страху утратити своє життя, в умовах найбільшої паніки не втратять самоконтролю. Вони захищені абсолютно.

Судовий оркестр під час загибелі лайнера «Титанік» до останньої миті, намагаючись заспокоїти юрбу, грав вальси Штрауса. Оркестранти загинули в повному складі, але в тім, що вони піддалися паніці, їх обвинуватити не можна. На тому ж «Титаніку» було чимало випадків, що джентльмени уступали дамам свої рятувальні жилети, а, пропливаючи в крижаній воді (20 хв. – межа виживання) повз переповнені шлюпки, запитували: «Добродії, у вас не знайдеться ще одного містечка? Немає? Тоді вибачте за занепокоєння. І щасливо залишатися...живими». Так, саме в подібних вишуканих виразах. На жаль, більшість з нас буде в подібній ситуації використовувати зовсім інші словосполучення і починати зовсім інші дії. На жаль, таке виховання. Для нас життя – набагато більш конкретне поняття, ніж честь.

Не треба сподіватися на те, що в екстремальних умовах ми поведемося лицарями без страху і докору. Швидше за все, ні. Ми будемо бігти, кричати і штовхатися, як звичайнісінькі обивателі. І страхи в нас будуть, і докори усім, хто під гарячу руку потрапить. І ніяких там: «Дозвольте пропустити вас уперед». І, виходить,

рятуватися нам доведеться як звичайним обивателям, тобто фізично. Моральна смерть нас хвилює набагато менше.

І шансів на виживання в нас буде тим більше, чим краще ми знаємо, що робити в такій ситуації, і чим більше піклуємося про свій організм, що потрапив у лихо.

Тепер про конкретні дії. Для спрощення розглянемо лише два види паніки – у натовпі в закритому приміщенні й у вуличному натовпі.

2. Безпека життєдіяльності в закритому приміщенні

Ви сидите розслаблені в кріслі, в кінотеатрі або на концерті, і раптом відбувається НП. Той самий зовнішній фактор: пожежа, вибух, збройна агресія групи терористів або просто крики про пожежу, вибух або агресію.

Люди в залі спочатку оторопіли, потім зрушилися, качнулися убік виходів, закричали. Задні, боячись виявитися далі усіх від рятувальних дверей і ближче усіх до небезпеки (яку найчастіше навіть і не бачать), натиснули на передніх. Передні уперлися в стіни, утворилася тиснява.

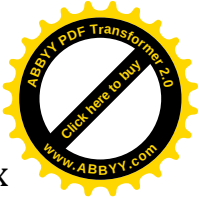
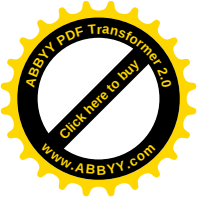
Ви, звичайно, розгублені і перелякані – занадто швидким був перехід від розслабленості до загрози. Дуже хочеться підхопитися і побігти разом із усіма, не важливо куди, але звідси.

І тут ви не праві. Дуже важливо, куди. І надто важливо, коли.

Якщо ви надумали тікати, то намагайтеся бути першими, поки ще проходи вільні, поки ще основна маса людей вибирається з рядів крісел, поки вони ще не перетворилися в натовп і пам'ятають про норми загальнолюдської моралі, не пустили у хід лікті і кулаки. Потім ця мораль буде зім'ята, роздавлена і розтоптана тисячами ніг.

Головне ваше завдання – не виявитися в приливній хвилі, що набрала міць.

Якщо ви не встигли потрапити в перші ряди людей, що біжать, і якщо явна небезпека не проглядається, постарайтеся перечекати поки схлине основний потік, що рятується. Зрозуміло, важко не піддатися загальній паніці. Як же так – усі біжать. А ви чогось чекаєте. І все-таки спробуйте нейтралізувати свій страх.

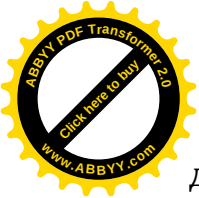
У величезному числі випадків штовханина маси людей у вузьких проходах буває багато небезпечніше самої загрози, що викликала паніку. Тільки в одному випадку має сенс піддавати своє життя небезпеці, кидаючись у панікуючи юрбу, – при швидкому поширенні пожежі. Перед кидком позбудьтеся від усіх, здатних заподіяти біль вам і оточуючим, – колючих, ріжучих, скляних і просто об'ємних, виступаючих з кишень, предметів. Скільки завгодно випадків, коли потерпілі були порізані власними ключами або ножицями, що висунулися з косметички. Уявіть на секунду, що стане з вашими ребрами, якщо в них, з величезною силою, вдавити ваш же товстий блокнот або гаманець. Рівномірний тиск кістки витримують, а от точковий – не завжди. А якщо між тими ж ребрами в тіло увійде гостра, як кинджал, кулькова авторучка? Таким чином, кидайте речі, у крайньому випадку, запам'ятаєте, де їх залишили, потім, коли усе завершиться, повернетеся, знайдете.

Зніміть окуляри, якщо не хочете, щоб вам вдавили їх в очі.

Зніміть сережки – їх усе рівно вирвуть в загальній тисняві. Позбудьтеся від громіздких, довгих, занадто вільних, що чіпляються деталей одягу. Обов'язково зніміть із шиї краватки, шарфи, декоративні хусточки, ланцюжки, намиста, натільні, на міцному ланцюжку, хрестики. Такі предмети вашого гардеробу в натовпі стають смертельно небезпечними. Досить зачепитися ними за який-небудь нерухомий предмет або людину, щоб вони зіграли роль миттєво стягуючого горло зашморгу. Навряд чи ви зумієте висмикнути із спресованої маси людей руки, щоб послабити тиск петлі. Тим більше не зможете загальмувати рух натовпу, щоб зняти шарф із випадкового цвяха на стіні.

Намертво зав'яжіть шнурки взуття. Процес, кидаючись на приступ дверей, звичайно всі забувають. Так, не на бантик – в'яжіть мертві вузли. Якщо хтось у масі людей наступить вам на шнурок, що розпустився, ви можете упасти, а це гарантована смерть. І звичайно, скиньте заплічні сумки.

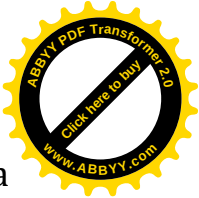
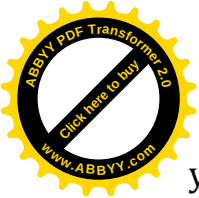
У натовп теж слід входити з розумом. Загальновідомо, що саме найнебезпечніше місце у натовпі, що впливає з будинку, через вузькі

двері, – скраю. Людей, що опинилися там, іноді просто, в буквальному сміливі слова, розмазують по стінах і косяках дверей. Будь-який виступ, розетка, вимикач, випадковий шуруп або цвях можуть порізати людину, що протискується уздовж стіни, не гірше бандитського ножа. Тому основне завдання людини, що вливається в натовп, – якнайдалі опинитись від її краю. Це можна зробити, або повернувши трохи назад, де вона більш розріджена, щоб потрапити в один з центральних струменів, або – «йти по головах». На жаль, яка не без моральна ця порада, з погляду фізичного виживання вона є вірною. Найбільш вільний простір у спресованому натовпі, природно, угорі. А люди в натовпі бувають настільки здавлені, настільки притерті один до одного, що по них, по їх плечах і головах можна йти, як по бруківці, у повний ріст. І цьому є підтверджуючі приклади.

Топтати каблуками чужі верхівки не закликаємо, а от «прилягти» на натовп – радимо. Для цього треба заплигнути на країні ряди і попластунськи або перекочуючись повзти до місця, що ви облюбували, а там вже угвинчуватися в масу людей. А якщо не вийде, то так і плисти на чужих головах далі. Єдине, чого не обіцяємо – це що вас не будуть тривожити знизу ударами, поштовхами або щипками. Але це перетерпіти можна, це не так смертельно, як розтирання по стінах. Особливо цей прийом можна порекомендувати у випадках, коли у вас на руках малолітня дитина. Втягати її в натовп – значить піддавати її життя смертельній небезпеці. Дитячі ребра не здатні витримати такого навантаження, як дорослі, і при сильних поштовхах можуть зламатися, що в умовах загальної здавленості веде до зминання не захищених кісткою легень і неможливості зробити наступний вдих. Настільки ж небезпечно дитині через її малий ріст опинитися внизу, у натовпі, де, може бути, трохи вільніше, але дуже легко потрапити під каблуки тисяч ніг. Найбільш безпечне місце – над головами. Відомі випадки, коли матері просто кидали своїх дітей поверх натовпу і тим самим рятували їх від смерті. Іноді батьки саджають дитину на плечі й у такому положенні вливаються в людський потік.

У натовпі, який поступово ущільнюється, коли шлях наверх закритий, батьки повинні спробувати, повернувшись лицем до лица, і

упершись один у одного зігнутими в ліктях і притиснутими до корпусу руками, помістити дитину між собою. Руки, та й усе тіло треба прагнути використовувати так, щоб, прийнявши тиск людей на себе, утворити відносно безпечну нішу для своєї дитини. Не обхоплювати треба дитя, фактично позбавляючи тим самим можливості використовувати придавлені до його тіла руки, а виставляти руки вперед, заклинюючи їх між людьми, що стоять позаду і попереду. Кістки в подовжній осі набагато міцніші, чим у поперечній. Цим і треба користуватися.

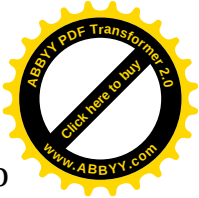
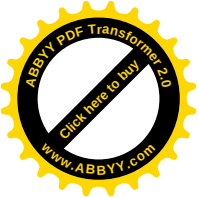
Встигайте зробити всі підготовчі дії: захистити дітей, зайняти найбільш безпечне положення, позбутися небезпечних речей заздалегідь. Нехай початкова розрідженість людського потоку не обманює вас. В міру наближення до вихідних дверей тиск (через ефект лійки) буде наростати. І коли ви спохватитеся, буде пізно, ваші руки будуть намертво притиснуті до тіла. Усе, що ви можете почати для свого порятунку в натовпі, ви повинні почати до її «пресування».

Якщо ви опинилися в перших рядах людей, що тікають, постарайтеся, поки юрба не прибула, розкрити другу, якщо вона замкнена, стулку дверей. Потім це буде зробити складніше.

І все-таки кращий спосіб уникнути можливої загибелі в натовпі – не попадати в нього. Для цього не полінуйтеся, знаходячись у кінотеатрі, Палаці спорту або на стадіоні, заздалегідь намітити шляхи можливого відходу. Вас не змушують вивчати схеми аварійної евакуації, що вивішуються звичайно на видних місцях, на стінах, але хоча б зверніть увагу на шляху на двері, над якими висить табличка «Запасний вихід» або горить пофарбований у червоний колір плафон.

Відмічено, що більшість людей у випадку небезпеки намагаються вибратися тим же шляхом, що прийшли. У результаті у вхідних дверях утвориться тиснява, у той час як підходи до запасних досить вільні.

Це і є одне із головних правил виживання – заходячи кудись, подумай, як ти будеш звідси вибиратися. Воно напряду стосується як альпіністів, що штурмують високий пік, так і простих смертних, що на пару годин прийшли у кінотеатр подивитися новий фільм. Правила виживання не залежать від місця дії.

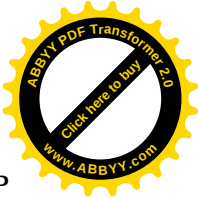
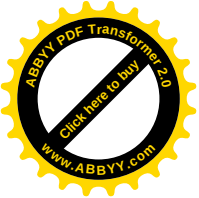

У більш «м'яких» випадках неорганізованих товкучок, що можуть утворитися в місцях масового скупчення людей: на концертах, циркових виставах, спортивних і тому подібних заходах – з метою безпеки, особливо якщо ви з дітьми, варто уникати просторів біля сцени, де фанати від мистецтва можуть улаштувати стихійну тисняву, підходів до гардеробів, куди наввипередки, один за одним направляються після вистави натовпи глядачів, вхідних дверей, близьких зупинок міського транспорту. Краще вийти на вулицю і сісти в автобус трохи пізніше, але цілому, ніж у перших рядах, але з зіпсованим настроєм і зовнішнім виглядом.

3. Виживання у вуличному натовпі

Дивно, але більшість людей виживання у вуличному натовпі уявляють метою більш легко досяжною, ніж, приміром, у замкнутому просторі кіноконцертного залу. Немає вузьких дверей, немає, хоч око виколи, темряви, не можуть валитися на голову стелі і стіни, через кожен квартал – поперечні вулиці і провулки. Як тут можна не вибратися?

Тим часом, саме вулиця знає приклади найбільш кривавих тисняв – досить згадати Ходинку, похорон Сталіна. Може, вулиця буде і ширше вхідних дверей у театральний або кіноконцертний зал. Але і людські натовпи там трапляються більше, ніж на прем'єрних спектаклях і концертах. А чим більший натовп, тим напруженіший її психічний стан, тим більша схильність до агресії, тим легше знаходиться провокатор, що підпалює запал емоціонального вибуху, тим страшніші наслідки можливої паніки. Будь-яка вулична юрба, на відміну від «глядацької», небезпечна споконвічно. Вулиця – це кінотеатр: якщо люди там збираються в масовій кількості, то найчастіше вони переслідують якісь визначені цілі – чи мітинг це, хід, демонстрація вірнопідданських почуттів своїм правителям або, навпаки, протест – не суть важливо. У будь-якому випадку такий натовп в тому чи іншому ступені ідеологізований. А це вже той ґрунт, на якому легко розцвітають квіти погромів, самосудів, повстань тощо.

Для перевищення критичної маси спокою буває досить однієї цеглини, кинутої у вітрину, або одного крику «Наших б'ють!», щоб законослухняне збіговисько людей не перетворилося на юрбу, що не боїться крові і смерті, що вивільняє гірші тваринні інстинкти, створюючи ілюзію удаваної безкарності. Народу багато, хто що накоїв, – розберися. Така безкарність у масштабах багатотисячної юрби заразлива, як бубонна чума. «Бий! Громи!» – улюблені гасла юрб, що біснуються. Масова вседозволеність іноді переходить у нову якість – відчуття всемогутності. Такий натовп шукає жертви уже свідомо, тому смертельно небезпечний для всього живого, що трапляється на його шляху.

Звідси головна порада – у дні соціальної напруженості або навіть масових гулянок не виходьте зайвий раз на вулицю. Усе, що ви хочете побачити, вам потім покажуть по телевізору.

Особливо стежте за дітьми, у силу природної допитливості, вони часто прагнуть потрапити у гарячі точки подій, за що і розплачуються. Якщо через якісь обставини уникнути участі в масових ходах вам не вдається, не забувайте про заходи особистої профілактичної безпеки.

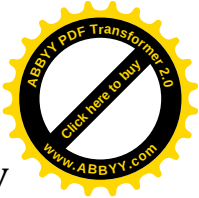
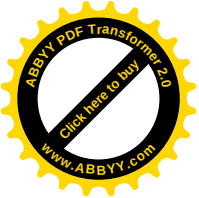
Заберіть з кишені усі небезпечні предмети. Оберіть найбільш раціональний, з погляду виживання в натовпі, гардероб (усе ті ж шарфи, шнурки тощо), віддайте перевагу гіршому одягові, його не так шкода кинути в разі потреби.

Якщо можна, обійдіться без транспарантів, прапорів, інших мітингової атрибутики, яку можна використовувати як зброю (ратища, тичини, каркаси транспарантів тощо), у тому числі і проти вас.

Намагайтеся не лізти в гущу подій: у голову колони, що йде, до мітингових трибун, що містять концентрації сил правопорядку і конфронтуючих їм стихійно створений бойових дружин. Краще триматися окраїн натовпу, ніж центра – там більше шансів вчасно і, головне, без утрат залишити поле бою.

Усі ці рекомендації стосувалися в більшому ступені виживання в юрбі, що розбушувалася. А що робити просто в юрбі, у якій виникла паніка і неминуча її супутниця – тиснява?

У першу чергу, згадайте план навколишньої місцевості.

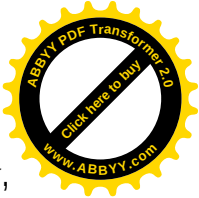
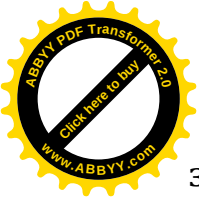

Найчастіше від того, наскільки добре ви орієнтуєтесь у своєму місці розташування і пам'ятаєте характер і розташування найближчих площ, вулиць, провулків, прохідних дворів і навіть під'їздів, залежить ваше життя. Підніміться думкою над місцем подій, гляньте на навколишню місцевість з висоти пташиного польоту. Куди виходить вулиця, по якій рухається юрба? Які вулиці виходять на неї? Особливо небезпечні можливі транспортні звуження – переходи магістральної вулиці в більш тісну, її вихід до ділянок, частково перегороджених через ремонт проїзної частини, будівництва переходу або реставрації будинку. Будь-яке таке звуження – це капкан. Юрба не зможе зупинитися, тому що далекі задні ряди не бачать перешкоди і продовжують напирати. Головні колони будуть вимушено спресовуватися, що небезпечно для людей. Але це ще півлиха. Лихо, якщо прохід буде вузьким і це сприятиме зниженню швидкості руху натовпу. Якщо таке скоїться, то біля входу в звуження створиться неминучий затор, де народжується тиснява і паніка, що провокує нову, уже більш масштабну тисняву.

Якщо ви заздалегідь прорахуєте лійку, у вас залишиться шанс залишити її межі, до того як юрба ущільниться і закам'яніє.

Тут припустимі будь-які методи – штовхайтесь, ридайте, благайте пропустити вас, попереджайте, що у вас погано зі здоров'ям, зобразіть серцевий напад або нудоту. Мало буде слів – викликайте блювоту. Це нічого, що ви забрудните свій одяг і своїх сусідів – люди швидше розступляться.

Запам'ятайте, натовп живе на фізичних законах поточної рідини. На площах, перехрестях – натовп розливається, у звуженнях прискорює хід і загачує вулицю (тут спостерігається деяке розходження з рікою – вода в загатах піднімається нагору, людський потік ущільнюється до найтрагічніших наслідків), у місцях перешкод утворює стоячу хвилю (де люди, нажаль, можуть підминати одне одного). Зрозуміти характер і напрямок майбутніх людських потоків і окремих струменів – значить вибрати безпечний напрямок, що веде до порятунку. Якщо ви знаєте, що один з потоків натовпу, що розділяється, поплине у ліву протоку-вулицю, що веде в тупик або

закінчується свіжим будівельним котлованом, а інший – у праву, вільно по усій своїй довжині, то ви повинні докласти максимум своїх зусиль, щоб потрапити в потік, що витікає вправо. Ледве ви розгубитеся – і вас не запитають, куди ви хочете, потягнуть, підштовхуючи в боки і спину, назустріч загибелі.

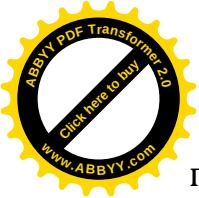
У натовпі рятуються не тоді, коли рятуються всі, у цьому випадку вже пізно що-небудь починати, а тоді, коли паніка і масова втеча тільки передбачаються.

У ситуаціях, коли ви бачите натовп, що наближається до вас, негайно йдіть убік – у бічні вулиці, провулки, прохідні двори. Тікати від натовпу в напрямку, куди він рухається, не рекомендується. По-перше, ви можете спровокувати погоню (інстинкт хижака, що досягає жертву), по-друге, упертися в тупик, де вас і накриває вал людей, що наблизився, по-третє, ви можете виявитися між натовпом й органами правопорядку і постраждаєте від тих, і від інших.

При паніці, що починається, і неможливості евакуації в бічні вулиці можна йти в під'їзди, де, піднявшись на верхні поверхи, просити притулку в мешканців, або, забравшись через горищні люки, перечікувати події на даху.

Як крайній засіб можна порекомендувати при наближенні натовпу підніматися на дашки магазинів, дахи низьких будинків, капітальних кіосків і навіть трамвайних вагонів (тільки побоюйтеся струмонесучого проводу!), видряпуватися на вуличні ліхтарі, тобто будь-яким способом прагнути піднятися над натовпом. Тільки обов'язково дивіться, щоб спорудження, на які ви забираєтеся, були міцні і надійно стояли на землі. Далеко не кожен дашок може витримати вагу безлічі людей, що встали на його, і не всякий кіоск устоїть під напором прибуваючого натовпу. Скажімо, трамвай з його монолітними металевими колесами перевернути набагато важче, ніж відносно легкий тролейбус, а кілька кіосків, що стоять поруч, здатні витримати більший напір, чим один.

Якщо на вибраний вами дах або навіс влазять усе нові і нові люди, від чого його міцність або стійкість починають викликати сумнів, забирайтеся через вікна в квартири найближчих будинків або

повзіть вище в пошуках підходящого для порятунку майданчика. Шлях униз, у натовп, для вас уже відрізаний!

Можна також (але ще більш небезпечно, ніж балансувати на випадкових дахах і виступах) шукати укриття на рівні землі, наприклад, збираючись під трамваї, важкі вантажні автомобілі (слід віддавати перевагу завантаженим автомобілям, а не порожнім), у слухові вікна підвалів. Наприклад, на похороні Сталіна багато людей врятувалися саме так – на бортах і під днищами машин військового оточення.

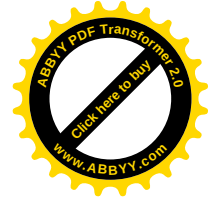
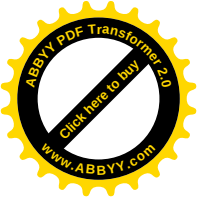
Якщо ви опинилися в юрбі, то головне, чого ви не повинні робити, – чинити фізичний опір, намагатися стримувати сусідів, хапатися за випадкові нерухомі предмети, гальмувати загальний рух. Ваших сил не вистачить, щоб зупинити натовп.

Резюме (висновки):

1. Головне для людини в натовпі – не піддаватися загальному психозу порятунку за будь-яку ціну, не ставати рядовим, поліном, що підтримує полум'я в психічній пожежі, що набуває силу (є такий термін). Наведемо деякі найпростіші прийоми, що дозволяють протистояти масовому психозу паніки. Ніколи не приймайте на віру слухи, що мусуються ц натовпі. Шукайте спосіб перевірити інформацію, що нав'язується, за допомогою фактів.

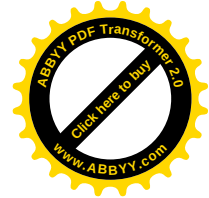
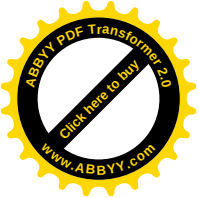
2. У величезному числі випадків штовханина маси людей у вузьких проходах буває більш небезпечна самої загрози, що викликала паніку. Тільки в одному випадку має сенс піддавати своє життя небезпеці, кидаючись у панікуючи юрбу, – при швидкому поширенні пожежі. Зніміть окуляри, якщо не хочете, щоб вам вдавили їх в очі. Зніміть сережки – їх усе рівно вирвуть в загальній тисняві.

3. Звідси головна порада – у дні соціальної напруженості або навіть масових гулянок не виходьте зайвий раз на вулицю. Усе, що ви хочете побачити, вам потім покажуть по телевізору. Особливо стежте за дітьми, у силу природної допитливості, вони часто прагнуть потрапити у гарячі точки подій, за що і розплачуються. Якщо через якісь обставини уникнути участі в масових ходах вам не вдається, не забувайте про заходи особистої профілактичної безпеки.

Рекомендована література

1. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Дуднікова І. І. Безпека життєдіяльності: Навч. посібник. – 2-ге вид., доп / І. І. Дуднікова. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2007. – 268 с.

ЛЕКЦІЯ № 9

БЕЗПЕКА У РЕКРЕАЦІЙНОМУ МАРШРУТНОМУ ТУРИЗМІ

Мета – ознайомлення з системою забезпечення безпеки туристів в спортивному та рекреаційному маршрутному туризмі.

План:

1. Безпека у туристських спортивно-оздоровчих походах.
2. Безпека туристів на воді та льоду.
3. Безпека туристів біля вогнища та в поводження з гострими предметами.
4. Безпека туристів під час взаємодії з флорою та фауною.

Ключові поняття: безпека у туристському поході, флора, фауна, лавинна небезпека, контрольно-рятувальна служба.

Вступ

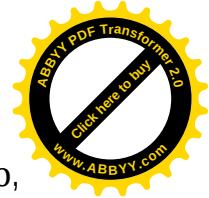
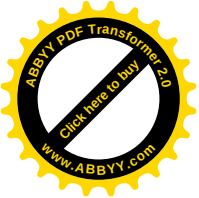
Безпека – основна і найважливіша вимога до всіх туристських походів. Навіть найпростіший вихід за місто малодосвідчених туристів може мати летальні наслідки.

Щоб туризм став джерелом зміцнення здоров'я і розвитку фізичних сил, кожен турист в умовах походу повинен суворо дотримуватися правил поведінки і техніки безпеки.

Важливе правило кожного туристського походу – дотримання розпорядку дня, режиму харчування та особистої гігієни всіма його учасниками.

Багатьом відома думка досвідчених туристів, що безпека залежить не стільки від складності маршруту, скільки від підготовленості й дисциплінованості учасників походу.

Якщо групу складають туристи, які мають незначну різницю у віці та фізичній підготовленості, загальні інтереси, то у поході буде легше досягти дружньої взаємодії за будь-яких ситуацій, створити психологічний клімат взаєморозуміння і взаємодопомоги.

Маршрути походу слід обирати за довжиною і складністю, враховуючи вік і туристсько-спортивною підготовленість туристів.

До надзвичайних подій у туристському поході можуть призвести: погане знання маршруту, темп руху, що не відповідає підготовленості туристів, низька дисципліна в групі, відсутність необхідного спорядження, невиконання правил безпеки під час купання, самовільне спускання на лижах з гір, неправильна поведінка при виявленні вибухонебезпечних предметів, несприятливі метеорологічні умови, низький рівень технічної і тактичної підготовленості туристів, невміння долати природні перешкоди, зустріч з дикими тваринами і плазунами, отруйні рослини, недоброякісні продукти харчування тощо.

Ці та інші надзвичайні події відбуваються через недосвідченість членів групи або керівника, який погано організував всебічну підготовку учасників походу, не ознайомився як слід з районом подорожі, складними ділянками маршруту і не намітив способи їх подолання.

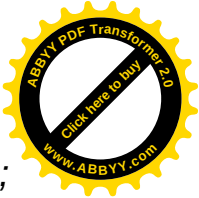
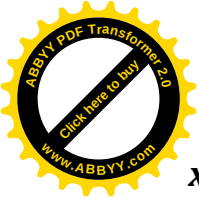
Керівник туристської групи має твердо знати правила організації і проведення спортивно-оздоровчих туристських походів і мандрівок, методичні рекомендації щодо безпечного проходження маршруту. Він повинен постійно стежити за суворим дотриманням дисципліни в туристській групі.

Вказані правила повинен вивчати не тільки керівник, а й усі учасники туристського походу, які у відповідності з ними проходять всебічну підготовку і виконують вказівки керівника групи.

До початку туристського походу кожен турист **повинен прослухати цикл лекцій по безпеці у туристському поході, ознайомитися з інструкціями.**

Протягом усього походу туристи повинні суворо дотримуватись санітарно-гігієнічних правил.

З метою запобігання нещасних випадків і захворювань **не рекомендується пересуватися під час грози, сильного вітру,**

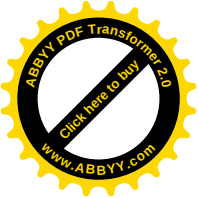

хуртовини, в туман, за винятком екстремальних ситуацій; необхідно суворо дотримувати усіх вимог безпеки.

- Не слід пересуватися після дощу по каменях, осипах, стрімких схилах.
- Круті схили, обривисті береги річок потрібно проходити з послабленими лямками на рюкзаках і страхуючими мотузками.
- Не плануйте пересування групи в спеку. Перебуваючи на сонці, надягніть панаму або кашкет, сонцезахисні окуляри.
- Пересуваючись лісом, не кидайте на землю недопалки, запалені сірники. Це може спричинити до пожежі.
- Якщо на шляху групи виникла пожежа, яку загасити самотужки неможливо, туристи терміново відходять у безпечне місце і по можливості сповістити про побачене у відповідні інстанції.
- При переході групи по льоду замерзлої річки чи озера, слід перевірити відсутність тріщин, вимоїн, повітряного простору між шарами льоду або між льодом і водою. Лід має бути товщиною не менше 10 см. Той, хто йде в групі першим, страхується мотузкою. Не слід підходити до краю льоду ближче за 100 см. Небезпечно переправлятися по льоду, під яким знизився рівень води або вона затопила його поверхню.
- Страхування необхідне на всіх небезпечних ділянках туристського маршруту.
- Керівник групи приймає рішення щодо його організації та розміщення туристів на місцевості.
- Одяг туристів має відповідати порі року і погоді. При похолоданні слід більше рухатись, на привалах надягати теплі речі, пити гарячий чай, каву. В сиру погоду, якщо є можливість, треба просушити одяг, взуття, спальні мішки, рукавички, шкарпетки, намети.

Щоб їжа не стала причиною отруєння, дотримуйтесь таких порад:

- молоко обов'язково кип'ятить.
- не вживайте варені ковбаси, продукти, які втратили звичайний вигляд, колір і запах, консерви з банок, що здулися.

– питну воду, набрану у незнайомих джерелах, обов'язково потрібно кип'ятити!

Особливої турботи керівникам походів завдає купання. Адже доводиться купатися в незнайомих водоймах, а це іноді пов'язано з небезпекою для життя.

Отже, завжди дотримуйтесь таких основних правил:

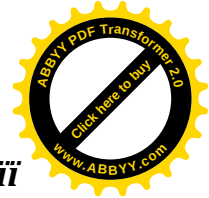
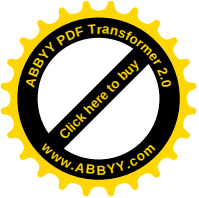
- перевірте місце купання – воно має бути чистим, без корчів, ям і каміння;
- по можливості обмежте його кілками з натягнутою на них мотузкою;
- не слід купатись, якщо у вас погане самопочуття, ви втомилися або перегрілись.

Детальніше про небезпеки, які підстерігають туристів в походах, зазначені нижче.

1. Безпека у туристських спортивно-оздоровчих походах

Заходи профілактики травматизму і захворювань в спортивно-оздоровчому туризмі є основним положенням в роботі контрольно-рятувальних служб Міністерства з надзвичайних ситуацій України і суспільних маршрутно-кваліфікаційних комісій, комісій з видів туризму, клубів туристів, туристських секцій, що організовують походи.

Членам контрольно-рятувальної служби, туристському активу слід проводити більше заходів щодо профілактики з тим, щоб надалі скоротити до мінімуму травми, викоренити з практики випадковості, що призводять до нещасних випадків в походах. Вирішення цих проблем багато в чому залежить від знання і грамотного виконання основних правил техніки безпеки всіма туристами. Вони складаються з детального вивчення району походу, розробки маршруту, підбору необхідного і якісного спорядження і продуктів харчування, уміння долати складні ділянки маршруту і наведення надійної страховки, поліпшення фізичної і технічної підготовки.

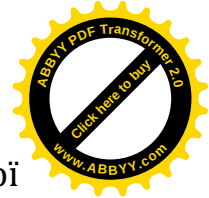
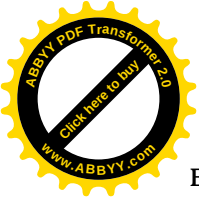
Основними завданнями Федерації спортивного туризму і її комісій з попередження нещасних випадків в походах є:

- встановлення строгого контролю за дотриманням учасниками «Правил організації і проведення спортивних туристських походів»;
- надання методичної допомоги і консультацій туристичним групам по вибору маршруту, підбору спорядження, техніці безпеки, географічним, кліматичним і метеорологічним особливостям району та іншим питанням організації і проведення походу;
- перевірка знань заявленого маршруту і його правильна тактична побудова, наявність запасного варіанту маршруту, досвіду учасників для даної категорії складності, знання правил техніки безпеки при проходженні складної ділянки, матеріального забезпечення, фізичного стану учасників групи, уміння надавати першу медичну допомогу.

Маршрутно-кваліфікаційні комісії, видові комісії здійснюють збір, систематизацію і публікацію в місцевому друці матеріалів про рекомендовані маршрути, порушення техніки безпеки в походах, стан транспортного повідомлення, створення нових заповідних зон, екскурсійних об'єктів не тільки на своїй території, але і за її межами; про кращі походи року, порушеннях «Правил...».

Працівники КРС і члени МКК при отриманні повідомлення про погіршення метеорологічної обстановки, підвищень небезпеці на маршруті (обвали, селеві потоки, завали, руйнування стежок, обмерзання доріг і схилів, розливи річок, зноси мостів і кладок, схід лавини і т.п.) повинні повідомити туристські групи, що встали на облік, про несприятливу обстановку для походу в даному районі. Туристські групи, які вже здійснюють походи в цьому районі, члени КСС інформують про це через рятувальників, лісників, геологів і т.д.

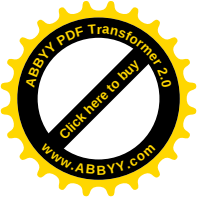
Працівники КРС і члени МКК при отриманні повідомлення про неприбуття туристської групи у встановлений на один з контрольних пунктів, вказаних КРС і МКК, а також вістей про аварійну обстановку на маршруті або під час проведення туристського заходу, нещасному

випадку, що вимагає транспортування потерпілого і надання першої медичної допомоги, зобов'язані чітко і швидко організовувати пошуково-рятувальні роботи з можливим залученням туристських груп, що знаходяться в цьому районі.

Члени КРС і МКК повинні проводити виховну роботу з туристами по дотриманню ними дисципліни на маршруті, вести боротьбу з проявом неорганізованості, не випускати на маршрут групи, що не заявили в МКК і не стали на облік в КРС.

Багато що в безаварійному проведенні туристського походу залежить від керівника. Неприпустимо, щоб керівниками туристських груп були туристи, що не мають достатнього досвіду керівництва. Навіть досвідчені туристи не завжди можуть бути керівниками внаслідок недостатніх організаторських здібностей. Авторитет керівника є основою успішного управління групою. Він складається з міцного знання маршруту, правильного використання технічних навиків і прийомів, уміння правильно оцінювати складну обстановку, ухвалювати необхідне рішення, здійснювати заходи по забезпеченню безпеки протягом підготовчого періоду і під час походу, відчуття відповідальності не тільки за свої дії, але і за дії і вчинки учасників групи. Керівник обов'язково має бути зібраним, принциповим, урівноваженим, чесним і доброзичливим. Він повинен володіти відчуттям власної гідності, мати власну думку, особистим прикладом виховувати у туристів високу свідомість, відповідальність і вимогливість до себе і своїх товаришів. У діях керівника не повинні виявлятися такі риси, як одноосібне ухвалення рішень і придушення ініціативи учасників. Він зобов'язаний вважатися з думкою кожного учасника – якщо з чимось не згоден, то він повинен пояснити, в чому їх помилка. Проте, ухвалюючи колективне рішення, керівник повинен пам'ятати, що відповідальність за всі неправильні дії і, в першу чергу, за безпеку учасників повністю лежить на ньому. Тому, перш ніж ухвалити остаточне рішення, він повинен переконатися в його правильності.

Важливо пам'ятати, що будь-яка ініціатива керівника повинна здійснюватися з погляду кінцевого результату.

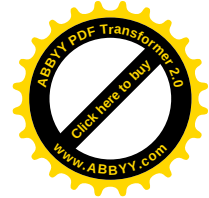
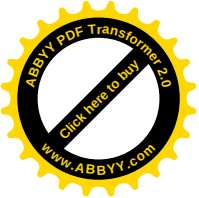
Кінцевий результат – це правильно організований і безаварійно проведений туристський похід з повністю виконаними завданнями.

Причини, унаслідок яких в поході можуть виникнути аварійні ситуації, такі:

- недостатній досвід керівника;
- ослаблення контролю за проходженням учасниками медичного огляду;
- недостатній контроль за фізичною і технічною підготовкою, психологічним станом учасників;
- включення до складу групи туристів, що не мають достатнього досвіду, зміна складу групи після затвердження МКК;
- недостатнє вивчення району подорожі і самого маршруту (кліматичних умов, сезонності, складних ділянок, під'їзних шляхів, відсутність необхідного картографічного матеріалу);
- ослаблення контролю за підбором спорядження.

Помилки, що допускаються керівником в управлінні групою на маршруті:

- вихід на маршрут в зміненому складі, розділення групи;
- включення в початкову частину маршруту складних ділянок, зміна маршруту в бік ускладнення за рахунок проходження окремих складних ділянок шляху (перевалів, вершин, хребтів, каньйонів, порогів, водних перешкод і т.п.);
- неправильні команди і дії керівника на складних ділянках шляху;
- відсутність вимогливості, чіткого керівництва діями туристів і неправильна розстановка сил при проходженні складних ділянок, відсутність наглядових і рятувальних постів перехоплення;
- відсутність попередньої розвідки складної ділянки;
- відсутність контролю при застосуванні страховки і самостраховки;

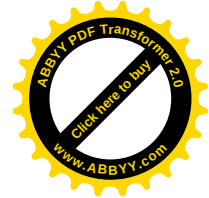
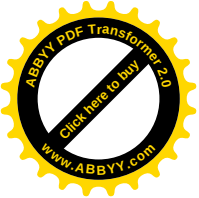

- відсутність контролю за орієнтуванням на маршруті;
 - пізній вихід групи на маршрут;
 - нерівномірний рух на маршруті, порушення графіка руху;
 - невірний вибір місця привалу, ночівлі;
 - відсутність дисципліни в групі;
 - недостатній відпочинок учасників, ослаблення контролю за станом і самопочуттям учасників;
- недоліки в керівництві, пов'язані з грубістю, несправедливістю, нечесністю і черствістю.

Організаційне питання по підборі керівника і учасників необхідно вирішувати в туристській секції або клубі туристів задовго до початку походу. У початковій стадії підготовки до походу визначається його мета і йде відбір членів групи. Їх набирають більше, ніж планується. Це робиться з таким розрахунком, щоб група не розпалася, оскільки в підготовчому періоді частина туристів з різних причин відсівається. Відбір учасників в стартовий склад групи слід проводити, враховуючи туристський досвід, фізичну і технічну підготовку, психологічну сумісність, ділові якості. Це виключає потрапляння в групу в останню мить випадкових, неперевірених і непідготовлених учасників. Такий колектив надійний і в складній обстановці діятиме злагоджено і організовано, а, отже, виключаються психологічні зриви і виникнення аварійних ситуацій з вини учасників.

Не рекомендується формувати групу з малознайомих або зовсім незнайомих людей, за оголошеннями чи рекомендаціями. У таких групах часто немає згоди між учасниками і керівником, що приводить до конфліктних ситуацій.

На маршруті туристи повинні бути дисципліновані, виконувати вказівки і команди керівника, доброзичливо ставитися один до одного, на складних ділянках надавати допомогу, не долати їх без розвідки, не нехтувати страховкою і самостраховкою, не панікувати в складних, екстремальних умовах.

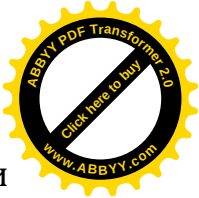
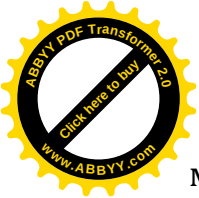
Причини, що викликають аварійну ситуацію, такі:

- недостатня підготовка до походу;
- недостатній туристський досвід;
- невиконання наказів керівника;
- відсутність дисципліни;
- невміння володіти страховкою;
- слабка фізична підготовленість;
- недостатня технічна і тактична підготовленість;
- відставання від групи;
- самовільний відхід на розвідку;
- самостійне подолання складної ділянки;
- самостійний вихід на небезпечну ділянку;
- зневага страховкою і самостраховкою;
- незгода з рішенням керівника;
- конфлікт серед учасників;
- страх, паніка, сум'яття в складній ситуації;
- відсутність навиків в наданні першої допомоги при захворюваннях і травматизмі.

Туристський маршрут сам по собі з його природними чинниками в певних випадках також може стати причиною виникнення аварійної ситуації.

Туристський маршрут – поняття дуже широке. У нього входить, наприклад, географічна характеристика району, і, в першу чергу, оцінка його орогідрографії по перетину рельєфу, потужності водних потоків, наявності боліт, пісків, скель, льоду та ін. Кожний з цих природних елементів знаходиться в певній стадії розвитку і приховує для людини небезпеку сходу лавини, зніс швидкою течією; ускладнює шлях важким підйомом, важкою переправою, невизначним порогом, важким завалом або, навпаки, відсутністю рослинності.

Маршрут включає оцінку погодно-кліматичних умов. На одній і тій же ділянці в кожен окремий момент може бути жарко або холодно, суха або дощова погода. В межах одного сезону під впливом

метеорологічних умов сніжний покрив, наприклад, може дати більше десятка помітних для лижників і таких, що різною мірою збільшують небезпеку маршруту модифікацій: сніг сухий, сипкий, рихлий, сирий, в'язкий, щільний наст, міцний фірн, підступна «дошка», жорсткий «цемент».

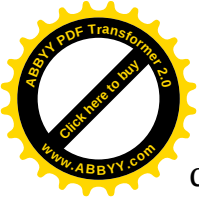
Маршрут часто зумовлює спосіб, вигляд і особливості пересування туриста. Причому іноді з дуже високим ступенем конкретизації: тільки на розбірних байдарках, тільки на плотах, тільки на гірських лижах з гальмуючими пристосуваннями. Маршрут диктує особливості організації похідного життя, види білуачних робіт, режим ходового дня, співвідношення нескладних і небезпечних ділянок шляху.

Отже, при проходженні туристського маршруту можуть виникнути аварійні ситуації і маршрут може стати причиною нещасного випадку, залежно від району подорожі, сезону, дня тижня, часу доби, погоди, виду пересування, форми організації подорожі, наявності небезпечних ділянок і категорії складності походу.

Небезпека сходу лавини під час лижних туристських походів у високогірних і безлісних зонах з'являється, коли товщина сніжного покриву досягає 30–50 см. Тому, якщо снігопад застав туристську групу в лавинонебезпечному районі, вона повинна перечекаати два-три дні. При глибшому снігу, особливо якщо він випав при низькій температурі і вітрі, термін вичікування збільшується до чотирьох-п'яти днів.

Але і після вичікування слід дотримуватися наступних правил безпеки:

- При перетині лавинонебезпечного схилу використовуються безпечні ділянки рельєфу: гребені, скельні острови, групи дерев, високий чагарник та інші предмети, що служать пунктами опори снігу.
- Лавинонебезпечний схил перетинається вище по лінії максимальної напруги сніжного пласта. Перетинати лавинонебезпечний схил горизонтально небезпечно, оскільки це збільшує порушення

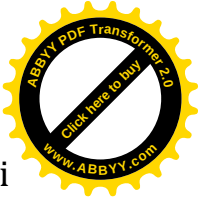
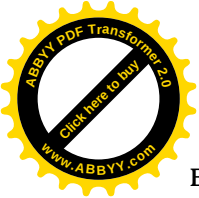
сніжного схилу. За відсутності нерівності на схилі пересуваються по прямій вгору і перетинають схил тільки в безпечному місці.

- Пересування проводиться в такому порядку, щоб на небезпечній ділянці знаходилася одна людина, але заздалегідь встановлюється наглядовий пункт, з якого один з досвідчених туристів веде спостереження за групою і сходом лавини.

- Усі учасники походу зобов'язані мати лавинний шнур яскравого кольору. Його треба прив'язувати ззаду на поясі, один кінець повинен бути вільним. При нещасному випадку він опиниться на поверхні лавини, що полегшить пошук і рятувальні роботи.

- На небезпечній ділянці дотримується сувора маршова дисципліна і зберігається вказаний керівником інтервал. Рух проходить в повній тиші. Перед виходом на небезпечну ділянку кріплення лиж ослабляються настільки, щоб у разі потреби можна було швидко зняти лижі. Крім того, розстібають поясний ремінь рюкзака, щоб можна було вмиль скинути його. Лижні палиці тримають в обхват, вийнявши руки з лямок, щоб легше було їх кинути. Капюшон куртки надягається на голову і застібається так, щоб ніс і рот були закриті. Це попередить потрапляння снігу в дихальні шляхи.

У разі сходу лавини спостерігач негайно дає сигнал. При цьому необхідно негайно кинути палиці, звільнитися від рюкзака, лиж і спробувати утриматися на поверхні снігу. Якщо той, хто потрапив у лавину бачить, що його заносить снігом і вибратися на поверхню вже немає можливості, він повинен підтягти коліна до живота і стиснутими кулаками захищати обличчя від снігу, створюючи навколо особи порожнечу, – це дозволить вільно дихати. При зупинці лавини необхідно визначити своє положення (де верх і де низ). Для цього слід набрати в рот слину і дати їй можливість вільно витікати. Так потерпілий визначить, де низ. Після цього, якщо є можливість, можна починати просуватися в протилежну сторону. Якщо турист засипаний товстим шаром снігу і вибратися самотійно не може, він повинен зберігати спокій, сили і повітря, не вважаючи своє положення безнадійним. Треба тільки щосили прагнути не заснути. У туризмі

відомо немало випадків порятунку засипаних лавиною через 5–6 і навіть через 11 діб.

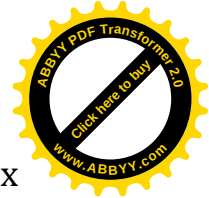
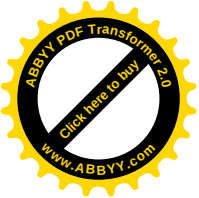
Практика свідчить, що основою профілактики захворювань, нещасних випадків і травм у туристських походах є ретельна й планомірна підготовка туристів, виховання в процесі тренування високих морально-вольових і фізичних якостей, додержання режиму руху, розпорядку дня і правил самоконтролю. Кожний учасник повинен пам'ятати, що забороняється йти в багатоденний похід людині, яка недавно перенесла травму, гостре інфекційне захворювання. Лише при незначних відхиленнях у стані здоров'я можна вирушати в нескладні походи, порадившись перед цим з лікарем.

Нещасний випадок, що стався з кимось у поході чи подорожі, або травма, як правило, виводять з ладу всю групу, порушують встановлений розпорядок на маршруті й режим руху. Надання допомоги в польових умовах, транспортування потерпілого вимагають від туристів витримки, забирають багато часу, а в деяких випадках роблять неможливим продовження мандрівки.

Тому, готуючись до туристського походу, насамперед вивчають маршрут й аналізують **причини можливих небезпек і нещасних випадків**, їх ділять на дві категорії:

- ті, що можуть статися внаслідок недостатньої фізичної, технічної, психічної, морально-вольової підготовки та поведінки учасників мандрівки;
- ті, що можуть виникнути через кліматичні, метеорологічні умови району подорожі та рельєф місцевості.

Однак практика свідчить, що основними причинами нещасних випадків і травм є відсутність організованості й дисципліни в групі, чіткого та кваліфікованого керівництва й достатнього матеріально-технічного забезпечення багатоденних походів і подорожей. Причинами травматизму можуть також бути: незадовільна підготовка місць для проведення тренувальних занять, неправильний підбір спорядження, одягу та взуття для туристського походу.

Травми і нещасні випадки трапляються на складних ділянках маршруту, підйомах, спусках, переправах.

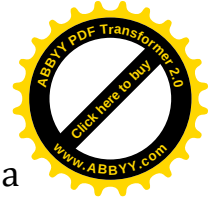
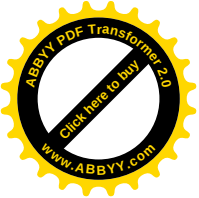
Найчастіше в походах трапляються такі травми: потертості, намулювання, мозолі, опрівання ніг, синяки, вивихи, розтягнення зв'язок, відмороження, опіки, порізи, поранення, непритомність, укуси комарів, шлунково-кишкові захворювання тощо.

Щоб запобігти потертості, намулюванню, появи мозолів на ногах, слід заздалегідь підібрати взуття й добре розносити його. Виявивши потертість або іншу травму ніг, насамперед усувають причину – перевзуваються, припасовують взуття. Потім заклеюють місце пошкодження лейкопластиром або накладають тугу пов'язку з синтоміциновою емульсією. В поході чи подорожі необхідно регулярно стежити за чистотою ніг, а в період руху обов'язково надягати вовняні шкарпетки. На бівуаку або на великому привалі ноги треба помити і змінити взуття на легше. Влітку, якщо дозволяє місцевість і погода, бажано походити босим.

Учасникам зимового туристського походу чи подорожі загрожує відмороження відкритих ділянок обличчя та кінцівок, особливо пальців рук і ніг. Часто до цього призводить неправильне користування одягом, погано підігнане спорядження, порушення режиму руху, відпочинку та харчування, відсутність контролю з боку керівника, незнання способів обігрівання під час руху та на привалах або нехтування ними, а також недотримання профілактичних заходів.

Частою причиною відмороження ніг є тісне або зіпсоване під час сушіння взуття, а також надмірна кількість надягнених шкарпеток. І, відома річ, не можна рушати в дорогу, не висушивши добре черевики, шкарпетки, устілки.

Втрата рукавиці у хуртовину може спричинити до відмороження руки. Тому до рукавиць треба прив'язувати тасьму і протягувати її поверх штормівки так, щоб вона не заважала рухові. Нагадаємо, що кожен турист повинен мати запасні теплі рукавиці, які зберігаються в поліетиленовому чохлі.

Якщо все-таки сталася така прикрість, що рукавиці загублено, а запасних немає, закутайте руки в сухий одяг (можна у шкарпетки) або ж просуньте їх за пояс, зігріваючи на тілі.

Відчувши, що дерев'яніють і болять суглоби, нахиліть тулуб уперед і робіть сильні махи у вертикальній площині з інтервалом у секунду. Це активізує кровообіг у кистях, і вони зігріються.

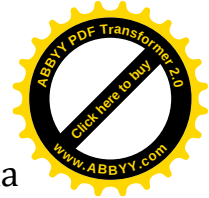
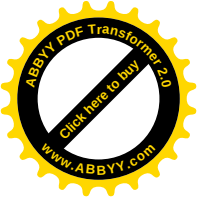
Ноги відігрівають швидкою ходьбою або інтенсивними рухами.

Якщо турист потрапив у воду, треба допомогти йому негайно переодягтися в сухе, енергійно розтерти його тіло, напоїти гарячим чаєм або кавою і примусити активно рухатись на відкритому повітрі.

Щоки, ніс, підборіддя, надбрівні дуги захищають від морозу маскою. Розрізняють чотири ступені обмороження. Перший ступінь характерний побілінням шкіри і втратою чутливості; при другому ступені з'являються пухирі з кров'янистою рідиною; при третьому – мертвіють шкіра і підшкірні тканини; при четвертому спостерігається омертвіння, що захоплює і кістки. Ознаки замерзання: кволість, сонливість і апатія, спад серцевої і дихальної діяльності, непритомність.

При обмороженні першого ступеня відповідну ділянку тіла розтирають чистими руками, змоченими спиртом або одеколоном, до тих пір, поки вона не потепліє і не почервоніє. Потім накладають суху стерильну пов'язку з ватою. Не слід розтирати снігом або вовняним одягом – так можна травмувати шкіру і занести інфекцію. Потерпілого напувають гарячим чаєм або кавою і при першій можливості доставляють у лікарню. Якщо сталося обмороження другого, третього або четвертого ступеня, розтирати тіло не можна. Відповідну ділянку обробляють спиртом, накладають на неї стерильну пов'язку з ватою і вживають заходів, щоб якнайшвидше доставити потерпілого в лікарню.

При замерзанні потерпілого треба якнайшвидше доставити в тепле приміщення, розтерти тіло спиртом, одягти в теплий одяг, напоїти гарячим чаєм або кавою. Помітивши ознаки ослаблення дихання, дати понюхати розчин аміаку, провести вентиляцію легень, потім дати ліки для стимуляції серцево-судинної системи.

Крім обморожень, учасників походу підстерігає небезпека переломів, вивихів, опіків тощо.

При переломах і вивихах за допомогою шини фіксують травмоване місце і негайно транспортують потерпілого до лікарні. Для зменшення болю йому дають таблетку анальгін чи амідопірин.

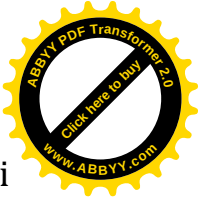
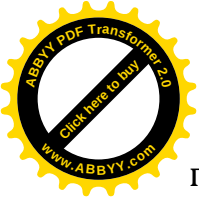
При опіках біля вогнища або примуса вражену ділянку тіла змочують слабким розчином калію перманганату чи таніну, потім на неї кладуть пов'язку з синтоміциновою емульсією чи пеніциліновою маззю.

Якщо ви сильно забилися чи розтягнули зв'язки, покладіть на вражене місце холодний компрес, а другої доби – теплу і тугу пов'язку. При ударі в голову на вражене місце кладуть холодний компрес, а до ніг – тепло.

При ангінах, гострих респіраторних вірусних інфекціях, які супроводжуються незначним підвищенням температури, застосовують норсульфазол чи сульфадимезин (по 1 таблетці 4 рази на добу протягом 3-4 днів) і полощуть горло розчином перманганату калію, соди або солі. Якщо у хворого висока температура, його слід госпіталізувати.

Для профілактики пошкоджень м'язів, підшкірної жирової основи, зв'язок, суглобів дуже корисні масаж і самомасаж. Це прості й доступні кожному заходи, які можна здійснювати в будь-яких умовах туристського походу. Регулярне застосування масажу сприяє відновленню сил у подорожуючих, покращує живлення м'язів основних груп, прискорює відтік лімфи. Завдяки цьому швидше виводяться з організму продукти розпаду, які утворюються при значних фізичних навантаженнях. Діючи через периферичні нервові закінчення в шкірі на центральну нервову систему, самомасаж покращує загальний тонус організму туриста. Перед тим як приступити до практичного застосування масажу в польових умовах, треба вивчити й засвоїти декілька основних прийомів самомасажу, а саме: поглажування, розминання, розтирання та вібрацію.

Усі процедури, пов'язані із самомасажем, роблять чистими руками. Якщо на шкірі є будь-які висипи, проводити самомасаж не можна. Усі названі прийоми здійснюють у спокійному темпі і в

певному порядку, не викликаючи больових відчуттів. М'язи, які масажуються, треба розслабити.

Застосовувати самомасаж можна під час великих і малих привалів, протягом 4-5 хв., повторюючи всі названі прийоми кілька разів. Починати й закінчувати масаж краще поглажуванням, яке є найпростішим і найдоступнішим прийомом. Найбільшу користь туристу принесе самомасаж тих груп м'язів, на які в мандрівці припадає найбільше навантаження.

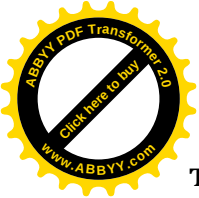
Неабияке значення для профілактики захворювань, нещасних випадків і травм при організації тренувальних занять і під час проведення подорожей має постійне спостереження туриста за станом свого здоров'я.

Для самоконтролю користуються об'єктивними і суб'єктивними показниками, які занотують у щоденник.

До об'єктивних показників стану тренованості відносяться частота пульсу і дихання, ємність легенів, об'єм грудної клітки в трьох вимірах, зріст, маса, сила правої та лівої кистей, зміни в потовиділенні, травленні, а також дані щодо характеру тренувальних занять, змагань і спортивні результати.

Суб'єктивними показниками стану тренованості можуть бути: загальне самопочуття, рівень стомлення, спортивна працездатність, серцебиття, сон, апетит, м'язовий біль, задишка, бажання або небажання тренуватися тощо.

Для того, щоб одержані дані можна було порівняти з тими, які визначатимуться в наступні дні, рекомендується всі спостереження й виміри проводити щоденно, зранку, а також до і після тренування, за тих самих умов. Під час походу можна користуватися тільки деякими показниками самоконтролю, але обов'язково треба проводити спостереження за самопочуттям. При зміні загального самопочуття, а також при появі перших ознак перевтоми (блідість або почервоніння обличчя, нерівномірний пульс і дихання, велике потовиділення), турист зобов'язаний негайно повідомити про це керівника групи або

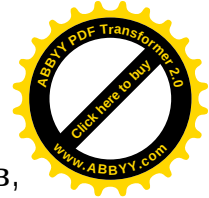
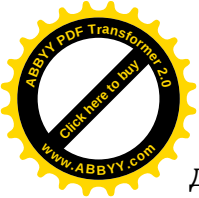

тренера. При появі таких ознак у подорожуючого його переводять у голову колони й звільняють від частини вантажу.

Знати основи самоконтролю, гігієни, першої медичної допомоги й ті основні показники стану організму, які визначають його тренованість, має кожний, хто збирається в похід або подорож. Але при цьому треба завжди пам'ятати, що самоспостереження не може й не повинно замінити лікарського контролю, воно – лише цінне й необхідне доповнення до нього. Тому слід періодично, а при виявленні яких-небудь порушень або відхилень від норми – негайно звертатися до лікаря й показувати йому свій щоденник самоконтролю.

2. Безпека на воді та льоду

Серйозного відношення від керівника вимагає купання в туристських походах. Адже доводиться купатися в незнайомих водоймах, а це іноді пов'язано з небезпекою життя. Отже, завжди дотримуйтесь таких основних правил: перевірте місце купання – воно має бути чистим, без корчів, ям і каміння; по можливості обмежте його кілками з натягнутою на них вірьовкою. Місця для купання в річках слід вибирати вище за спуск каналізаційних вод, вище за ділянки, що використовуються для прання, полоскання білизни, водопою худоби і купання тварин. Категорично забороняється купання на водоймищах поблизу гідротехнічних споруд, дамб, шлюзів, гребель, у межах зони санітарної охорони, джерел господарсько-питного водопостачання. Глибина місця купання при швидкості течії не понад 0,5 м/с повинна бути не більше 1,5 м. Температура води при купанні повинна бути не нижче 18°C. Кожне купання проводиться з дозволу керівника групи і лише в його присутності. Для спостереження і своєчасного надання допомоги один з керівників повинен знаходитися на березі. Якщо в групі є плавці-розрядники, слід залучити їх до чергування, але не можна доручати їм керівництво купанням. Одночасно може купатися не більше восьми чоловік, а за часом – до 10 хв. Під час купання кричати без приводу забороняється, оскільки крик – сигнал про

допомогу. Категорично забороняється пірнання у воду з містків, човнів, обривистого берега, а також купання в сутінки і нічний час, купання після вживання їжі протягом 1,5 год. Не слід купатись, якщо у вас погане самопочуття, ви втомилися або перегрілись.

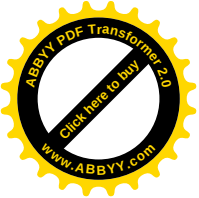
Водні перешкоди часто зустрічаються на шляху туристів і є одним з основних перешкод на маршруті. Їх подолання вимагає від туристів знань, накопичених в попередніх походах, здорового глузду, спокою в ухваленні вірного рішення. Поспішність, недооцінка небезпеки, невміння навести переправу можуть привести до тяжких наслідків. В спортивному туризмі до 50% смертельних випадків безпосередньо пов'язано з водою. Краще всього переходити незнайому річку вбрід. Безпечною слід вважати глибину броду при швидкості перебігу 1 м/с – 1 м, до 2-х м/с – 0,8 м, більше 2-х м/с – 0,6 м. Дізнатися швидкість потоку можна, кинувши у воду тріску і підрахувавши час, за який вона пройде наперед відміряну відстань.

Неприпустимо переправлятися через річку з ходу, група має провести ретельну розвідку річки. Краще затриматися на декілька годин, ніж піддавати свої життя небезпеці. Ознакою броду можуть служити колії доріг, окремі відбитки протекторів автомашин, стежки, що йдуть у воду і помітні на протилежному березі.

Найменші глибини знаходяться в найширших місцях річки. І навпаки – найбільші глибини і швидкості течії спостерігаються в звуженнях русла. Ознакою мілководдя можуть служити широкі плеса з підвищеною швидкістю перебігу по всій ширині річки, місця, де річка розділяється островцями на декілька рукавів, виступаючі над водою камені і островці по всій ширині, водна рослинність. Переправи через водні перешкоди умовно поділяються на: переправа вбрід, над водою, по воді, переправа вплав.

Основні правила безпеки при переправі вбрід:

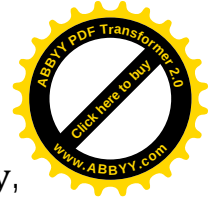
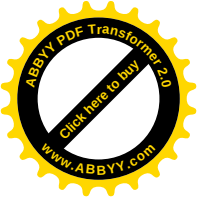
– при виборі місця переправи необхідно враховувати підхід до річки, стан русла, глибину і силу течії, час доби і кліматичні умови, наявність необхідного спеціального спорядження, а також необхідно проводити розвідку з обов'язковою страховкою;

- річку переходити в місці, вибраному розвідкою. Самостійно переправлятися в інших місцях забороняється;
- при переправі з організацією мотузяних поручнів рухатися збоку поручнів, нижче за течією, приставними кроками; для самостраховки петлі зі схоплюючими вузлами не застосовувати. Прикріплятися до мотузяних поручнів тільки за допомогою карабіна через грудне обв'язування або петлі від неї;
- при русі шеренгою, колоною захоплення один одного за плечі повинне бути міцним;
- для страховки нижче за течією обов'язково виставляти пости перехоплення;
- переправу через річку вбхід в будь-який період року обов'язково здійснювати в одязі і взутті.

Основні правила безпеки при переправі над водою:

- при використанні жердин в якості опори необхідно перевірити їх міцність;
- при переправі по колоді, завалу необхідно перевірити стійкість і надійність переправи;
- по мокрих і тонких колодах проходити з обов'язковою страховкою;
- на завалі бути обережним, перевіряти його міцність;
- переправлятися там, де вирішила група;
- під час переходу через сніжний міст необхідно переконатися в його міцності;
- ходити по льоду потрібно тільки в туристському взутті, при крутизні 15° – 20° – в кішках;
- не стояти і не наближатися до краю тріщини без страховки;
- переходити тріщини, забиті снігом, тільки після їх перевірки;
- той, що страхує, повинен уважно стежити за діями партнера і своєчасно видавати або вибирати мотузку, не допускаючи її провисання, працювати в рукавицях;

- стрибок через тріщину здійснювати тільки в тому випадку, якщо впевнений, що перестрибнеш;
- пересуватися по навісній переправі тільки поодинці і з надійною страховкою;
- переходити водоймища, річки по льоду, в туман, дощ, заметіль неприпустимо;
- восени і весною, коли на водоймищах і річках недостатньо міцний лід, переходити їх необхідно тільки з дотриманням правил безпеки;
- у аварійній обстановці дії повинні бути швидкі і упевнені.

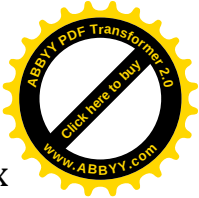
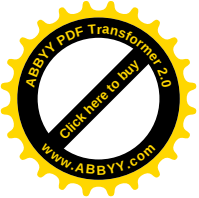
Основні правила безпеки при переправі по воді:

- забороняється переправа в штормову погоду;
- не перенавантажувати судно людьми і вантажем;
- при переправі на матрацах, катамарані спочатку перевірити надійність з'єднання і вантажопідйомність, нижче за течією виставити пости перехоплення;
- переправлятися верхи на коні тільки поодинці;
- способом подолання річки уплав разом з конем можуть користуватися тільки туристи, що добре вміють плавати.

Особливо небезпечно рухатися по льоду, бо він завжди приховує певну небезпеку. При переході групи по льоду замерзлої річки чи озера, слід перевірити відсутність тріщин, вимоїн, повітряного простору між шарами льоду або між льодом і водою. Той, хто йде в групі першим, страхується вірьовкою.

Найбільш міцним є прозорий лід з синюватим або зеленуватим відтінком, без повітряних бульбашок, що утворилися в морозну, безвітряну погоду.

Під час відлиги, паморозі, дощу лід стає білим і матовим, іноді набуває жовтуватого відтінку. Такий лід дуже ненадійний. Дуже небезпечний осінній лід. На ділянки такого льоду ступати не можна у жодному разі. Молочний, білий або матового кольору лід удвічі слабший від прозорого.

Не слід забувати про небезпеку на льоду і дотримуватися деяких правил. У стійку морозну погоду, коли температура не підвищується більш ніж на -5°C , безпечним для руху одного подорожуючого вважається лід завтовшки 4-5 см; 8-сантиметровий лід витримає двох людей, що стоять поряд, 12-14-сантиметровий – 5-7 чоловік. Осінній лід безпечний для однієї людини при товщині не менше 10 см. При недостатній товщині крижаного покриття і морозі, що посилюється, можна спробувати почекати якийсь час, щоб лід став товщим і окріпнув.

При температурі -5°C за добу намерзає 6-8 мм, при температурі -10°C – 10-15, при -15°C – 17-25 мм, при -20°C – 23-32 мм, а при -30°C за добу намерзає 3,5-5 см льоду.

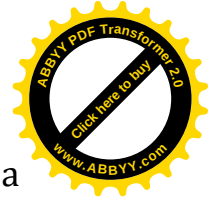
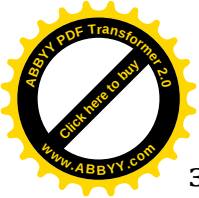
3. Безпека туристів біля вогнища та поводження з гострими предметами

На багатьох маршрутах відведені місця для приготування їжі, розпалення багаття. Там, де цього немає, група сама вибирає місце для багаття. При цьому необхідно враховувати близькість сухих дерев, лісів. Остання обставина важлива при розбитті білуаків в сосновому бору. Багаття можна розводити тільки у відведених для цього місцях. Якщо таких місць немає, то багаття розводять на полянах, в стороні від лісу, заздалегідь розчистивши місце, прибравши опалі голки хвої в радіусі 1,5 м. Якщо багаття розводять на трав'янистій місцевості, то заздалегідь знімають дерен і укладають осторонь корінням вниз, поливаючи його водою. Після закінчення роботи багаття заливають, дають остигнути і укладають дерен на колишнє місце, рясно поливши водою.

При виборі місця для багаття необхідно враховувати напрям вітру, щоб дим від багаття не йшов на табір.

Необхідно знати, що в походах найчастіше застосовують наступні типи багать:

– **«Колодязь»**. Два поліна кладуть на вугілля паралельно на деякій відстані один від одного, упоперек їх – ще два і т.д. Така конструкція за зовнішнім виглядом дійсного нагадує колодязний

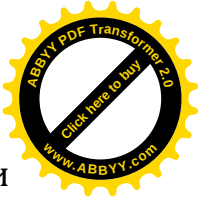
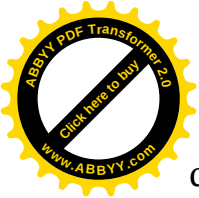
зруб. Вона забезпечує хороший доступ повітря до вогню і поліна зазвичай горять рівномірно по всій довжині.

– **«Курінь»** або **«конус»**. Поліна укладають на вугілля похило до центру. При цьому вони частково спираються один на одного. При такій конструкції багаття дрова догорають в основному в своїй верхній частині, проте полум'я виходить могутнім, жарким і концентрованим. Цей тип багаття буває вигідний, якщо потрібно закип'ятити воду або швидко приготувати що-небудь в одному відрі або чайнику. Якщо ж треба повісити на вогонь не одну посудину, а декілька і, крім того, бажано, щоб все було готово одночасно, тоді «курінь» не підходить. Тут краще скористатися яким-небудь іншим типом багаття, хоч би тим же **«колодязем»**.

– **«Зірочка»**. Поліна укладають на купу вугілля з декількох боків по радіусах від центру. Горіння відбувається переважно в центрі і у міру згорання дров їх просувають ближче до центру.

– **«Тайговий»**. У різних туристських довідниках розповідається про різні форми багаття «тайговий». Він використовується тоді, коли необхідно приготувати їжу в дощ. Біля багаття будь-якого типу, що добре розігрілося, кладуть товсте поліно, а на нього – решта дров. Похило розташовані дрова сприяють швидкому стіканню води, і дрова не встигають промокати.

– **«Три колоди»**. Використовують для обігріву, приготування їжі, для підтримки вогню під час ночівлі. Таке багаття складається з трьох великих колод завдовжки 2–2,5 м. Для того, щоб спорудити таке багаття, потрібен час і сили, але це того варте, бо він дає багато тепла і горить, не вимагаючи підкладання дров декілька годин підряд, а якщо колоди досить товсті, то і всю ніч. Туристи застосовують таке багаття для ночівель на снігу без наметів. Для споруди такого багаття треба мати достатню кількість жаркого вугілля. Це вугілля розсипають вузькою смужкою завдовжки 2–2,5 м. Потім накидають поверх вугілля хворост. Коли хворост добре займеться, закочують у вогонь зліва і

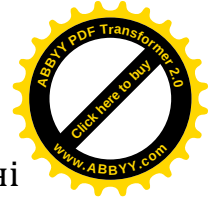
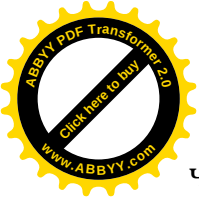
справа два з трьох приготованих сухих колод, залишивши між ними відстань приблизно в дві третини або половину діаметру колоди. Вуглі і хворост, що горить, опиняться між колодами. Дуже корисно буває заздалегідь пройтися уздовж цих колод з сокирою і зробити на них по всій довжині косі зарубки, на зразок тих, які роблять теслярі, коли їм треба витесати площину. Закотивши колоди в багаття, треба повернути їх зарубками до вогню – так вони швидше розгоряться. Коли вони добре розгоряться, на них зверху кладуть третю колоду. На ній теж краще зробити зарубки і, укладаючи його, стежити, щоб вони були звернені вниз до вогню. Розгораються сухі колоди дуже швидко і горять довго (при діаметрі в 35-40 см або більше – всю ніч). Біля такого багаття можна ночувати навіть в люті морози.

Кращими дровами для багаття є дрова хвойних дерев (сосна, кедр), оскільки вони мало яскріють. Такі дрова є гарними, коли планується спати не в наметі, а біля багаття.

Для приготування їжі можна використовувати також суху модрину і ялицю. Слід пам'ятати, що ялиця часто «стріляє» вуглинками. З листяних порід кращою за інші є береза. Якщо доводиться брати на дрова дерево, що впало, то спочатку його необхідно в декількох місцях спробувати сокирою і переконатися, чи не гниле воно. Краще зрубати сухе дерево, що стоїть.

Розведення багаття в суху погоду не складає труднощів. Для цього слід влаштувати курінь розпалювання з лучини і тріски. Важче доводиться туристам після дощу, коли дрова відволожилися. У будь-якому випадку потрібно мати сухі сірники. Тому сірники повинні бути упаковані в поліетиленову плівку по одній коробці. Обвівши лезом гарячого ножа по удвічі згорнутій плівці з коробкою сірників і обрізає зайві її краї, надійно запаковують коробку з сірниками.

При розпалюванні багаття з дров, що відволожилися, можна використовувати сухе пальне або свічку. Огарок свічки в 2-3 см ставлять на землю. Над ним куренем укладають лучину, бересту або тріски, дрібні дрова. Лучина повинна торкатися верхньої половини язичка вогню, але не гніту, інакше полум'я згасне. Лучина таким

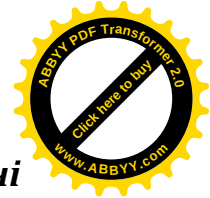
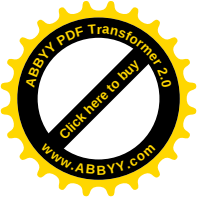
чином починає підсихати і спалахує. Спалахують і лежачі поряд дрібні тріски і дрова, що встигли підсохнути. Для розведення багаття добре використовувати бересту, але її слід знімати тільки з гнилого дерева, що впало. Бересту на маршруті зазвичай заготовлюють про запас.

У дощ багаття розводять під поліетиленовою плівкою, а далі все залежить від конструкції багаття. За таких погодних умов **«колодязь»** використовувати не можна, оскільки його швидко заливає водою. Тому краще всього вдається до **«тайгового»**, конструкція якого забезпечує стікання води з колод.

Для приготування їжі краще використовувати так звані «полум'яні» типи багать (**«колодязь»**, **«курінь»**). Хоча багаття **«зірочка»** зазвичай вважається жаровим, його теж можна використовувати для приготування їжі. Для цього слід уловити кінці полін, що знаходяться в центрі, один на одного. А якщо збільшити ширину зазору між полінами перших двох типів **«тайгових»** багать, жарове багаття дасть достатньо полум'я і його можна використовувати для приготування їжі. Під час приготування їжі на багатті можуть бути використані і жарові типи багать. Вибір типів багать залежить від конструкції багаття. Якщо щаблина розташовується над багаттям високо, то прийнятні типи багать є низькожаровими. Звичайно ж, економніше і зручніше використовувати жарові типи багать. Для цього слід передбачити по 2-3 напайки на штирях, що дозволить регулювати висоту щаблини.

Підготовлені для багаття дрова слід складати в 1,5-2 м від багаття з підвітряного боку, щоб гаряче повітря від багаття обдувало приготовані дрова і тим самим підсушувало їх. Увечері, коли туристи відпочивають біля багаття, краще використовувати полум'яні типи багать.

У руках невмілого або недисциплінованого туриста будь-які ріжучі або колючі предмети стають потенційно небезпечними і можуть бути причиною поранень і порізів. Зазвичай це трапляється при заготівлі дров, падінні з ножом або сокирою в руках або просто в результаті забави.

Щоб запобігти пораненням, туристи повинні дотримуватися наступних правил:

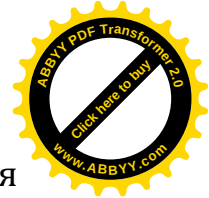
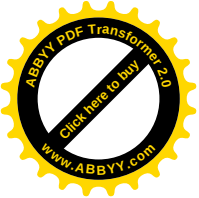
- на маршруті носити сокири, пилки, ножі тільки зачохленими;
- на привалах гострі знаряддя складати в одному домовленому місці (у жодному разі не встромляючи їх у дерева, тим більше на висоті людського росту);
- на ночівлі ховати гострі знаряддя під намет;
- працювати сокирою та пилкою в рукавицях; обрубуючи гілки з лежачого дерева, перебувати з іншої сторони його стовбура;
- не допускати всіляких забав, пов'язаних з киданням ножів або сокир у дерева.

При невеликому порізі або садні треба видалити з ранки бруд тампоном, змоченим перекисом водню, обробити шкіру навколо ранки йодом або розчином зеленки, присипати рану порошком стрептоциду і накласти асептичну пов'язку. Подряпини можна просто заклеїти клеєм «БФ» або заліпити бактерицидним пластиром. При відсутності ліків шкіру можна промити водою з милом.

При венозній або капілярній кровотечі, коли кров заливає рану, на неї накладається тиснуча пов'язка.

Артеріальну кровотечу можна зупинити притисненням судини до кістки вище місця поранення. При ушкодженні руки – затисканням плечової артерії, ноги – притисканням великими пальцями обох рук артерії до лобкової кістки.

При кровотечі, що не припиняється, застосовують джгут. Правильність накладання джгута визначається по припиненню кровотечі та зникненню пульсу (до периферії). Замість джгута можна використати також ремінь, мотузку, рушник, обов'язково підклавши під них складену у кілька разів хустку, марлю тощо. Джгут може перебувати на кінцівці не більше 1-1,5 год. Після закінчення цього строку його необхідно послабити, і, якщо кровотеча з рани не припинилася, затягти через кілька хвилин знову. Потерпілого необхідно транспортувати в найближчий медпункт.

Лікування гнійних ран у першу чергу передбачає їхнє очищення від гною. Цьому сприяють пов'язки з міцним розчином вивареної солі (1 чайна ложка солі на півстакана води). Чим сильніше гноїться рана, тим частіше варто робити перев'язки, однак не більше 2-3 разів на день. Після того, як рана очиститься від гною і її поверхня стане рожевою, потрібно переходити на пов'язки з мазями (синтомицинова емульсія, тетрациклінова або стрептоцидова мазь), змінюючи їх не більше одного разу на день.

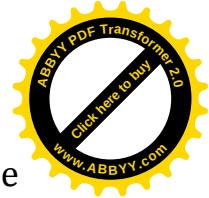
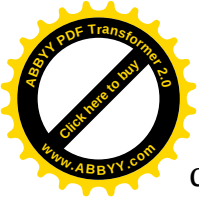
4. Безпека туристів під час взаємодії з флорою та фауною

Отруєння й опіки дикоростучими рослинами. Причиною отруєння у поході можуть бути отруйні плоди рослин. До таких рослин належать: беладонна, вовча ягода, вороняче око, бріонія біла, конвалія травнева, білена чорна, купина, воронячі ягоди, паслен солодко-гіркий, віх (цикута), дурман звичайний, анабазис безлистий (плоскуха), барвінок трав'янистий, пізноцвіт чудовий, образки болотні, горицвіт весняний (адоніс), жовтушник сірий, куряча сліпота болотна, копитняк, жовтець їдкий, льонок звичайний, наперстянка червона, парolist бобовий, живокіст лікарський. аконіт отруйний, скоплія кавказька, болиголов краплистий, чемериця та ін.

Деякі рослини при одному лише дотику до їх листків можуть викликати опік шкіри з появою виразок, які важко загоюються. Це такі рослини, як лісовий бузок, синій борець (аконіт), бульбочковий морквяник, ясенєць та інші.

Готуючись до подорожі, необхідно ознайомитися з найнебезпечнішими представниками рослинного світу, що трапляються в районі наміченого маршруту. Корисно зробити для себе мати описи та фото таких рослин.

Ознаки найбільш підступної рослини – смертельного веху (цикути), що росте у вологих місцях уздовж річок, струмків і боліт, повинен знати кожен турист. У нього трійчасті, сильно вирізані,

схожі на курячі лапи листки яскраво-зелених кольорів, вузлувате товсте стебло із червонуватим нальотом, дрібні, як у кропу, білі квіти, властивим є запах петрушки, м'ясистий багатокамерний рожевий корінь.

Під час походу треба остерігатися від спокуси спробувати на смак невідомі ягоди, збирати в гербарій отруйні рослини.

Отруєння грибами. З отруйних грибів найбільш відомі поганки, чия отрута майже миттєво викликає ядуху, судоми, білу гарячку, і мухомори. Крім того, є багато отруйних грибів, що маскуються: несправжні лисички, неправдиві опеньки, двійники боровиків – жовчні та сатанинські гриби, несправжні валуї і т.п.

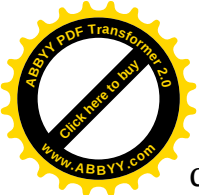
Деякі в принципі їстівні гриби – зморшкові, молочна трава, деякі сиріжки – при неправильному готуванні також викликають небезпечне отруєння організму.

Щоб запобігти отруєнню грибами, насамперед слід уважно вивчити зовнішні ознаки їстівних і отруйних грибів, вилучити з похідного раціону невідомі гриби, а також старі і ті, що потребують особливої обробки. При готуванні грибних страв треба пам'ятати, що недоварені, недожарені, погано промиті і навіть удруге підігріті гриби також можуть виявитися причинами отруєння.

Укуси комах. Комарі, мошки, мокрець, гедзі хоча й не відносяться, до небезпечних комах, але найчастіше бувають найдокучливішими і найнеприємнішими супутниками подорожі. Їхні укуси, крім сверблячки шкіри, здатні викликати підвищену дратівливість, втрату апетиту, безсоння, загальну нервову втому.

Найкращим засобом індивідуального захисту від комах є репеленти. У місцях, що особливо бувають такими комахами, застосовують марлеві накидки або спеціальні сітки, просочені відлякуючими препаратами. Цими ж препаратами можна просочувати намети і верхній одяг.

Укус отруйної комахи багато в чому схожий зі зміїним. Особливо небезпечні укуси каракурта та скорпіона, досить хворобливими є укуси тарантула, фаланги (сольпуги) і багатоніжки

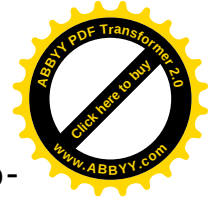
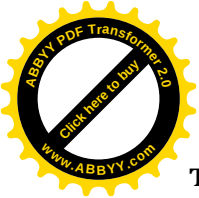

сколопендри. Профілактика укусів у південних районах, де зустрічаються ці тварини – у ретельному огляді перед сном спальних мішків і наметів, забиванні в наметі всіх отворів, огляді та струшуванні одягу та взуття перед тим як їх одягти, використанні репелентів. Якщо туриста вкусив каракурт або скорпіон, то необхідне термінове введення протитрутної сироватки. При її відсутності до втручання лікаря треба на ранку покласти пов'язку, змочену в міцному розчині марганцевокислого калію, потерпілому дати вжити півстакана цього слабкого розчину, забезпечити спокій, тепло, багато напоїв.

Укус десятка бджіл або ос також іноді приводить до досить хворобливого стану потерпілого. Перша допомога полягає у видаленні жала бджоли (оса жала не залишає), дезінфекції ранки і накладенні на неї спиртового компресу. Добре сприяє ліквідації токсичного ефекту прийом усередину ефедрину.

Особливо небезпечними є укуси лісових кліщів – це маленьких паразитів, які є переносниками вірусу кліщового енцефаліту – гострого й важкого запалення центральної нервової системи, що супроводжується високою температурою, сильним головним болем, блювотою, судомами, паралічами. За характером нападу кліщ є типовим підстерігаючим хижаком. Сидячи на кінцях травинок і гілок, він чекає, доки «здобич» (тварина, людина) випадково не зачепить рослину. Тоді кліщ миттєво причіпляється до жертви і швидко повзе по ній, відшукуючи зручне для присмоктування місце. Укус кліща непомітний, оскільки він вводить у ранку знеболюючу речовину. Тому паразита, що присмоктався, помічають по сверблячці та запаленню шкіри часто лише на 2-3 добу. Цьому сприяє й те, що кліщі впиваються в найбільш затишні місця: пахвинні впадини, шию (особливо за вухами), пах.

Якщо час вашої подорожі припадає на травень – початок липня (час найбільшої активності кліщів), то варто заздалегідь навести довідки про енцефалітну небезпеку району. Перелік таких

територій, а також вакцинацію можна отримати в санітарно-епідеміологічних станціях.

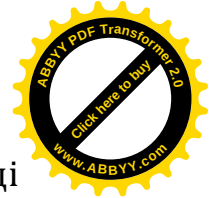
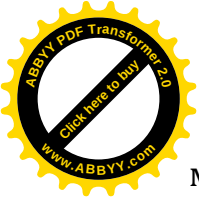
Важливе значення від запобігання укусів комах має особистий одяг туриста. Це заправлена в штани штормівка або щільна (тільки не з ворсистієї тканини) сорочка, вилоги якої рекомендують робити на подвійних гумках. Під сорочку потрібно одягти футболку або тільник, що тісно облягає тіло. Спортивні штани перетягають ремнем і заправляють у шкарпетки. Голову і шию захищають каптуром.

При проходженні маршруту варто враховувати, що кліщі надають перевагу вологим затінкам з густим підліском і травостоем. Багато кліщів уздовж стежок, доріг і в місцях, де пасеться худоба. У світлих гаях без підліска, у сухих соснових борах, де вітряно і сонячно, кліщів, як правило, не буває. Протягом доби в умовах гарної погоди кліщі найбільш активні вранці і ввечері. Сильний дощ або спека значно знижують небезпеку їхнього нападу.

На маршруті рекомендується через кожні 2-3 години оглядати відкриті частини тіла, а при зупинці на великий привал (удень і ввечері) проводити повний огляд одягу і тіла. В одязі особливо ретельно треба перевірити всі складки, маючи на увазі, що кліщів шляхом струшування видалити не можливо.

У випадку виявлення кліща, що впився в тіло, треба змазати його яким-небудь жиром і через кілька хвилин видалити зі шкіри. При цьому важливо не роздавити його і не залишити в ранці голівку. Руки і місце укусу обов'язково продезінфікувати. Якщо через кілька днів потерпілий відчує себе погано, то йому треба забезпечити повний спокій і вжити заходів щодо найшвидшого транспортування в найближчий медпункт.

Шкода, яку можуть завдати людині дикі тварини. Великі хижаки туристам трапляються досить рідко: звірі, як правило, чують людину задовго до того, як вона зможе побачити їх, і, за рідкісним винятком, завжди намагаються піти з її дороги. Однак, якщо потривожити тварину, переслідувати її або поранити, вона

може стати небезпечною. Небезпечні дикі тварини і тому, що іноді вони є носіями різних захворювань. Вовки, лисиці, бродячі собаки й кішки можуть страждати сказом, вони ж є носіями глистових, грибкових та інших захворювань.

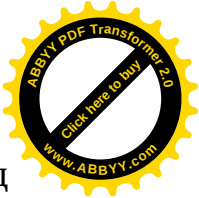
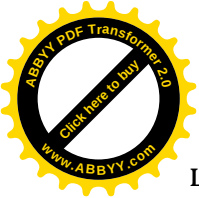
При випадковій зустрічі з великим звіром потрібно дати йому можливість зникнути, а не застосовувати зброю. Стріляти у тварину треба тільки при її явному нападі, коли не допомагає лемент, свист, вогонь, і при гарантії, що постріл буде вбивчим. Рушницю після пострілу необхідно негайно перезарядити. Підходити до звіра, що впав, треба обережно, особливо якщо його вуха притиснуті: тварина ще жива і може нанести серйозну травму пазурами, зубами або рогами.

Якщо все ж таки тварина завдала вам шкоди, насамперед треба зупинити кровотечу, потім продезінфікувати шкіру навколо рани, накласти пов'язку і ввести протишокові засоби. Рана, нанесена звіром, завжди забруднена та інфікована. Тому, якщо є можливість, потерпілому вводять протиправцеву сироватку і щонайшвидше доставляють його в лікарню.

У подорожі не виключена також можливість зустрічі з отруйною змією. Зазвичай це гадюка, а в південних регіонах зустрічаються кобра, гюрза, щитомордник, ефа.

Укус змії може мати дуже серйозні наслідки, тому що отрута швидко вражає життєво важливі системи організму людини – серцево-судинну, кровоносну, нервову. У постраждалого вже через півгодини наступають загальні ознаки отруєння: слабкість, головний біль, блювота, задишка, запаморочення, з'являється набряклість тканин, запалення лімфатичних вузлів.

Щоб попередити укус змії, туристам варто знати умови їхнього місцеперебування і спосіб життя. Змії поширені в заболочених місцях, болотах, біля зарослих озер і ставків, у горах і пустелях. Будучи нічними тваринами, вдень вони ховаються в старих пнях, у копицях сіна, під каменями або стовбурами дерев. Тому ці предмети краще не чіпати голою рукою, а користуватися

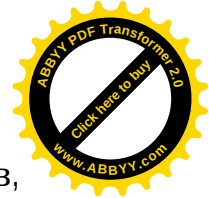
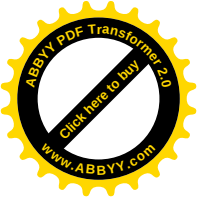
ціпком. Особливо уважним треба бути в занедбаних кар'єрах, серед кам'яних руїн, у розваленій тайговій хатинці – змії іноді селяться на місцях, залишених людиною. Така ж обережність і виставлений вперед ціпок (альпеншток, льодоруб) не зайві при швидкому русі по стежці: на стежці, як і на кам'яних плитах або пнях, змії люблять грітися в сонячний день. Дрімаючий плазун має дуже слабкий нюх і слух, тому раптова поява людини може перешкодити йому вчасно зникнути в траві, а біль від черевика, що придавив, змусить захищатися укусом.

Всі, хто відправляються в райони, де є багато отруйних змій, повинні мати щільні штани і високе взуття. Для подорожі на Далекий Схід потрібні добрі гумові чоботи, для деяких місць Сибіру й Середньої Азії – ялові, на гірських маршрутах – черевики з високими рантами й манжетами. Значною мірою охороняє від укусу груба вовняна шкарпетка.

Перед походом треба вивчити особливості забарвлення змій, їхні відмінні риси і уміти розпізнавати отруйних і неотруйних. Вуж, наприклад, відрізняється двома яскраво-жовтими плямами в скроневій області голови й круглими зіницями.

Елементарне знайомство із зовнішнім виглядом змій дозволить не побоюватися зустрічей з веретенницею і мідянкою. Перша не змія, а велика безнога ящірка, друга хоча й змія, але із сімейства вужів, і та, і інша не отруйні.

У перші хвилини після укусу змії варто спробувати відсмоктати частину отрути з рани. Кров'янисту рідину, що відсмоктується, треба відразу ж спльовувати. Відсмоктування не можуть робити люди, у яких у роті є язви та ранки. Потім з підручних матеріалів на уражену кінцівку накладають шину і вживають заходів для екстреного транспортування потерпілого до лікарні. Під час транспортування на місце укусу рекомендується класти холод, давати якомога більшу кількість рідини, щоб зменшити концентрацію отрути в організмі та сприяти його виділенню із сечею.

Раніше існувала думка про необхідність припікань, надрізів, накладання джгута. Зараз така думка вважається неправильною. Припікання лише збільшує рану, сприяючи її нагноєнню, але не знищує отрути, надрізами ж не завжди вдається викликати сильну кровотечу, тому що в отруті присутні речовини, що викликають швидке згортання крові, а саме місце укусу сильно травмується. Перетягування джгутом кінцівки також не може призупинити проникнення отрути в організм, оскільки вона поширюється не кровоносними, а лімфатичними судинами. Якщо є шприц і ліки для ін'єкцій, то найбільш радикальним методом лікування буде миттєве введення протиотрутної сироватки.

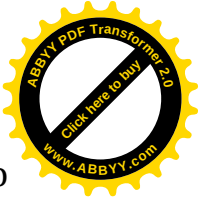
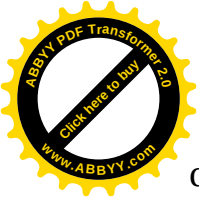
Резюме (висновки):

1. Є більш і є менш небезпечні види спортивного туризму, сезони, дні та години подорожей; але не від певних видів туристського спорядження залежить безпека людей. Якщо ставити питання безпеки туристського походу, то ясно, що не маршрут і не спорядження визначають основну масу нещасних випадків, а людський чинник. Хоча травмуючим чинником в поході служить зовнішнє середовище.

2. Дійсною небезпекою в подорожі є сама людина, і травматизм на туристських маршрутах відображає не волю випадку або дію якихось непідвладних людині сил, а є наслідком її власних промахів і помилок.

3. Головна ж небезпека полягає в малодосвідченості, в слабкій техніко-тактичній і морально-вольовій підготовці людей, що відправляються в подорож, в низькій дисципліні і свідомості деяких з них. Перше виявляється в тому, що людина не знає, як треба вчинити в тій або іншій обстановці, або знає, але не вміє цього зробити. Друге – в тому, що вона знає і може, але не хоче і не робить те, що вимагає безпека, просто не хоче знати, що потрібно робити для цього.

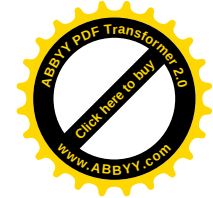
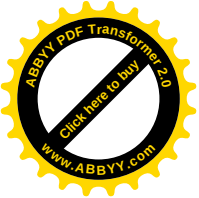
4. Не менш важливим є планомірне розширення системи підготовки керівників туристських подорожей, туристських

організаторів, інструкторів, введення дійсно цілорічного тренування спортсменів в туристських секціях, посилення їх загальнофізичної і спеціальної підготовки, вдосконалення технічної і тактичної майстерності.

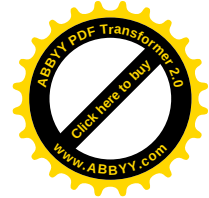
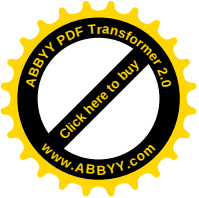
Рекомендована література

1. Булашев А .Я. Спортивный туризм: учеб. / А. Я. Булашев.- Харьков: ХГАФК, 2009. -332 с.
2. Грабовський Ю. А. Спортивный туризм: навч. посібник / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 304 с.
3. Зігунов В. М. Організаційно-методичні основи спортивного туризму / В. М. Зігунов, І. С. Зігунова, О. О. Міщенко. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010.- 436 с.
4. Кропф Ф. Спасательные работы в горах / Ф. Кропф. – М.: Издатель И. В. Балобаннов, 2008. – 132 с.
5. Соловьев С .С. Безопасный отдых и туризм [учебное пособие для студ.выш. учеб.,заведений] / С. С. Соловьев. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 288 с.
6. Філіпов З. І. Спортивный туризм:навч. пособ. / З. І. Філіпов. – Дрогобич: Коло, 2010.- 344 с.

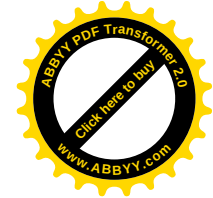
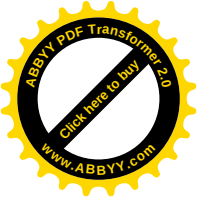

Запитання для самоконтролю

1. Що таке надзвичайна ситуація.
2. Наведіть класифікацію надзвичайних ситуацій.
3. Які засоби запобігання виникненню НС Вам відомі.
4. Які бувають передвісники землетрусів, цунамі, виверження вулкана.
5. Як можна впливати на небезпечні космічні об'єкти.
6. Які бувають біологічні небезпеки для життєдіяльності в туристичній індустрії.
7. Перелічіть екстремальні ситуації криміногенного характеру та способи їх уникнення.
8. Що таке евакуація і за яких умов вона проводиться.
9. Які вимоги до забезпечення безпеки життєдіяльності туриста існують у різних видах туризму.
10. Охарактеризуйте засоби безпеки під час проведення пішохідного походу.
11. Перерахуйте засоби подачі сигналів лиха та опишіть яким чином їх можна подавати.
12. Наведіть засоби забезпечення безпеки у велотуризмі.
13. Охарактеризуйте кінний туризм і техніку безпеки в кінному поході.
14. Як забезпечується безпека життєдіяльності туристів у гірських видах туризму.
15. Назвіть загальні принципи надання першої долікарської допомоги.
16. Яка допомога потрібна при травмах голови.
17. Як надається перша допомога при різних видах кровотечі.
18. Як проводиться перша допомога при термічних впливах.
19. Яка допомога потрібна при отруєннях.
20. Як надати допомогу при утопленні.
21. Як надається перша допомога при ударах і пораненнях.
22. Яка допомога потрібна у разі зупинки дихання.
23. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності в туризмі.
24. Права і обов'язки у сфері безпеки життєдіяльності туриста.

25. Система управління безпекою життєдіяльності в Україні.
26. Система державної безпеки в Україні.
27. Державні інструменти забезпечення безпеки туристів.
28. Поняття небезпеки. Небезпечні і шкідливі фактори.
29. Класифікація факторів ризику в туризмі.
30. Поняття і класифікація надзвичайних ситуацій.
31. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.
32. Захист населення в умовах НС.
33. Ліквідація наслідків НС.
34. НС природного характеру.
35. НС біологічного характеру.
36. НС екологічного характеру.
37. НС техногенного характеру.
38. НС природно-техногенного характеру.
39. НС соціального характеру.
40. НС природно-соціального характеру.
41. Безпека праці в туристичній індустрії.
42. Забезпечення пожежної безпеки на туристичних об'єктах.
43. Назвіть правила поведінки туристів на природі.
44. Охарактеризуйте основні заходи безпеки під час проведення спортивних туристських походів.
45. Охарактеризуйте особливості лавинної небезпеки в туризмі.

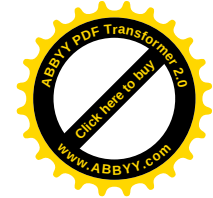
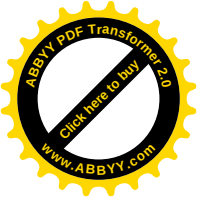

Література до всього курсу

1. Булашев А. Я. Спортивный туризм: учеб. / А. Я. Булашев.- Харьков: ХГАФК, 2009. -332 с.
2. Безпека життєдіяльності / Касьянов М. А. (Розділ I), Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. (Розділ II), Друзь О. М., Тищенко Ю. А. (Розділ III). Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукр. Нац ун-ту ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
3. Грабовський Ю. А. Спортивный туризм: навч. посібник / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 304 с.
4. Зігунов В. М. Організаційно-методичні основи спортивного туризму/ В.М. Зігунов, І. С. Зігунова, О. О. Міщенко. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010.- 436 с.
5. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В. М. Козинець. – К.: Кондор, 2006. – 567 с.
6. Кропф Ф. Спасательные работы в горах / Ф. Кропф.-М.: Издатель И.В. Балобаннов, 2008. – 132 с.
7. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2003. – 300 с.
8. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме / М. М. Маринин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.: ил.
9. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / упоряд. Малюга Л. та ін.; за заг. ред. Федорченка В.; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.
10. Соловьев С. С. Безопасный отдых и туризм [учебное пособие для студ.выщ. учеб.заведений] / С. С. Соловьев.-М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 288 с.
11. Філіпов З. І. Спортивный туризм:навч. пособ. / З. І. Філіпов. – Дрогобич: Коло, 2010.- 344 с.
12. Штюмер Ю. А. Опасности в туризме, мнимые и действительные / Ю. А. Штюмер. – М.: Физическая культура и спорт, 1983. – 144 с.

Електронні ресурси

13. Конституція України від 26.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>
14. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Туризм» № 1282-IV від 18.11.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1?OpenAgent&id=T031282
15. Закон «Про охорону здоров'я» № 2802-XII від 19 листопада 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12>
16. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26 червня 1991 р. № 1268- XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>

17. Закон «Про захист людей від впливу іонізуючих випромінювань» № 2397-III (2397-14) від 26.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=15%2F98-%E2%F0>

18. Закон «Про цивільну оборону» 2975-XII (2975-12) від 03.02.93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2974-12>

19. Закон «Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» № 1809-III від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1809-14>

20. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» від 21.11.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=229-15>

21. Закон України «Про дорожній рух» № 2953-XII (2953-12) від 28.01.93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

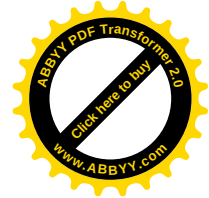
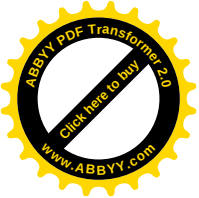
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3353-12>

22. Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту № 176 від 18 лютого 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=176-97-%EF>

23. Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом № 252 від 19 березня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=252-97-%EF>

Навчальне видання

Безпека в туризмі

Курс лекцій

Укладач: **Василь Миколайович Зігунов**

Суми: СумДПУ, 2012

Свідоцтво № 231 від 02.11.2000

Відповідальна за випуск **А. А. Сбруєва**

Комп'ютерний набір **В. М. Зігунов**

Комп'ютерна верстка **Ю. С. Нечипоренко**

Здано в набір 11.05.2012. Підписано до друку 14.06.2012.

Формат 60х84/16. Гарн. Cambria. Друк. ризогр.

Папір друк. Умовн. друк. арк. 11,9. Обл.-вид. арк. 10,4.

Тираж 100 прим. Вид. № 49.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, Суми, Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка

